

ASUMISYHTEISÖ KEHITYSVAMMAPALVELUJEN TUOTTAJANA
– Henkilökunnan näkökulma Camphill-yhteisöön

Pia B. Pulkkinen
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2008

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

PULKKINEN, PIA B.: Asumisyhteisö kehitysvamma palvelujen tuottajana. – Henkilökunnan näkökulma Camphill-yhteisöön.

Pro gradu -tutkielma, 99 s., 5 liites.

Ohjaaja: Kyösti Raunio

Sosiaalityö

Syyskuu 2008

Tutkielmassa tarkastelen Camphill-yhteisöä keskellä kehitysvammahuollon toimintaympäristön muutosta. Palveluja ostavat kunnat pyrkivät tehostamaan palvelujen järjestämistä ja yksityisten palvelutuottajien osuus kehitysvamma palvelujen tuotannosta on kasvussa. Palvelujen ostajana kunnat ovat vastuussa järjestämiensä palvelujen laadusta ja ostettujen palvelujen laadulle ja vaikuttavuudelle asetetaan yhä tiukempia vaatimuksia. Myös suhtautuminen kehitysvammaisuuteen on muutoksessa. Kehitysvammaisuutta tarkastellaan toiminnallisesta ja oikeudellisesta näkökulmasta. Kehitysvamma palvelujen järjestämisessä halutaan toteuttaa normalisaation, integraation ja inklusion ihanteita.

Tutkimuskohteenani ovat Tapolan kyläyhteisön henkilökunnan käsitykset yhteisöstä ja sen toiminnan taustalla vaikuttavista asioista. Laatuajattelun mukaisesti pyrin tekemään näkyväksi organisaation tuottamat palvelut ja henkilökunnan tekemän työn. Tutkimuksen lähtökohtana on, että henkilökunnan käsitykset ovat avainasemassa siinä, millaiseksi yhteisön toiminta muutosten keskellä muotoutuu.

Tutkimusaineiston olen kerännyt pääosin etnografisen havainnoinnin ja teemahaastattelujen avulla. Teemahaastatteluaineisto koostuu kahdeksan yhteisön työntekijän haastatteluista. Haastatteluaineiston analysoinnissa olen käyttänyt teemoittelua, fenomenografista lähestymistapaa ja tyypittelyä. Analyysimenetelmien avulla olen pyrkinyt ymmärtämään ja kuvaamaan henkilökunnan käsityksiä aineistolähtöisesti.

Aineistossa yhteisön missioksi muodostuu yhteisöasuminen. Yhteisön perustehtävä jakautuu kahteen erilaiseen tehtävään, kehitysvammaisten ihmisten hoitoon ja maan hoitoon. Hoitotyö osana asumista määrittelee yhteisön hoitoyhteisöksi. Maan hoito yhteisön toisena perustehtävänä liittyy yhteisön osaksi ekoyhteisöjen verkostoa. Henkilökunta näkee yhteisön uskonnollisena, antroposofisena ja yleiskristillisenä, joten yhteisö on mahdollista rinnastaa myös uskonnollisiin yhteisöihin.

Aineistossa haasteellisena nähdään yhteisön toimintaedellytykset. Visioissa yhteisön toimintaa kyetään kuitenkin säilyttämään, tehostamaan ja jopa laajentamaan. Henkilökunta, josta suurin osa asuu yhteisössä, tarkastelee palvelujen vaikuttavuutta suhteessa asumisyhteisöön integroitumiseen sen sijaan, että asiakkaita ohjattaisiin tavanomaisempiin asumisratkaisuihin. Henkilökunnan tiedot organisaation laatutyöskentelystä näyttävät niukkoina ja kysymykseksi jää, onko heitä integroitu riittävästi yhteiseen laadunhallintaan.

Fenomenografinen tutkimusanalyysi kuvaa henkilökunnan käsitysten variaatiota. Kun tarkastelen käsitysten ääripäitä ideaalityyppien avulla, yhteisön tulevaisuuden skenaarioiksi muodostuvat yhteisöasumisen skenaario, jossa kehitysvamma palvelujen tuotannosta on luovuttu ja yhteistyö rajatilakehitysvammaisten ihmisten kanssa jatkuu työllistämisen kautta, sekä palvelutuotannon skenaario, jossa antroposofiasta toimintaa ohjaavana aatteena on luovuttu ja siirrytty ulkoisten tahojen määrittelemällä tavalla laadukkaaseen, haastavien asiakkaiden asumispalveluun.

UNIVERSITY OF TAMPERE
Department of Social Policy and Social Work

PULKKINEN, PIA B.: Living community as producer of services for people with development disabilities. A staff's view of Camphill Community.

Master's thesis, 99 pages, 5 appendices.

Supervisor: Kyösti Raunio

Social Work

September 2008

This study is an analysis of Camphill Community in a changing environment. Attitudes towards mental retardation are changing and cost and effectiveness of services for people with developmental disabilities are under growing interest. Multi-national Camphill Community provides anthroposophy-based living and working for its staff as well as people with developmental disabilities. The community unit selected for this research is Tapola village community. The main interest in this study is the staff's view of Camphill. Underlying presumption is that the staff's point of view is essential in determining what shape the community's services will take in the middle of the changes.

The study included research on the theories of community care, religious communities and ecovillage communities as well as the legal and ethic codes concerning developmental disabilities and service production. Empirical research included fieldwork in Tapola village community, ethnographic interviewing of the staff and phenomenographic analysis of the interviews.

Analysis showed that mission for the services in Tapola village community was community living. Basic tasks of the community were taking care of the people with developmental disabilities and taking care of the land. The main challenges of the community were the requirements to keep functioning in a changing environment. In staff's visions community's services were however preserved, made more effective and even expanded. Staff, also living in the community, observed the effectiveness of services from the community's standpoint where successful integration into the community meant successful services. The staff's knowledge of quality assurance was limited and raised a question whether they were integrated enough into community's quality management.

Phenomenographic analysis is used to describe the variation in staff's point of view. When extremities are examined there are two ideal types of future found in the interview material. As ideal types none of them are the most likely to happen. In the first scenario the community has abandoned its services for people with disabilities but offers place to live and work for people with less limited intelligence. In the second scenario the community has abandoned anthroposophy as guidance of every day activities and moved into non-aligned service production where quality is defined not by community itself but by others.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIELMAN SIJAINTI TUTKIMUSKENTÄSSÄ	4
3 KEHITYSVAMMAISUUS	7
3.1 Lääketieteellinen ja toiminnallinen kehitysvammaisuuden määritelmä.....	7
3.2 Oikeudellinen näkökulma	10
3.3 Normalisaatio, integraatio ja inklusio.....	11
4 KEHITYSVAMMAPALVELUT	14
4.1 Palvelutuotantoa ja -hankintaa ohjeistava lainsäädäntö.....	14
4.2 Sosiaalitoimen kehitysvammapalvelut	17
4.3 Tilaaaja-tuottaja -toimintatapa	21
4.4 Kolmas sektori kehitysvammapalvelujen tuottajana.....	23
4.5 Kunta Camphill-yhteisön palvelujen ostajana	25
5 NÄKÖKULMIA CAMPHILL-YHTEISÖÖN	27
5.1 Hoitoyhteisö	27
5.2 Uskonnollinen yhteisö	30
5.3 Ekoyhteisö.....	34
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	38
6.1 Etnografinen havainnointi	39
6.2 Teemahaastattelu	41
6.3 Aineiston analysointi.....	43
7 CAMPHILL-YHTEISÖN ESITTELY	48
7.1 Monikansallinen Camphill-yhteisö.....	48
7.2 Tapolan kyläyhteisön asiakkaat ja henkilökunta.....	49
7.3 Haastateltujen työntekijöiden taustatiedot.....	50
7.4 Kentällä Tapolan kyläyhteisössä	51
8 CAMPHILL-YHTEISÖ KEHITYSVAMMAPALVELUJEN TUOTTAJANA	58
8.1 Missiona yhteisöasuminen	58
8.2 Perustehtävä	63
8.2.1 Kehitysvammaisten ihmisten hoito	63
8.2.2 Maan hoito	69
8.3 Visiot ja toimintaedellytysten haaste	70
8.4 Laatu ja vaikuttavuus.....	75
8.5 Suhde ympäröivään yhteiskuntaan	80
9 YHTEISÖASUMISEN JA PALVELUTUOTANNON SKENAARIOT	84
9.1 Yhteisö vaihtoehtoisena asumismuotona ja työllistäjänä	84
9.2 Yhteisö haastavien asiakkaiden laadukkaana asumispalveluna	85
10 YHTEENVETO	86
11 LOPPUSANAT	91
LÄHTEET	93

1 JOHDANTO

Kunnallisia palveluja on viime vuosina pyritty yhä enemmän yksityistämään. Yksityistämisen taustalla on ajatus siitä, että suunnitelmataloudellisesti johdetut kunnallisesti tuotetut palvelut olisivat liian tehostomia vastaamaan väestön eläköitymisestä ja ikääntymisestä johtuviin julkisen talouden rahoitus- ja menopaineisiin. Vuonna 2007 astui voimaan laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta, jonka yhtenä tavoitteena on tehostaa kuntien toimintaa palvelujen järjestämisessä (169/2007). Toiminnan tehostamiseksi osa kunnista on siirtynyt tilaaja-tuottaja -toimintatapaan, jossa palvelujen järjestäminen ja tuottaminen ovat erotettu toisistaan. Toiminnan tehostamisessa korostetaan palvelujen kustannustehokkuutta, laatua ja vaikuttavuutta.

Sosiaalipalvelujen järjestämisen ostopalveluina mahdollistavat jo vuonna 1993 voimaan tulleet laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta (733/1992) ja vuoden 1995 kuntalaki (365/1995), jonka myötä valtion keskusjohtoisuudesta luovuttiin. Kehitysvammahuollossa suurin osa palveluista on toistaiseksi järjestetty kuntien tai kuntayhtymien omana toimintana. 2000-luvun aikana yksityisten palvelutuottajien osuus palvelujen tuotannosta on kuitenkin kasvanut. (Ailasmaa ym. 2006; Kauppinen ym. 2002.)

Eräs pitkän linjan yksityisistä kehitysvammapalvelujen tuottajista on antroposofinen Camphill-yhteisö, joka on tuottanut suomalaisille kunnille palveluja jo yli 35 vuotta. Camphill-yhteisö edustaa paitsi yksityistä myös aatteellisesti sitoutunutta kolmannen sektorin palvelutuottajaa. Rudolf Steinerin antroposofiaan toimintansa ankkuroivan Camphill-yhteisön yksiköitä on Suomessa kolme. Myllylähde-yhteisön ja Tapolan kyläyhteisön asukkaina ovat kehitysvammaiset aikuiset, kun taas Sylvia-koti sisältää kehitysvammaisille lapsille ja nuorille suunnatun kouluyhteisön sekä aikuisille tarkoitettun Kaupunkikylän. Camphill-yhteisön yksiköt muodostavat kansainvälisen ketjun, josta yhteisön sisällä puhutaan liikkeenä. Maailmanlaajuisesti Camphill-yhteisöön kuuluu yli 100 yksikköä.

Camphill-yhteisössä tuotetaan kehitysvammapalveluja, mutta myös asutaan ja eletään antroposofiaa ja ekologista elämäntapaa soveltaen. Kehitysvammaisten asukkaiden ohella yhteisössä asuu enemmän tai vähemmän pysyvästi suuri määrä henkilökuntaa. Tässä tutkielmassa tarkastelen Camphill-yhteisöä sen molemmissa rooleissa, sekä palvelutuottajana että vaihtoehtoisena asumismuotona. Taustoitin tutkimuksen empiiristä osiota peilaamalla yhteisöä ja sen toimintaa palvelujen tuotantoa ja -hankintaa ohjeistavaan lainsäädäntöön, ajan hengen mukaiseen ajatukseen kehitysvammaisuudesta ja kehitysvammapalveluista sekä teoreettisiin pohdintoihin siitä, millaista

hoitoa ja asumista Camphill-yhteisössä ja muissa vastaavanlaisissa yhteisöissä tavanomaisesti järjestetään.

Nykyaikainen suhtautuminen kehitysvammaisuuteen ja kehitysvammapalvelujen järjestämiseen perustuu toiminnalliseen ja oikeudelliseen näkökulmaan. Toiminnallisessa näkökulmassa huomioidaan ympäristön vaikutus siihen, mitä koetaan vammaana. Oikeudellisessa näkökulmassa taas otetaan huomioon kehitysvammaisten henkilöiden pyrkimys ihmisoikeuksien ja perustuslain määrittämään tasa-arvoisuuteen ihmisenä, kansalaisena ja palvelujen kuluttajana. Toiminnallisen ja oikeudellisen näkökulman huomioiminen kehitysvammahuollossa on aiheuttanut paineen muuttaa aiempaa organisaatiokeskeistä ajattelua ja laitoskeskeistä palvelujen järjestämistapaa.

Tutkielman teoreettisessa osuudessa tarkastelen yhteisöä palvelutuottajana hoitoyhteisön näkökulmasta ja asumisyhteisönä uskonnollisen yhteisön ja ekoyhteisön näkökulmista. Palvelujen tuottajana hoitoyhteisön voi määritellä joko yhteisöksi, jossa toteutetaan terapeutista yhteisöhoitoa, tai hoidolliseksi organisaatioksi, jossa hyödynnetään yhteisöä ja yhteisöllisyyttä. Asumisyhteisönä yhteisöä voi pitää uskonnollisena, jos toiminnan perustana olevaa antroposofiaa tarkastellaan uskontotieteellisesti. Ekoyhteisöihin yhteisö lukeutuu, jos tarkastelun kohteeksi nostetaan yhteisöelämän ekologiset painotukset.

Tutkielman empiirisen osan olen toteuttanut etnografian ja teemahaastattelun menetelmin. Empiirisessä osiossa kuvaan Tapolan kyläyhteisöä ja annan äänen yhteisössä asuville ja työtä tekeville henkilöille. Kuvaan ensikosketustani yhteisöön kenttäpäiväkirjan muistiinpanojen ja valokuvien avulla. Varsinaiseksi tutkimuskysymykseksi asetan sen, millaisena henkilökunta yhteisön näkee. Pyrin tavoittamaan henkilökunnan näkökulman analysoimalla haastatteluaineiston sisältöä. Analyysimenetelminä sovellan teemoittelua, fenomenografista lähestymistapaa ja tyypittelyä.

Tutkielmassa kuvaan Tapolan kyläyhteisöä kehitysvammapalvelujen tuottajana keskellä toimintaympäristön muutosta. Uudessa toimintaympäristössä palvelujen lisääntyvä yksityistäminen luo Camphill-yhteisölle mahdollisuuden laajentaa toimintaa. Toisaalta palvelutuottajille asetettu entistä tiukempi vaatimus siitä, että palvelujen laatua ja vaikuttavuutta tulee pystyä perustelemaan, asettaa yhteisölle uudenlaisen haasteen. Toiminnallisen ja oikeudellisen näkökulman huomioiminen kehitysvammahuollossa johtaa pyrkimykseen purkaa laitoshoidon ja normalisoida kehitysvammaisten ihmisten asumista, mutta edustaako Tapolan kyläyhteisö enemmän laitoshoidon vai tavanomaista asumista?

Henkilökunnan näkökulma yhteisöön kertoo siitä, millaista palvelujen tuotanto ja yhteisöasuminen heidän käsityksensä mukaan on, mitkä ovat yhteisön missio ja perustehtävä, millaisia ovat yhteisön haasteet ja visiot, mitä laadusta ja vaikuttavuudesta ajatellaan ja mikä on yhteisön suhde ympäröivään yhteiskuntaan. Henkilökunta on avainasemassa siinä, onnistuuko yhteisö vastaamaan kehitysvammapalvelujen tuotannolle asetettuihin uusiin haasteisiin vai rajoittuuko sen tulevaisuus yhteisölliseen asumiseen.

2 TUTKIELMAN SIJAINTI TUTKIMUSKENTÄSSÄ

Tämän tutkielman voi kysymyksenasettelultaan ja teoreettiselta viitekehyseltään sijoittaa sekä sosiaalitieteelliseen että uskontotieteelliseen tai teologiseen tutkimusperinteeseen. Sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa yhteisösosiaalityötä ja yhteisöjä hyvinvoinnin tuottajina on aikaisemmin tutkinut muun muassa Irene Roivainen. Roivaisen tutkimasta setlementtiliikkeestä löytyy yhtymäkohtia Camphill-liikkeeseen. Molemmat ovat aatteellisesti sitoutuneita, setlementtityö kristinuskoon ja Camphill antroposofiaan. Molempien lähtökohtana on ollut asettua asumaan autettavien keskuuteen ja hyötyä vuorovaikutussuhteesta heidän kanssaan. Kuitenkin myös merkittäviä eroavaisuuksia löytyy. Setlementtityötä tehdään yhdyskuntatyönä autettavien olemassa olevissa paikallisyhteisöissä, joista auttajat ovat kuitenkin tänä päivänä muuttaneet pois, kun taas Camphill-yhteisön työtä varten perustetaan vaihtoehtoinen asumismuoto, yhteisö, jota edelleen markkinoidaan sekä auttajille että autettaville. (Roivainen 2001.)

Teologisessa tutkimuksessa aatteellisesti sitoutunutta vapaaehtois- ja sosiaalityötä on evankelis-luterilaisen kirkon näkökulmasta tutkinut muun muassa Anne Birgitta Yeung. (Yeung 2002; ks. myös Saari ym. 2005.) Camphill-yhteisön asema antroposofiaan sitoutuneena sosiaalipalvelutuottajana on setlementtityön ja diakoniatyön kristinuskoon sitoutunutta palvelutuotantoa huomattavasti jännitteisempi ja marginaalisempi. Camphill-yhteisössä tehtävässä työssä palkka- ja vapaaehtoistyö myös sekoittuvat poikkeuksellisesti toisiinsa, kun työpaikalle jäädään työpäivän jälkeen asumaan samojen ihmisten kanssa, joiden auttamisesta virka-ajan puitteissa nostetaan palkkaa.

Tutkimuskohteena Camphill-yhteisö on, jännitteisestä ja marginaalisesta asemastaan huolimatta tai jopa niiden vuoksi, hedelmällinen ja sellaisena varsin tyypillinen etnografisen tutkimuksen tutkimuskohde. Huolimatta siitä, että kansallisena toimijana yhteisö on pieni, sen rooli on merkittävä muun muassa kehitysvammaisten lasten laitoshoidossa (ks. Niemelä ym. 2008). Camphill-yhteisö on myös yksi harvoista monikansallisista sosiaali- ja kehitysvammapalvelujen tuottajista maassamme. Camphill-yhteisöä on kuitenkin aiemmin tutkittu Suomessa vain vähän. Tehdyt tutkimukset ovat pro gradu -tasoisia opinnäytetöitä, joista tärkeimmät ovat jo parinkymmenen vuoden takaa. Tutkimuskysymykset ovat liittyneet Rudolf Steinerin yhteisökäsitykseen ja sosiaalisen peruslain toteuttamiseen sekä yhteisön toimintaan suhteessa terapeutin yhteisön periaatteisiin. (Karttunen 1983; Brusin-Holopainen 1985; Pakkanen 1990.)

Yhteisön toimintaa ulkopuolelta tarkastelevalle etenkin Holopainen-Brusin ja Pakkasen tutkimuksia yhdistää niiden vaikeaselkoisuus. Monet antroposofisista käsitteistä avautuvat vain vaivoin antroposofiaa ennestään tuntemattomalle ja kun tutkimusten raportoinnissa pitäydytään vain tässä sanastossa, tieteellisen tutkimuksen testattavuuteen olennaisesti liittyvä sosiaalinen vuorovaikutus ei oikein mahdollistu. Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt tulkitsemaan käyttämäni antroposofisten käsitteiden merkitystä yleiskielelle sekä omaa ja lukijan luetun ymmärtämistä helpottaakseni, silläkin uhalla, että mahdollisesti käsitteiden monisyisimmät ja hienovaraisimmat ulottuvuudet jäävät huomioimatta.

Camphill-yhteisön toimintaa suhteessa paikalliseen lainsäädäntöön on aiemmin tutkinut yhdysvaltalainen Janelle Christensen kansainvälisen maisteriohjelman¹ lopputyössään. Christensenin tutkimuskohteena olivat Camphill Lehenhof Saksassa ja Camphill California Yhdysvalloissa. Tutkielman tutkimuskysymys käsitteli sitä, millaista kehitysvammapalvelua tarjosivat samaa aatteellista viitekehystä² edustavat tuottajat eri maissa ja eriävien lainsäädäntöjen ja taloudellisten järjestelmien alaisuudessa. (Christensen 2004–2005.)

Christensen havaitsi, että sekä Saksassa että Yhdysvalloissa kehitysvammapalvelujen tuotantoa ohjasivat normalisaation ja integraation ideaalit sekä pyrkimys joko samanarvoisiin mahdollisuuksiin tai samanarvoisiin tuloksiin. Samanarvoiset mahdollisuudet tässä yhteydessä tarkoittivat, että jokaiselle annettiin yhtäläiset mahdollisuudet saavuttaa arvostettu asema yhteiskunnassa, kun taas samanarvoiset tulokset tarkoittivat sitä, että jokaisella oli samanarvoinen asema yhteiskunnassa. Christensenin mukaan siinä missä Yhdysvalloissa normalisaatio ja integraatio olivat muuttuneet markkinaehtoiseen kuluttajuuteen perustuvaksi osaksi lainsäädäntöä, Saksassa tämänkaltaista ajattelutapaa oli kohdannut vastustus, joka pyrki pitämään kiinni perinteisestä hyvinvointivaltion mallista. Christensenin mielestä Yhdysvalloissa painottuvien samanarvoisten mahdollisuuksien sijaan Saksassa vallitsi pyrkimys samanarvoisiin lopputuloksiin. Christensen totesi, että siinä missä Camphill Californian toimintaa ohjasi antroposofian lisäksi hyvin käytännönläheisesti osavaltion lainsäädäntö, olivat hyvinvointivaltion perinne ja toiminnan pitkä historia Saksassa antaneet Camphill Lehenhofille vapaamman tilan toimia itsenäisesti muiden aatteellisesti sitoutuneiden kolmannen sektorin palvelutuottajien rinnalla. (Christensen 2004–2005.)

Christensenin tutkimus on erityisen mielenkiintoinen tämän tutkimuksen kannalta, koska se esittelee kaksi erilaista mallia suhtautua normalisaation ja integraation ihanteisiin. Suomessa

¹ International Institute for Sociology of Law Oñatissa, Espanjassa

² Aatteellisen viitekehysten sijaan Christensen itse puhuu informanttiensa tavoin filosofiasta, vaikkakin toteaa, että antroposofiassa filosofian tai tieteen sijasta keskitytään hengellisiin näkökantoihin.

keskustelu siitä, kuinka nämä ihanteet tulisi implementoida käytäntöön, on paraikaa käynnissä. Saksan mallissa sekä Camphill-yhteisöllä että aatteellisesti sitoutuneella kolmannella sektorilla yleensä on sosiaalipalvelutuotannossa pitkät perinteet. Saksaa ja Suomea on perinteisesti yhdistänyt hyvinvointivaltion ideologia, jota on kuitenkin toteutettu maissa eri tavoin. Vuodesta 1995 saakka maita on yhdistänyt lisäksi Euroopan Unionin jäsenyys. Yhdysvalloissa Camphill-yhteisö näyttäytyy Euroopasta tuotuna konseptina. Yhdysvaltalainen sosiaalipalvelujen järjestämisen malli edustaa näennäismarkkinoita, mikä esimerkkinä on kiinnostava, sillä tämänkaltaista mallia painottaa Suomessa käytävä ajankohtainen keskustelu kehitysvamma palvelujen järjestämisestä.

Oma tutkielmani täydentää Christensenin tutkimusta Suomen osalta. Vaikka Christensenin tutkimus perustuu kenttätööhön ja Camphill-yhteisön henkilökunnan haastatteluihin, kuten tämäkin tutkielma, tutkimusnäkökulma painottuu eri tavalla. Christensenin oikeuden sosiologiaan kuuluvassa tutkimuksessa painotus on tutkijan havainnoissa siitä, kuinka lainsäädäntöä toteutetaan käytännössä, kun taas tässä, sosiaalityön alaan kuuluvassa tutkimuksessa painotus on henkilökunnan näkökulmassa yhteisöön.

3 KEHITYSVAMMAISUUS

Kehitysvammaiset ihmiset muodostavat hyvin heterogeenisen ryhmän ja kehitysvammaisuus voidaan määritellä eri tieteenaloilla ja eri tarkoitusta varten erilaisin tavoin. Tärkeimpinä syinä sille, että kehitysvammaisuutta yleensä määritellään ja diagnosoidaan, pidetään kehitysvammaisuuden ja sen aiheuttavien syiden tutkimista, tasa-arvoisuuteen tähtäävään yhteiskunnallisen suunnittelun tukemista ja palvelujen saannin edellytysten arviointia. (Kaski ym. 2001, 20–29; Matero 2004, 165–166.)

Tässä luvussa tarkastelen kehitysvammaisuutta erilaisista näkökulmista, alaluvussa 2.1 lääketieteellisestä ja toiminnallisesta näkökulmasta ja alaluvussa 2.2 oikeudellisesta näkökulmasta. Alaluvussa 2.3 kartoitan sitä, miten ja millaisia palveluja kehitysvammaisiksi määritellyille henkilöille tulisi nykykäsityksen mukaan järjestää.

3.1 Lääketieteellinen ja toiminnallinen kehitysvammaisuuden määritelmä

Vammaisuuden historiaa, teoriaa ja etiikkaa tutkinut Simo Vehmas katsoo kehitysvammaisuuteen aikojen saatossa liitetyn moraalisen elementin. Ennen 1900-lukua yksilön elimellisen vamman ajateltiin aiheutuvan joko hänen itsensä tai hänen vanhempiensa tai esivanhempiensa moraalisisista rikkeistä. 1900-luvun alusta käsitys vammaisuudesta jumalten tai muiden yliluonnollisten olentojen asettamana kirouksena alkoi väistyä lääketieteellistymisen tieltä. Medikalisaation myötä erilaisten fyysisten ja psyykkisten vikojen kantajia alettiin kutsua yhteisnimellä ”vammaset”. Vehmas näkee tällaisen yhteisluokittelun muodostuneen ihmistä määrittäväksi piirteeksi, jossa ei oteta huomioon sitä, miten yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat ihmisen elämään. (Vehmas 2005, 111–115.)

Maaailman terveysjärjestö WHO:n määritelmässä kehitysvammaisuutta tarkastellaan ensisijaisesti lääketieteellisesti, kun kehitysvammaisuus määritellään älylliseksi kehitysvammaisuudeksi. Kehitysvamman pääasialliseksi aiheuttajaksi ymmärretään hermoston, erityisesti aivojen, kehityshäiriö, johon liittyy älyllisten toimintojen vajavuutta. Lääketieteellisessä diagnosoinnissa käytetään WHO:n tautiluokitusta ICD³-10. Tautiluokituksen mukaan älyllinen kehitysvamma on tila, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Puutteellisesti kehittyneitä ovat varsinkin kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot. (Kaski ym. 2001, 21.)

³ International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems

Lääketieteellinen, tautiluokituksen mukainen kehitysvammaiseksi määrittely on kietoutunut yhteen psykologian kanssa. Psykologinen lähestymistapa kehitysvammaisuuteen korostaa psykologisten älykkyystestien merkitystä. Testitulosten avulla voidaan äyllisen kehitysvamman astetta arvioida seuraavasti:

Taulukko 1: Äyllisen kehitysvammaisuuden luokittelu

Äyllisen kehitysvammaisuuden aste	ÄO	Älykkyysikä (v)
Lievä	50–69	9–11
Keskivaikea	35–49	6–8
Vaikea	20–34	3–5
Syvä	Alle 20	0–2

(Lähde: Kaski ym. 2001, 23.)

Vaikeusasteen arviointia hyödynnetään esimerkiksi yksilöllisen hoidon, opetuksen ja kuntoutuksen suunnittelussa. (Kaski ym. 2001, 20–24.)

Nykyinen tautiluokitus ICD-10 ei tunne älykkyysosamääräluokkaa 70–85, jonka kohdalla aikaisemmin puhuttiin heikkolahjaisuudesta tai rajatilakehitysvammaisuudesta. Tänä päivänä näiden käsitteiden sijaan puhutaan tavallisesti laaja-alaisista oppimisvaikeuksista. Äylliseen kehitysvammaisuuteen perustuva luokitus ei sisällä kehitysvammaisuuteen liittyviä muita kehityshäiriöitä, vaan ne esitetään tautiluokituksen mukaan omina diagnooseinaan. (Kaski ym. 2001; Strandén 1998.)

Kehitysvammalaki määrittelee kehitysvammaisuuden laajemmin ja ottaa huomioon kaikki yksilön kehityksen aikana ilmaantuvat vaikeat vammaisuuden muodot, jotka rajoittavat yksilön suorituskykyä. Laki määrittää kehitysvammaiseksi henkilön, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.)

Laissa ei aseteta kehitysvammaisuuden alkamiselle tarkkaa yläikärajaa. Sen sijaan kehitysvammaisten ihmisten etujärjestöt Kehitysvammaliitto ja Kehitysvammaisten tukiliitto soveltavat seuraavaa American Association on Mental Retardation -järjestön⁴ antamaa määritelmää,

⁴ Vuodesta 2007 alkaen järjestö on tunnettu nimellä American Association of Intellectual and Developmental Disabilities eli AAIDD

jonka mukaan kehitysvammaisuus on saanut alkunsa ennen kuin henkilö on täyttänyt 18 vuotta (Matikka 2002; Teräväinen 2002):

Mental retardation is a disability characterized by significant limitations both in intellectual functioning and in adaptive behavior as expressed in conceptual, social and practical adaptive skills.

This disability originates before age 18. (AAMR 2002)

AAMR:n määritelmä kehitysvammaisuudesta perustuu ihmisen toimintakyvyn tarkasteluun, jolloin pelkkä älyllisen toiminnan rajoitus ei yksin riitä kehitysvammaisuuden diagnoosiin. Määritelmän lisäksi AAMR on listannut viisi olettamusta⁵, jotka tulisi ottaa huomioon määritelmän soveltamisessa. Ensimmäinen olettamus on, että tämänhetkisen toimintakyvyn rajoituksia tulee arvioida suhteessa ikään, ikätovereihin ja toimintakulttuuriin. Toinen olettamus on, että arvioissa tulee huomioida kulttuurinen ja kielellinen diversiteetti sekä yksilölliset erot kommunikaatiossa, sensorisissa, motorisissa ja käyttäytymiseen liittyvissä tekijöissä. Kolmannen olettamuksen mukaan tulee tunnistaa, että yksilön tasolla rajoitusten rinnalla esiintyy yleensä vahvuuksia. Neljäs olettamus kehottaa kuvailemaan rajoitukset niin, että yksilöllinen suunnitelma tarvittavasta tuesta voidaan laatia. Viidennen olettamuksen mukaan kunnollinen, yksilöity tukijärjestely parantaa kehitysvammaisen henkilön toimintakykyä. (AAMR 2002; vrt. Kehitysvammaisuus... 1995)

AAMR:n määritelmä ja siihen liittyvät olettamukset ottavat huomioon toiminnallisen näkökulman kehitysvammaisuuteen. Määritelmä sopiikin lääketieteellistä määritelmää paremmin kehitysvammaisten ihmisten yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden ajamiseen. AAMR:n määritelmässä toimintakykyä tarkastellaan suhteessa yhteiskunnalliseen ympäristöön, jolloin huomioidaan kehitysvammaisuuden käsitteen kulttuurisidonnaisuus ja rakentuminen vuorovaikutuksessa ympäristön ja sen vaatimusten kanssa. Kehitysvammaisuutta ei pidetä staattisena tilana, vaan vamman aiheuttamia haittoja katsotaan voitavan vähentää sekä tukemalla kehitysvammaista henkilöä että muokkaamalla hänen toimintaympäristöään. (Kaski ym. 2001; Matero 2004.)

Koska kehitysvammaisuus voidaan määritellä monin eri tavoin, myös arviot kehitysvammaisten henkilöiden määrästä Suomessa vaihtelevat. Joidenkin arvioiden mukaan pelkästään keskushermoston synnynnäisiä sairauksia tai alle 18-vuoden kehitysiässä syntyneitä hermoston sairauksia tai muita poikkeavuuksia olisi jopa 5-8 prosentilla väestöstä. Älyllistä kehitysvammaisuutta arvioidaan esiintyvän kolmella prosentilla kouluikäisistä lapsista. Lievä

⁵ "Assumption", käännös tekijän.

älyllinen kehitysvammaisuus aiheuttaa vain hieman tuen tarvetta ja saattaa jäädä diagnosoimatta. Onkin oletettu, että kehitysvammaisuus on epidemiologisissa tutkimuksissa löydettyä yleisempää. Kelan kehitysvammaisuuden perusteella myöntämien etuisuuksien piirissä oli vuosituhannen alussa vain noin 30 000 henkilöä, joka on 0,6 % väestöstä. Kehitysvammalain erityishuollon piirissä on vain noin 0,4 % väestöstä. Epäsuhtaa kehitysvammaisten henkilöiden oletetun lukumäärän ja kehitysvammapalvelujen piirissä olevien henkilöiden lukumäärän välillä on selitetty sillä, ettei suurelle osalle ihmisiä, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, haeta erityishuollon palveluja. Toisaalta tukea voidaan hakea myös muulla kuin kehitysvammaisuuden perusteella. (Kaski ym. 2001; Matero 2004.)

3.2 Oikeudellinen näkökulma

”Me vammaiset pääsemme harvoin päättämään omista asioistamme, olemme kohteita” totesi Me itse ry vuonna 1999 Hyvän elämän vammaispoliittisessa ohjelmassaan (mt., 16). Tämä alistetusta asemasta kertova toteamus ei kuitenkaan jäänyt ohjelman pääasialliseksi sanomaksi, vaan sen emansipoituneet julistukset, kuten:

Me vammaiset ihmiset olemme yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä. Meillä on oikeus omaan elämäntapaamme. Meillä on oikeus elää siinä yhteisössä, jonka me valitsemme. Meidän tulee saada tuki normaaleiden koulutus-, terveys-, työvoima- ja sosiaalipalveluiden kautta. (Me itse ry 1999, 7–8.)

Me itse ry:n Hyvän elämän -ohjelman tarkoituksena oli tuoda julki vammaisten ihmisten omia mielipiteitä ja kannanottoja ja pyrkiä sitä kautta vaikuttamaan vammaispolitiikkaan laajemmin.

Vammaisuuden tarkastelu oikeuksien kautta on Suomessa suhteellisen uusi asia. Oikeudellisen näkökulman perustana ovat paitsi yksittäisiä palveluja ja tukitoimia säätelevä lainsäädäntö, myös Suomen perustuslaki ja kansainväliset ihmisoikeudet. (Kumpuvuori ym. 2003.) YK:n yleiskokous hyväksyi vuonna 2006 vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen. Yleissopimus rinnastetaan YK:n seitsemään aikaisempaan ihmisoikeussopimukseen. Se velvoittaa jäsenvaltiot takaamaan vammaisille henkilöille kaikki ne oikeudet, jotka on aiemmissa ihmisoikeussopimuksissa vahvistettu. Keskeisin ajatus sopimuksessa on vammaisten henkilöiden syrjinnän kieltäminen ja tasapuolisen kohtelun takaaminen. (Niemelä ym. 2008.) Suomen perustuslaissa vammaisuus on ollut kiellettyjen syrjintäperusteiden luettelossa vuodesta 1995 alkaen (Kumpuvuori ym. 2003).

Oikeuksien näkökulmasta kehitysvammaisen ihminen nähdään palvelujen kohteen sijaan kuluttajana, jolla on kuluttajan oikeudet sekä -suoja. Oikeuksiin perustuva kuluttajuus on hyvin perusteltu ja moraalisesti ja eettisesti oikeutettu näkökulma. Ihmisen tulisi saada olla Me itse ry:n vaatimuksen mukaisesti ”oman elämänsä toimitusjohtaja” (Me itse ry 1999, 19). Yksilön vastuuta korostavaa puhetta kohtaan on kuitenkin esitetty myös kritiikkiä. Kuluttajuudessa saavutetaan oikeus, mutta myös pakko tehdä valintoja. Kansalainen halutaan nähdä aktiivisena subjektina objektiuden sijaan, jolloin kysymykseksi jää, kuinka suhtaudutaan niihin tilanteisiin, jossa henkilö ei omasta tahdostaan halua tai tahdostaan riippumatta kykene aktiiviseen kuluttajuuteen. Kuluttajuuden näkökulmassa ei oteta kantaa ihmiseen tapaus- ja tilannekohtaisesti toisista riippuvaisena, hoitoa ja huolenpitoa kaipaavana olentona. (ks. Suoninen-Erhiö 2008.)

3.3 Normalisaatio, integraatio ja inkluusio

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen artiklassa 19 käsitellään vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää ja inkluusiota. Artikla tunnustaa vammaisten ihmisten yhtäläisen oikeuden elää yhteisössä ja tehdä samanlaisia valintoja kuin muutkin. Yleissopimuksen mukaisesti valtioiden tulee varmistaa, että vammaiset henkilöt voivat valita asuinpaikkansa ja -muotonsa sekä sen, kenen kanssa he asuvat. Vammaisia henkilöitä ei saa pakottaa tai velvoittaa muusta toimintaympäristöstä ja -kulttuurista poikkeaviin asumisjärjestelyihin. (Niemelä ym. 2008.)

Yleissopimus on ajantasaista jatkoa 1960-luvulla pohjoismaissa alkaneeseen keskusteluun vammaisten ihmisten normalisaatiosta. Normalisaatiolla tarkoitetaan, että myös vammaisilla ihmisillä on oikeus mahdollisimman tavanomaiseen, normaaliin elämään, joka vertautuu muiden samassa yhteiskunnassa elävien ihmisten elämään. Normalisoinnissa kehitysvammaisen henkilön yksilöllistä kehitystä tuetaan niin, että hän selviytyy mahdollisimman itsenäisesti, jolloin hänen erityisavun ja -hoivan tarpeensa voi vähentyä tai hävitä. Tavoitteena on, että kehitysvammaiset henkilöt tulisivat toimeen koko väestölle tarkoitettujen sosiaali- ja terveystalvelujen avulla. (Kaski ym. 2001.) Simo Vehmaan mukaan normalisaation tarkoituksena on puuttua yhteisöllisiin käytäntöihin, ei niinkään tehdä vammaisista henkilöistä ”normaaleja”. Vehmas näkee normalisaation rakentuvan hyvinvointiyhteiskunnan periaatteille, joiden keskeisinä pyrkimyksinä on oikeudenmukaisuuden edistäminen ja solidaarisuus vähäosaisia kohtaan. (Vehmas 2005, 106–108.)

Normalisaatioperiaatetta ovat seuranneet integraation ja inkluusion käsitteet. Integraation mukaisesti vammaisten henkilöiden tarvitsemia erityistalveluja integroidaan yhteiskunnan muihin

palveluihin. Tällaisella menettelyllä pyritään ehkäisemään esimerkiksi kehitysvammaisten ihmisten erilliskohtelua. Inklusiolla tarkoitetaan täydellistä mukaan ottamista, jossa kehitysvammaiset henkilöt voivat viettää lapsuutensa ikätovereidensa seurassa, käydä tavallista koulua, käydä normaaleilla työpaikoilla töissä ja osallistua yhdenvertaisesti muihin yhteiskunnan toimintoihin. (Kaski ym. 2001, 315.)

Integraation ja inklusion käsitteet ovat saaneet vahvan jalansijan koululaitoksessa, jonka Vehmas näkee yhtenä keskeisimmistä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kulmakivenä (Vehmas 2005, 107–108). Opettajien käsityksiä kehitysvammaisen oppilaan inklusiivisesta koulusijoituksesta kasvatustieteen pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut Anna-Maija Partanen korostaa, että normalisaation mukaisesti ihmisen tulisi kuulua ympäristöönsä paitsi fyysisesti myös psyykkisesti integroituna (Partanen 2003). Tällaisesta näkökulmasta kehitysvammaisen ihmisen sijoittaminen niin sanotusti normaaliin koulu yhteisöön tai asuinalueen keskiöön on vasta integraation alku, ei sen toteutuma.

Euroopan neuvoston vammaispoliittisessa toimintaohjelmassa ”Elämä yhteisön jäsenenä” asuminen nähdään koululaitoksen lisäksi toisena vammaisten henkilöiden yhteisöön integroitumisen ja elämänlaadun kulmakivenä. Ohjelmassa Me itse ry:n ja muiden vastaavien etujärjestöjen vaateita on kuultu, siinä korostetaan vammaisen henkilön oikeutta itsenäiseen elämään ja oikeutta valita oma asumispaikka ja -muoto. EU:n jäsenmaat ohjeistetaan laatimaan ja edistämään asuntopolitiikkaa, joka mahdollistaa itsenäisen asumisen vammaiselle henkilölle sopivassa asunnossa ja omassa paikallisyhteisössä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä (73/2007) kehitysvammaisten yksilöllisestä asumisesta katsotaan, että siirtymisen laitoksesta omaan asuntoon mahdollistaisi nimenomaan paikallisyhteisöpohjainen palvelutarjonta ja asumisvaihtoehtojen monipuolisuus. Selvityksen sisältämässä toimintaohjelmassa laitosasuminen nykyisellään haluttaisiin lakkauttaa kokonaan vuoteen 2017 mennessä. Heille, joille täysin itsenäinen elämä ei ole mahdollista, laitosasumisen vaihtoehtona haluttaisiin tarjota hoivaa pienissä ja laadukkaissa yksiköissä. Yksiköt haluttaisiin hajasijoittaa ja ohjelmassa kehoitetaan pidättäytymään rakentamasta samalle tontille tai samaan kortteliin yli viidentoista asukkaan ryhmäkoteja tai asuntoryhmiä. (Niemelä ym. 2008.)

Kehitysvammaisten yksilöllisen asumisen toimintaohjelma perustuu oikeudelliseen näkökulmaan. Asuminen ja palvelut, kuten koulutus, työ ja sosiaali- ja terveyspalvelut pyritään erottamaan toisistaan. Palvelujen suunnittelussa korostuu yksilökeskeisyys organisaatiokeskeisyyden sijaan ja järjestämisessä korostuvat asiakaslähtöisyys ja tehokkuus suhteissa resursseihin. Jotta toimintaohjelma voitaisiin toteuttaa, sen katsotaan vaativan tuekseen lainsäädännöllisiä uudistuksia

ja valtakunnallisia strategioita sekä rahoituspohjan, jossa suositaan uudenlaisia asumisratkaisuja laitoshoidon sijaan. (Niemelä ym. 2008.)

4 KEHITYSVAMMAPALVELUT

Laki määrittää kunnan tiettyjen kehitysvammapalvelujen järjestäjänä ja sitä kautta kyseisten palvelujen rahoittajana. Myös palvelujen kohdistamista ja laatua ohjaa lainsäädäntö, joka muodostaa palvelujen järjestämisen laillisen viitekehyksen. Tämän luvun alaluvussa 3.1 tarkastelen palvelujen tuotantoa ja hankintaa ohjeistavaa lainsäädäntöä.

Palvelujen tuotantoa ja hankintaa ohjeistava lainsäädäntö koskee kaikkia sosiaalipalveluja. Tässä tutkimuksessa erityisen tarkastelun kohteena ovat sosiaalitoimen kehitysvammaisille henkilöille järjestämät, kehitysvammaisten erityishuoltoon perustuvat palvelut, joita kuvaan alaluvussa 3.2.

Kunnalliset päättäjät ovat yhteiskunnallisessa vastuussa siitä, että kuntalaisille valitut palvelut palvelevat tehokkaasti ja luotettavasti haluttuja päämääriä. Tämän mukaisesti myös järjestettyjen kehitysvammapalvelujen tulee olla kustannustehokkaita ja asiakaslähtöisiä. Toiminnan tehokkuutta ja luotettavuutta arvioidaan paitsi lainsäädännön myös julkisen kontrollin kautta. (Niiniluoto 1994, 56.) Tehokkuuden ja luotettavuuden vaatimus aiheuttaa kunnalliselle palvelujen järjestämistavalle kehittämispaineita. Alaluvussa 3.3 esittelen erään suhteellisen tuoreen palvelujen järjestämistavan, tilaaja-tuottaja -mallin.

Tilaaja-tuottaja -mallissa palvelujen järjestäminen on erotettu palvelujen tuottamisesta. Palvelujen tuottajana voi toimia paitsi kunnan oma organisaatio, myös toinen kunta, useiden kuntien yhteenliittymä, yritys tai kolmannen sektorin organisaatio. Tässä tutkimuksessa huomio kohdistuu kolmanteen sektoriin, jonka roolia palvelujen tuottajana kartoitan alaluvussa 3.4. Camphill-yhteisö edustaa kolmannen sektorin palvelutuottajaa, joka myy tuottamiaan palveluja kunnille. Kuntaa yhteisön palvelujen ostajana tarkastelen alaluvussa 3.5.

4.1 Palvelutuotantoa ja -hankintaa ohjeistava lainsäädäntö

Laissa sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtiosuudesta (733/1992) säädetään, että kunta voi järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon alaan kuuluvat tehtävät joko itse, sopimalla niiden järjestämisestä yhdessä toisen kunnan tai kuntien kanssa, olemalla mukana toimintaa hoitavassa kuntayhtymässä tai hankkimalla palvelut toiselta julkiselta tai yksityiseltä palvelutuottajalta. Kunta voi myös antaa palvelunkäyttäjälle määräravoisen palvelusetelin, jolla sitoudutaan maksamaan käyttäjän hyväksytyiltä yksityiseltä palvelutuottajalta hankkimat palvelut.

Kehitysvammaisten henkilöiden osalta kunta on velvollinen järjestämään erityispalveluja, jotka määrittellään kehitysvammalain (519/1977). Tällaisia erityispalveluja ovat erityishuollon yksilöllisen suunnittelun ja toteuttamisen edellyttämät lääketieteelliset, psykologiset ja sosiaaliset selvitykset sekä soveltuvuskokeet, terveydenhoito, tarvittavat ohjaus, kuntoutus ja toiminnallinen valmennus, työtoiminta ja asuminen, henkilökohtaiset apuneuvot ja -välineet, yksilöllinen hoito ja huolenpito ja kehitysvammaisten läheisille suunnattu ohjaus ja neuvonta. Kehitysvammalaki on toissijainen eli sen soveltaminen edellyttää, ettei henkilö voi muun lain nojalla saada tarvitsemiaan palveluja.

Koska kehitysvammalain mukaisten palvelujen saaminen edellyttää yleensä määrittelyä kehitysvammaiseksi, henkilöiden, joilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, samoin kuin esimerkiksi autismin kirjoon kuuluvien henkilöiden kohdalla palvelut järjestään tavallisesti, muttei kuitenkaan aina, vammaispalvelulain nojalla kehitysvammalain sijaan. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987.) Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen saaminen ei edellytä tiettyä diagnoosia, vaan palvelutarvetta arvioidaan sairauden tai vamman aiheuttaman haitan perusteella (Nouko-Juvonen 2000). Vammaispalvelulaissa määritellyt palvelumuodot ovat kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus sekä ”muut lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarpeelliset palvelut”. Vaikeavammaisten kohdalla lain määrittämiin palveluihin kuuluvat kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, tulkkipalvelut, päivätoiminta sekä palveluasuminen, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Vammaispalvelulaki on kehitysvammalakiin nähden toissijainen silloin, kun kyse on kehitysvammaisten ihmisten palvelujen järjestämisestä (Tuori 2004).

Lainsäädäntö asettaa vaatimuksia sekä palvelujen ostajalle että tuottajalle. Kun julkisia palveluja hankitaan yksityisiltä palvelutuottajilta, on kunnan seurattava hankintalakia (348/2007), jonka mukaisesti tietyn kynnsarvon ylittävät hankinnat tulee kilpailuttaa. Hankinnat on tehtävä halvimman tarjouksen perusteella, mikä vaatii kunnalta riittävän laatuksiteeristön asettamista jo ennen tarjouskilpailun avaamista. Palvelutuottajalle sama ehto aiheuttaa kilpailutilanteessa paineen tarjota palveluita mahdollisimman edullisesti. Palvelujen hinnoittelua säätelee muun muassa laki kilpailunrajoituksista (480/1992), jossa kielletään sellaiset elinkeinonharjoittajien väliset sopimukset, yhteenliittymien päätökset sekä yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden tarkoituksena on merkittävästi estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua tai joista seuraa, että kilpailu merkittävästi estyy, rajoittuu tai vääristyy.

Sosiaalipalveluja voidaan järjestää asiakaskohtaisesti, jolloin hankintalain hankinnalle määrittelemä euromääräinen kynnysarvo ei ylity ja palvelu voidaan järjestää virkamiespäätöksellä. Tällainen menettely ei poista kunnan roolia laadunvalvojana. Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta (603/1996) asettaa valvottavalle laadulle ainoastaan reunaehtomaiset vaatimukset. Palveluja tarjoavan toimintayksikön tulee olla terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan siellä annettavalle hoidolle, kasvatukselle ja muulle huolenpidolle sopiva ja henkilöstön lukumäärän tulee olla riittävä palvelujen tarpeeseen ja hoidettavien lukumäärään nähden. Toimintayksikön henkilöstöön on lisäksi kuuluttava vastuuhenkilö, joka toimii eräänlaisena yhteyshenkilönä toimintayksikön ja toimintaa valvovan tahon välillä. Tämä henkilö on toimintayksikön puolesta vastuussa siitä, että yksikössä noudatetaan lain määräyksiä.

Palvelujen laatua on lainsäädännössä pyritty varmistamaan myös asettamalla sekä yksityisten että kunnallisten palvelutuottajien sosiaalihuollon ammatilliselle henkilöstölle yhteneväiset pätevyysvaatimukset. Vuonna 2005 voimaan astuneen lain sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (272/2005) mukaisesti esimerkiksi sosiaalihoajaan tehtävän kelpoisuusvaatimuksena on tehtävään soveltuva sosiaalialalle suuntaava sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto ja lähihoitajan tehtävän kelpoisuusvaatimuksena on tehtävään soveltuva sosiaali- ja terveysalan perustutkinto tai muu vastaava tutkinto. Laissa ovat nimettyinä myös niin sanotut muut sosiaalihuollon ammatilliset tehtävät, joihin kelpoisuusvaatimuksena on tehtävään soveltuva ammattitutkinto tai muu soveltuva koulutus. Kelpoisuuslaki sisältää siirtymäsäännöksiä, joiden mukaan henkilöt, jotka ovat ennen tämän lain voimaantuloa syntyneessä virka- tai työsuhteessa, mutta joiden ei voida katsoa täyttävän laissa säädettyjä kelpoisuusvaatimuksia, voivat jatkaa tehtävien hoitamista.

Kunnan laadunvalvojan roolia helpottaa, jos palvelutuottajalla on oma laatujärjestelmänsä, joka perustuu jatkuvaan seurantaan. Sosiaalipalvelujen on mahdollista sertifioida palvelujaan ja niiden laatua esimerkiksi kansainvälisesti käytössä olevan ISO 9001-standardin kautta. Sosiaali- ja terveydenhuoltoon on kehitelty myös omia laatujärjestelmiä, kuten Työyksikön itsearviointi ja laadunhallintamenetelmä ITE. (Holma ym. 2001, 112–116; Multamäki 2003.) Laatujärjestelmän voi halutessaan luoda itekin. Kehitysvammaliitto on perustanut kehitysvammopalvelujen laadunhallinnan tueksi oman laatuverkostonsa ”Allin”. Verkosto tukee erityisesti vammaisten henkilöiden asumisen ja työ- ja päivätoiminnan arviointia ja kehittämistä. Allin valmennusohjelmat tarjoavat työyhteisöille valmiin työskentelymallin ja välineet palvelujen arviointiin ja kehittämiseen. (Hyväri 2003; Kehitysvammaliitto 2008.) Kunnallisen palvelujen ostajan lisäksi yksityisiä

sosiaalipalveluja valvoo lääninhallitus (Asetus yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 1208/1996).

4.2 Sosiaalitoimen kehitysvammapalvelut

Pääosa vammaisten henkilöiden käyttämistä perusturvan palveluista on sosiaalipalveluita (Nouko-Juvonen 2000). Tärkeimpiä sosiaalitoimen kehitysvammaisille henkilöille järjestämiä erityispalveluja ovat laitospalvelut, asumispalvelut, päivä- ja työtoiminta sekä koti- ja perhehoito. Näiden lisäksi järjestetään esimerkiksi erilaisia vapaa-ajan toimintoja sekä tukihenkilötoimintaa.

Laitoshoito on viimesijaista hoitoa ja tarkoitettu niille, joiden hoitoa ja asumista ei voida järjestää muilla tavoin. Laitoshoito tarkoittaa ympärivuorokautista asumista laitoksessa sekä hoitoa ja huolenpitoa, joka sisältää muut henkilön tarvitsemat palvelut, kuten lääkehoidon, terapiat ja päivätoiminnan. Laitoshoito jaetaan pitkäaikaiseen eli yli kolme kuukautta kestävään ja lyhytaikaiseen eli tilapäiseen laitoshoitoon. Tilapäistä laitoshoittoa voidaan tarjota joko kuntoutuksellisista tai sosiaalisista syistä. 2000-luvun alussa yli puolet lyhytaikaisista hoitajaksoista oli kestoaltaan ainoastaan alle vuorokaudesta seitsemään vuorokauteen. (Kaski ym. 2001, 354–357; Huurre ym. 2005.) Osa kehitysvammaisista lapsista on sijoitettu laitoksiin koulunkäynnin tukemiseksi. Kehitysvammaisille lapsille laitoshoittoa tarjoaa ainoastaan muutama laitos, joista Camphill-yhteisön Sylvia-koti on yksi. (Niemelä ym. 2008.)

Asumispalvelut toteutetaan avohuoltona. Ne on luokiteltu palvelutarpeiden mukaan vähäisestä tuesta vaativaan apuun. Asumispalvelut sisältävät autetun, ohjatun ja tuetun asumisen. Autettu asuminen ja ohjattu asuminen jaetaan pitkäaikaiseen ja lyhytaikaiseen asumiseen, kun taas tuetussa asumisessa ei ole tilapäistä asumista. Autettu asuminen sisältää henkilökunnan tuen ja ohjauksen ympäri vuorokauden. Henkilökunnan palvelut ovat asiakkalle ilmaista erityishuoltoa. Asiakasmaksuna peritään ylläpitomaksu, joka sisältää muun muassa vuokran ja ateriat. Mahdolliset lääkkeet ja terapiat asiakas maksaa itse. Autettu asuminen toteutetaan tavanomaisesti ryhmäasumisena, jossa ryhmän kokona on viidestä viiteentoista asiakasta. Camphill-yhteisöjen tarjoamassa autetussa asumisessa muutaman kehitysvammaisen henkilön ryhmäasuminen toteutuu perheissä, joita yhteisössä voi kuitenkin olla useita. Autetun asumisen alkuperäisessä luokittelussa asumismuotoa ajateltiin vaikeasti tai jopa syvästi kehitysvammaisille henkilöille. Autettu asuminen ei kuitenkaan sisällä sairaanhoito- eikä kuntoutuspalveluita, eikä sellaisena ole täysin onnistunut korvaamaan laitoshoittoa. (Kaski ym. 2001; Huurre ym. 2005; Niemelä ym. 2008.)

Ohjattu asuminen sisältää päivittäin annettavan tuen, muttei yövalvontaa. Tuen tarve keskittyy tavallisesti aamuihin, iltoihin sekä tilannekohtaisesti vapaa-aikaan ja viikonloppuihin. Ohjattuun asumiseen liittyy suunnitelmallista asumistaitojen kehittämistä. Asiaksmaksuna peritään vuokra, mikäli asiakas ei ole suoraan vuokrannut asuntoa. Jokapäiväiseen elämään liittyvät menot, kuten ruoan ja vaatteet, asiakas maksaa itse. Ohjattu asuminen on alun perin tarkoitettu keskiasteisesti kehitysvammaisille asiakkaille, jolla on ainoastaan lieviä muita vammoja. Ohjatun asumisen yksikössä asuu yleensä viidestä kymmeneen asiakasta. (Huurre ym. 2005; Niemelä ym. 2008.)

Tuettuun asumiseen sisältyy yksilöllisen tarpeen mukaisesti toteutettava tuki. Tukea voidaan antaa päivittäin tai harvemmin, esimerkiksi viikoittain. Tuettu asuminen on tarkoitettu omatoimista suoriutumista tukevaksi asumismuodoksi tavanomaisessa ympäristössä. Tuki voi tulla ohjatun asumisen yksiköstä, mutta sen voi tuottaa myös kotipalvelun henkilöstö tai se voidaan hankkia ostopalveluna. (Huurre ym. 2005) Tuetun asumisen ideaaliasukkaat ovat lievästi kehitysvammaisia ja kykenevät itse huolehtimaan asunnon arkisesta kunnossapidosta ja siivouksesta sekä ruokailusta. Tuen tarvetta voi olla esimerkiksi raha-asioissa ja ennakoimattomissa tilanteissa. (Niemelä ym. 2008.)

Perhehoito tarkoittaa hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen hoidon ja huolenpidon järjestämistä henkilön oman kodin ulkopuolisessa kodissa. Perhehoitoa voidaan järjestää joko yksityiskodissa tai ammatillisena perhehoitona. Yksityiskodissa voi olla samanaikaisesti neljä erityistä hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevaa henkilöä mukaan lukien alle kouluikäiset lapset. Ammatillisessa perhehoidossa voidaan hoitaa enintään seitsemää henkilöä. Perhehoito voi olla vakinaisena asumisena annettavaa pitkäaikaista perhehoitoa tai tilapäistä perhehoitoa, joka on tarkoitettu tukemaan kehitysvammaisen henkilön omaa perhettä tai tarjoamaan vaihtelua laitoshoitoon. (Kaski ym. 2001; Huurre ym. 2005; Niemelä ym. 2008.)

Kotihoidolla tarkoitetaan järjestelyä, jossa henkilö asuu omassa kodissaan ja saa säännöllisesti, vähintään kerran viikossa kotipalvelua, kotisairaanhoitoa tai päiväsairaalapalveluja (Kauppinen 2002). Kotihoidon mahdollistaa sosiaalihuoltolain ja kansanterveyslain muutoksiin perustuva kokeilulaki, jossa kotipalvelu ja kotisairaanhoito voidaan yhdistää uudeksi tehtäväalueeksi, kotihoidoksi (Niemelä ym. 2008). Kotona asuvalla henkilöllä voi olla lisäksi omaishoitajana omainen tai muu läheinen ihminen, joka on tehnyt kunnan kanssa omaishoitosopimuksen. Kunnan maksama omaishoidon tuki tarkoittaa kokonaisuutta, joka muodostuu hoidettavalle annettavista tarvittavista palveluista sekä omaishoitajalle annettavasta hoitopalkkiosta, vapaasta ja omaishoitoa tukevista palveluista. (Omaishoitolaki 937/2005.)

Olen luokitellut laitos- ja asumispalvelut asumismuodon, annetun hoidon frekvenssin, hoitoajan keston ja hoidon sisällön perusteella seuraavasti:

Taulukko 2: Kehitysvammaisten henkilöiden laitos- ja asumispalvelut

Asumismuoto	Hoito	Kesto	Sisältö
laitos	ympärivrk	pitkäaikainen tai tilapäinen	asuminen, ruoka, henkilökunnan tuki, päivätoiminta, lääkitys, terapiat
autettu asuminen	ympärivrk	pitkäaikainen tai tilapäinen	asuminen, ruoka, hlökunnan tuki, (päivä- tai työtoiminta)
ohjattu asuminen	ei yövalvontaa	pitkäaikainen tai tilapäinen	asuminen, hlökunnan tuki, (päivä- tai työtoiminta)
tuettu asuminen	päivittäin tai harvemmin	pitkäaikainen	asuminen, hlökunnan tuki, (päivä- tai työtoiminta)
perhehoito	ympärivrk	pitkäaikainen tai tilapäinen	asuminen, ruoka, henkilökunnan tuki
kotihoito	vähintään kerran viikossa	pitkäaikainen	hlökunnan tuki

Stakesin tilastotiedotteen mukaan vuonna 2006 kehitysvammahuollon laitoshoidossa olevista henkilöistä 77 % oli kuntayhtymien laitospaikoilla, 14 % yksityisten palvelutuottajien laitoksissa ja 9 % yksittäisten kuntien laitoksissa. Vuodesta 2001 yksityisten palvelutuottajien osuus laitospalvelujen tuotannosta oli kasvanut yhden prosenttiyksikön verran kuntayhtymien laitospalvelutuotannon kustannuksella. (Ailasmaa ym. 2006; Kauppinen ym. 2002.)

Laitoshoidon purkaminen normalisaation periaatteiden mukaisesti on saavuttanut hyvän vauhdin 2000-luvulla. Laitoshoitoasiakkaiden vähentyminen ja sitä kautta asumispalveluasiakkaiden lisääntyminen on jatkunut 1990-luvulta alkaen koko 2000-luvun ajan ja suuntaus on sama edelleen. Stakesin Indikaattoripankki SOTKANetin ja tilastotiedotteiden mukaan siinä missä vielä vuonna 1996 kehitysvammalaitoksissa asui noin 3700 henkilöä, kymmenen vuotta myöhemmin laitoshoidossa oli enää laskentatavasta riippuen noin 2300–2500 henkilöä.⁶ Asumispalvelujen asiakasmäärä oli vastaavana aikana, vuodesta 1995 vuoteen 2005, kasvanut 4100 henkilöstä 7500

⁶ SOTKANetin tilastotiedot perustuvat Tilastokeskuksen Kuntien toimintatilastoon ja tilastotiedote Stakesin hoitoilmoitusrekisteriin. Tilastokeskuksen tieto on kerätty summatietona kunnilta, kun taas Stakesin hoitoilmoitusrekisteriin tiedot kerätään asiakaskohtaisina. Tämä laskentatavan ero aiheuttaa tilastollisen eron asiakasmäärissä.

henkilöön. (Ailasmaa ym. 2006.) Stakes ei ole tilastoinut perhehoidon asiakasmääriä, joten perhehoidon asiakkaiden mahdollisia siirtymiä palvelusta toiseen ei voida tilastollisesti tarkastella.

Asiakkaiden siirtyminen laitoshoidosta asumispalveluihin näkyy ensisijaisesti autetun asumisen asiakasmäärän kasvussa. Autetussa asumisessa asui vuonna 2001 noin 3200 asiakasta ja vuonna 2006 jo lähes 1700 asiakasta enemmän. Vuonna 2006 autetun asumisen palveluista 44 % oli yksityisten palvelutuottajien tuottamaa, 28 % kuntien ja 28 % kuntayhtymien tuottamaa. Viisi vuotta aiemmin yksityisten palvelutuottajien osuus palvelutuotannosta oli ainoastaan 39 %. Yksityisten palvelutuottajien osuus autetun asumisen palvelutuotannosta kasvoi siis jopa viisi prosenttiyksikköä vuosien 2001–2006 aikana. (Ailasmaa ym. 2006; Kauppinen 2002.)

Joidenkin asumispalveluyksiköiden asumiseen, kuten asumiseen esimerkiksi Camphill-yhteisössä, sisältyy kehitysvammalain mukaista työ- ja päivätoimintaa. Tällainen käytäntö aiheuttaa poikkeaman tilastotietoihin, sillä asumiseen sisältyvästä työ- ja päivätoiminnasta ei koota erikseen asiakas-, käyttö- tai kustannustietoja. Laitoshoidossa päivätoiminta sisältyy aina hoitopaikan kokonaishintaan. Päivätoimintaa, työtoimintaa, avotyötä ja tuettua työllistämistä järjestetään myös laitos- ja asumispalveluista erillisenä toimintana. (Huurre ym. 2005.)

Päivätoiminta on asiakkaan toimintakyvyn mukaan suunniteltua kuntoutuksellista ja virikkeellistä toimintaa, kun taas työtoiminta on työn luonteista toimintaa. Näitä molempia järjestetään huoltosuhteisesti kehitysvammapalvelujen yksiköissä. Avotyötä järjestetään tuetusti tavallisella työpaikalla. Myös avotyö on huoltosuhteista. Avotyössä työhön perehdytyksen ja tuen antaa kehitysvammapalvelujen työntekijä, joka tukee tarpeen mukaan myös työnantajaa. Huoltosuhteessa olevan henkilön varsinaiseksi toimeentuloksi on ajateltu työkyvyttömyyseläkettä, jota henkilö voi kehitysvammaisuuden perusteella saada 16-vuotiaasta alkaen. Kehitysvammalain (519/1977) mukaan päivätoimintaan, työtoimintaan tai avotyöhön osallistuvalla voidaan kuitenkin maksaa eläkkeen lisäksi työosuusrahaa. (Kaski ym. 2001, 358–361; Huurre ym. 2005.)

Tuettu työllistyminen on tavallisella työpaikalla järjestettyä palkkatyötä, joka perustuu työsopimukseen. Työhön perehdytyksen ja tuen antaa kuitenkin kehitysvammapalvelujen työntekijä. Työstä maksetaan työntekijän työpanokseen suhteutettua palkkaa. Eläke on useimmiten pääasiallinen toimeentulon lähde myös tuetussa työssä olevalla työntekijällä. Tuettu työ sopii lievästi kehitysvammaisille henkilöille, jotka ovat omatoimisia, sekä aikaisempaan heikkolahjaisuuden kategoriaan sijoittuville henkilöille. (Kaski ym. 2001, 360–361; Huurre ym. 2005.)

Olen luokitellut työ- ja päivätoiminnan erilaisten toimintamuotojen, työnantajaan olevan suhteen, toiminnan toteutuspaikan ja toiminnasta saatavan korvauksen perusteella seuraavasti:

Taulukko 3: Kehitysvammaisten henkilöiden työ- ja päivätoiminta

Toimintamuoto	Suhde työnantajaan	Toimintapaikka	Korvaus
päivätoiminta	huoltosuhde	kehitysvamma palvelut	työosuusraha
työtoiminta	huoltosuhde	kehitysvamma palvelut	työosuusraha
avotyö	huoltosuhde	työpaikka	työosuusraha
tuettu työllistäminen	työsuhde	työpaikka	palkka

SOTKANetin tilastot kertovat, että työ- ja toimintakeskuksissa toimivien asiakkaiden lukumäärä oli kasvanut noin 2500 asiakkaalla vuodesta 1995 vuoteen 2005 mennessä. Vuonna 2005 työ- ja toimintakeskuksissa toimi noin 12 000 asiakasta. Myös tämän voi nähdä seurauksena asiakasvirran ohjautumisesta laitoshoidosta asumispalveluun.

4.3 Tilaaja-tuottaja -toimintatapa

Ilkka Niiniluodon mukaan länsimainen yhteiskunta perustuu käsitykseen ihmisestä rationaalisenä olentona, joka kykenee hankkimaan ja arvioimaan tietoa sekä toimimaan harkitusti tiedon perusteella. Täten myös kunnalta odotetaan harkittua ja rationaalista toimintaa palvelujen järjestämisessä. Kun annettujen tavoitteiden toteuttamiseksi käytetään rationaalisesti mahdollisimman tehokkaita keinoja, voidaan puhua välinrationaalisuudesta. Esimerkki tavoitteelliseen toimintaan liittyvästä välinrationaalisesta järjestyksestä on praktinen syllogismi, jota edustaa seuraavankaltainen päättely:

Velvollisuuteni on järjestää kehitysvamma palveluja.
 Ellen tuota kehitysvamma palveluja, en voi järjestää kehitysvamma palveluja.
 Siispä ryhdyn tuottamaan kehitysvamma palveluja.

Tällainen päättely, jonka johtopäätös on toiminta, on kuitenkin pätevä ainoastaan, jos kehitysvamma palvelujen tuottaminen on välttämätön ehto kehitysvamma palvelujen järjestämiseksi. (Niiniluoto 1994, 40–53.) Käytännössä kehitysvamma palvelujen tuottaminen itse on ainoastaan yksi vaihtoehtoinen keino palvelujen järjestämiseksi. Kunnallisen palvelutuotannon lisäksi palveluja voidaan ostaa yrittäjävetoisilta tai kolmannen sektorin yksityisiltä palvelutuottajilta.

Päätösteoriassa tutkitaan vaihtoehtoisten keinojen valintaa, kun tavoitteet on annettu. Yksinkertaisimmillaan päätösteoriassa valitaan se keino, jonka tuottama tulos on paras. Yleisemmässä tilanteessa, jossa monet keinot ovat enemmän tai vähemmän todennäköisiä riittäviä ehtoja erilaisille seurausvaihtoehdoille, voidaan huomata, että tekojen välinen rationaalisuus voidaan määritellä hyvin erilaisten päätöskriteerien avulla. Tällaisia päätöskriteerejä ovat esimerkiksi minimax-sääntö, jossa rationaalisen päätöksentekijän tulisi valita se keino, jossa minimihyöty on maksimaalisin tai maksimitappio on minimaalisin. Huonoimpaan mahdolliseen tulokseen huomion kiinnittävän minimax-säännön sijaan päätöskriteeriksi voidaan asettaa esimerkiksi utiliteetin odotusarvo, jolloin keinoista tulee rationalisesti valituksi se, jonka utiliteetin eli hyödyn odotusarvo on mahdollisimman suuri. (Niiniluoto 1994, 54–55.)

Eräs, varsinkin taloudelliselta hyödyltään odotuksia herättänyt palvelujen järjestämistapa on tilaaja-tuottaja -malli, jossa palvelujen järjestämisvastuu ja tuottaminen ovat eriytetty toisistaan. Tilaaja-tuottaja -mallin tavoitteena on paitsi, että kunnat voivat hankkia haluamaansa palveluja mahdollisimman kustannustehokkaasti myös, että asiakkaat voivat saada palveluja, jotka ovat entistä asiakaslähtöisempiä (Almqvist 2004, 19–23).

Tilaaja-tuottaja -toimintatavassa palvelujen tilaajana toimii kunta ja tuottajana joko kunnan oma tai ulkopuolinen organisaatio. Tilaajan keskeisimpiä tehtäviä ovat palvelutarpeen ja sen kehityksen arviointi sekä palvelujen hankinta. Kunnan järjestämisvastuulla olevat palvelut, kuten sosiaalialan työ, pyritään tuotteistamaan, jotta niiden täsmällinen tilaaminen olisi mahdollista. Kunnallisten ja yksityisten palvelutuottajien tuotteistettuja palveluja voidaan kilpailuttaa toisiaan vastaan. Kilpailuttamista pidetään eräänä merkittävänä kustannustehokkuutta parantavana tekijänä, joskin tehostumisen edellytyksenä on, että palvelujen tarjontaa on enemmän kuin kysyntää. Tilaaja-tuottaja -mallia soveltavien kuntien kohdalla ei katsota hyväksi luopua kokonaan omasta palvelutarjonnasta, ettei kunnallisesta monopolista siirryttäisi yksityiseen monopoliin. (Kuopila 2007.)

Tuottajan tehtävänä on päättää, miten tilatut palvelut tuotetaan. Tuottaja on myös vastuussa tuotetun palvelun laadusta sekä tilaajalle että loppukäyttäjälle. Tilaajan ja tuottajan yhteistyötä ohjataan sopimuksilla. Mikäli sekä palvelujen tilaaja että tuottaja toimivat saman kunnan organisaatiossa, puhutaan sisäisestä tilaaja-tuottaja -mallista, joka voi perustua kilpailuttamisen sijaan myös kumppanuuteen. Mikäli tuottaja on oman kunnan ulkopuolinen yksikkö, kyseessä on ulkoinen tilaaja-tuottaja -malli, jossa yleensä mukana on kilpailutus. (Mt., 10–11.)

Silloin, kun palvelujen tuottajana on voittoa tavoittelematon, kolmannen sektorin organisaatio, puhutaan näennäis- eli kvasimarkkinoista. Näennäismarkkinoiden tavoitteena on luoda markkinaolosuhteet sellaisten toimijoiden välille, jotka eivät lähtökohtaisesti ole markkinaorientoituneita. Näennäismarkkinoiden käyttöönoton perusteluna käytetään toiminnan tehostamista, johon pyritään hyödyntämällä tavoitteellisia sopimuksia ja kilpailuun liittyviä kannustimia. (Mt., 12–13.)

Tilaja-tuottaja -toimintatapa perustuu 1990- ja 2000-luvuilla pohjoismaihin Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista levinneeseen New Public Management -kulttuurin mukaiseen johtamiseen. New Public Management luottaa veronmaksajien ja palveluja kuluttavien asiakkaiden näkemykseen julkisten palvelujen taloudellisuudesta, tehokkuudesta ja vaikuttavuudesta, siinä missä aiemmin luotettiin julkisen sektorin ammattilaisten eettiseen itsesääntelyyn. New Public Management -johtamistapaa on myös kritisoitu ja mallia pidetty uusliberalistisena, sillä se ihannoii yritysmailman liiketoimintatapoja ja väheksyy julkisen sektorin poliittista- ja virkamiesohjausta. (Almqvist 2004, 25–27; Patomäki 2007, 68–76.)

4.4 Kolmas sektori kehitysvammapalvelujen tuottajana

Sosiaalityö on viime vuosina professionalisoitunut voimakkaasti (Vuorikoski 1999). Professionalisoitumista on viimeisten viiden vuoden aikana seurannut myös suotuisa palkkakehitys (Syrjä 2006). Sosiaalityö on tekijälleen kuitenkin enemmän kuin myytävä tuote tai elämisen mahdollistava rahanhankintatapa. Työ sisältää ajatuksen siitä, että ihminen on itseisarvoinen ja sellaisena oikeutettu hoivaan ja huolenpitoon. Sosiaalialan työtä ohjaa eettinen normisto, jonka mukaan työn tarkoituksena on muun muassa auttaa ihmisiä, tehdä hyvää, vähentää kärsimystä ja edistää muutosta ja kehitystä. (Talentia ry, Ammattieettinen lautakunta 2005; Raunio 2004, 71–74.) Eettisen perustansa ansiosta sosiaalityöllä on vetovoimaa ammatillisen palkkatyön lisäksi vapaaehtoistyöhön.

Vapaaehtoistyötä tehdään Suomessa runsaasti kolmannen sektorin organisaatioissa. Kolmannen sektorin muodostavat erilaiset järjestöt, yhdistykset, säätiöt ja uusosuuskunnat. (Jokinen ym. 2006, 252–258.) Aila-Leena Matthies havainnollistaa suomalaisen hyvinvointipalvelujen kentän kolmiona, jossa kolmas sektori on erotettu yrittäjävetoisista markkinoista. Kolmion kärkinä toimivat perheet, julkinen sektori ja yksityiset markkinat ja kolmion keskellä sijaitsee kolmas sektori. Kolmiossa kolmannen sektorin rooli on toimia yhtäältä itsenäisesti ja toisaalta perheiden sekä

julkisen ja yksityisen sektorin vuorovaikutusta luovasti ja edistävästi. (Matthies 1994, 23; ks. myös Jokinen ym. 2006.)

Kun toiminnan päämääränä on välitavoite kohti jotain korkeampaa päämäärää, kuten palvelujen tuottamisella, jotta niitä voisi myydä kunnalle, palvelutuotannolla voi nähdä olevan välinearvoa. Tällainen tilanne syntyy esimerkiksi silloin, kun markkinaehtoinen tuottaja pyrkii vastaamaan ostajan tilaukseen. Tilaaja-tuottaja -toimintatapaa voikin pitää yhtenä välinerationaalisuuden ilmenemismuodoista. Tilaaja-tuottaja -mallin näkökulmasta palvelutuottajan rooli on tuottaa markkinaehtoisesti palveluja sen mukaan kuin on sovittu (Tuottavuuden toimenpideohjelman selvitysryhmä 2005).

Kolmannen sektorin palvelutuotannossa toiminnan päämääränä ei kuitenkaan aina ole halu myydä palveluja kunnille, vaan esimerkiksi halu auttaa toisia, oli tällaisella toiminnalla markkina-arvoa tai ei. Halu auttaa voi kytkeytyä esimerkiksi hyväntekeväisyyden, raittiuden tai kristillisyyden aatteeseen. Tällaista palvelutuotantoa voi pitää aatteellisesti sitoutuneena ja välinerationaalisuuden sijaan itseisarvoisena. Kun itseisarvoja pyritään perustelemaan rationaalisesti, puhutaan arvorationaalisuudesta. Max Weberin mukaan arvorationaalisessa toiminnassa toiminnan perustana olevista arvopäämääristä pidetään kiinni muiden hyötyjen kustannuksella. Itseisarvot ovat tässä mielessä osa ihmisen kunniaa, kutsumusta, perusoikeuksia ja ehdottomia velvotteita. (Niiniluoto 1994, 60.)

Huolimatta siitä, ettei kolmannen sektorin palvelutuotanto välttämättä ole lähtökohtaisesti markkinaorientoitunutta, toiminnan rahoituksen turvaamiseksi palveluja kuitenkin yleensä myydään kunnille, jotka taas ostavat palveluja täyttääkseen velvollisuutensa järjestää kuntalaisilleen vähintään lakisääteiset palvelut. Kun kolmannen sektorin palvelutuottaja on tilanteessa, jossa toiminnan rahoitus perustuu siihen, että palveluja saadaan myydyksi, alkaa kysyntä väistämättä ohjaamaan tarjontaa ja vaatimaan palvelutuottajalta uudenlaista liiketoimintaosaamista, joka voi olla hyvinkin vierasta organisaation alkuperäiseen missioon nähden.

Yksityisen sektorin osuus kunnallisesti järjestetystä kehitysvammapalvelutuotannosta on nousujohteinen. Kolmannen sektorin osuus yksityisestä kehitysvammapalvelujen tuotannosta taas on yrittäjävetoista palvelutuotantoa huomattavasti suurempi. Vuonna 2002 kehitysvammahuollon yksityisten laitospalvelujen noin 405 asiakkaasta lähes kaikki saivat palvelunsa kolmannelta sektorilta. Autetun asumisen osalta kolmannen sektorin osuus oli noin kaksi kolmasosaa palveluista. Yksityisten palvelutuottajien tuottamassa autetussa asumisessa asui vuonna 2002 noin 1850

asiakasta, joista noin 1200 kolmannen sektorin yksiköissä ja loput yritysten ylläpitämissä yksiköissä. Muiden asumispalveluyksiköiden osalta kolmas sektori tuotti niin ikään selkeän valtaosan yksityisistä palveluista, noin 350 asiakkaan palvelut 390 henkilön kokonaisasiakasmäärästä. Päivätoiminnan osalta kolmannen sektorin osuus yksityisestä palvelutuotannosta vuonna 2002 oli noin 270 asiakasta yksityisten palvelujen piirissä olevista 340 asiakkaasta ja työtoiminnassa noin 630 asiakasta noin 730 asiakkaan kokonaismäärästä. (Forss ym. 2003)

4.5 Kunta Camphill-yhteisön palvelujen ostajana

Camphill-yhteisön yksiköitä on Suomessa kolme. Kaikissa Camphill-yhteisön yksiköissä asuu henkilökuntaa, joka tarjoaa perheen, hoitoa ja huolenpitoa, opetusta tai työtä kehitysvammaisille ihmisille. Palvelua annetaan toisaalta antroposofiseen aatteeseen nojaten, toisaalta palkkaa vastaan. Kehitysvamma palveluja myydään kunnille, jotka ostamalla palveluja rahoittavat yhteisön toimintaa. Kunnat voivat ostaa palveluja joko maksusitoumuksella yksittäiselle tai ostopalvelusopimuksella useammalle palveluja tarvitsevalle kuntalaiselle. Ostopalvelusopimuksessa kunnalle voidaan määrittää myös tietty kiintiö asiakaspaikkoja.

Vuonna 1970 Lahdessa toimintansa aloittanut Sylvia-koti tarjoaa kehitysvammaisille lapsille ja nuorille tarkoitettua perhemäistä laitoshoidoa ja opetusta. Kunnat sijoittavat lapsia Sylvia-kotiin joko kehitysvammalain tai lastensuojelulain perusteella. Kuntien kehitysvammalain (519/1977) perusteella tekemä sijoitus on vapaaehtoinen, kun taas lastensuojelulain (417/2007) perusteella tehtävä sijoitus voi olla myös tahdonvastainen. Sylviakodissa on mahdollista käydä kahdeksan vuotta steinerpedagogista harjaantumiskoulua peruskoulun erityisopetuksena sekä neljä vuotta erityisammattikoulua.

Camphill-yhteisön aikuisille suuntaamat palvelut ovat autettu asuminen ja työtoiminta. Autettu asuminen ja työtoiminta ovat tarkoitettu ympärivuorokautisesta hoidosta hyötyville kehitysvammaisille henkilöille, jotka eivät kuitenkaan ole laitoshoidon tarpeessa. Suomen ensimmäinen Camphill-yhteisön yksikkö, Sylvia-koti tarjosi vuoteen 2006 saakka palvelujaan ainoastaan kouluikäisille kehitysvammaisille lapsille ja koulun päätyttyä Camphill-yhteisöstä muutettiin pois. Ensimmäinen aikuisille suunnattu Camphill-yhteisön yksikkö, Tapolan kyläyhteisö perustettiin Helsingin kaupungin taloudellisella tuella vuonna 1974 ensisijaisesti Sylviakodista valmistuvien nuorten jatkosijoituspaikaksi (Kraus 2008). Tapolassa kyläläisten vaihtuvuus on pientä, joten toinen aikuisille suunnattu kyläyhteisö tuli tarpeeseen, kun Myllylähde-yhteisö

perustettiin vuonna 1989. Huolimatta yhteisön tiiviistä kytköksestä kunnalliseen rahoitukseen, kunnallinen toiminnan ohjaus vaikuttaa olleen vuosia vähäinen ja yhteisön toiminta on pysynyt suhteellisen muuttumattomana. Toiminnan muutospainetta voi nähdä vasta tällä vuosituhanella, kun Suomen ensimmäinen kaupungissa toimiva kyläyhteisö, Kaupunkikylä, perustettiin vuonna 2006. Kaupunkikylä toimii Sylviakodin yhteydessä uudenlaisena, paikallisyhteisöön sijoittuvana vaihtoehtona antroposofisen yhteisöelämän jatkamiseksi kouluyhteisön jälkeen.

5 NÄKÖKULMIA CAMPHILL-YHTEISÖÖN

Yhteisön käsitteestä on olemassa monia eri tulkintoja. Tavanomaisesti yhteisö tulkitaan joko spatiaaliseksi tilaksi, jolla on maantieteelliset rajat, tai sosiaaliseksi tilaksi, johon liitetään yhteenkuuluvuuden ja yhteisöllisyyden tunteita. Myös Camphill-yhteisöä voi tarkastella monesta eri näkökulmasta. Tässä luvussa tarkastelen yhteisöä kolmesta erilaisesta teoreettisesta näkökulmasta, alaluvussa 4.1 hoitoyhteisön näkökulmasta, alaluvussa 4.2 uskonnollisen yhteisön näkökulmasta ja alaluvussa 4.3 ekoyhteisön näkökulmasta. Teoreettisten näkökulmien tehtävänä on esitellä, millaista hoitoa ja asumista Camphillissä tai sen kaltaisissa yhteisöissä yleensä järjestetään ja toimia taustoitukseksi, jota vasten myöhemmin empiirisessä osiossa esittelemäni henkilökunnan näkökulma korostuu.

5.1 Hoitoyhteisö

Camphillin toiminta-ajatukseen kuuluu, että yhteisön kehitysvammaiset asukkaat asuvat henkilökunnan kanssa yhdessä, perhemäisessä muodostelmassa (Rantala ym. 1984; Pál 2004). Toiminta-ajatusta seuraten yhteisön Suomessa tuottama palvelu oli alun alkaen perhehoitoa, josta myöhemmin siirryttiin lasten laitoshoitoon ja aikuisten autettuun asumiseen. Suomen Camphill-yhteisö tuottaa nimenomaan kehitysvamma palveluja, vaikka yhteisön internet-sivuilla palveluja luvataan myös muille, erittelemättömille ”erityistä huolenpitoa tarvitseville” henkilöille (Pál 2004).

Camphill-yhteisössä asutaan tavallisissa asuintaloissa ja perheissä, joista ovat vastuussa niin sanotut talon vanhemmat. Talon vanhemmalla voi olla oma perhe, joka asuu yhdessä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa, mutta vanhempi voi olla myös perheetön mies tai nainen. Apuna talon vanhemmalla voi olla vapaaehtoistyöntekijöitä, jotka jakavat vastuuta asiakkaista. Yhteisön kehitysvammaisia asukkaita kutsutaan joko oppilaiksi (kouluyhteisöt) tai kyläläisiksi (työ- eli kyläyhteisöt). Oman ryhmänsä yhteisön henkilökunnasta muodostavat Saksasta siviilipalvelustaan suorittamaan tulleet nuoret miehet, jotka oman maansa lainsäädännön mukaisesti voivat suorittaa kansalaisvelvollisuutensa myös toisessa valtiossa (Zivildienstgesetz 2005).

Yhteisössä perheistä vastuussa oleva henkilökunta on työssä käytännöllisesti katsoen jatkuvasti, sillä normaalien työtuntien lisäksi asukkaiden tarpeisiin vastaamiseen liittyy myös työajan ulkopuolista palkatonta varallaoloa. Henkilökunta pitää käytäntöä pikemminkin antroposofiseen elämäntapaan kuin normaaliin palkkatyöhön liittyvänä asiana. Antroposofiseen elämäntapaan

liittyen yhteisössä asuva henkilökunta on sitoutunut järjestelyyn, jossa työstä saatava korvaus maksetaan yhteiselle pankkitilille ja jaetaan sitä kautta yhteisöllisesti henkilökunnalle kunkin yksilöllisten tarpeiden mukaan. Rahaa voidaan käyttää myös henkilökunnan yhteisten hankintojen tekemiseen. (Karttunen 1983.)

Työhön ja siitä saatavaan korvaukseen suhtautumisen taustalla on Rudolf Steinerin niin kutsuttu sosiaalinen peruslaki, jonka mukaan:

Yhdessä työskentelevän ihmisryhmän hyvinvointi on sitä suurempi mitä vähemmän yksityinen henkilö vaatii oman työnsä tuloksista itselleen ja mitä enemmän hänen tarpeensa tulevat tyydytyiksi, ei hänen omien suoritustensa, vaan toisten suoritusten kautta.

Karl Königin tulkinnan mukaan tämä tarkoitti, että mikäli ihmisiä haluttiin todella auttaa, siitä ei tullut maksaa palkkaa lainkaan, sillä siinä missä maksettu rakkaus ei ollut rakkautta lainkaan, ei myöskään maksettu apu ollut apua tai maksettu palvelu palvelua. Palkkatyön sijaan taloudellinen järjestelmä tuli perustaa veljellisyyden ajatukselle, jota soveltaen jokaiselle tuli antaa hänen taloudellisten tarpeidensa mukaan. (König 1990.)

Veljellisyyteen perustuva talousjärjestelmä on yksi yhteisön perustaneen Königin Camphill-yhteisölle määrittämistä essentiaaleista, olennaisista määreistä. Muut määreet ovat tasa-arvo ja vapaus. Tasa-arvo viittaa tasa-arvoisuuteen ihmisten kohtaamisessa ja yhteistyössä, mutta myös antroposofiseen jälleensyntymisoppiin, jonka mukaan jokainen ihminen on tasa-arvoinen, ikuinen ja henkinen olento ja enemmän kuin kulloinenkin inkarnaationsa. Vapaus Camphill-yhteisön määreenä tarkoittaa vapautta ”puhua, tietää ja tehdä” ja tehdä nimenomaan sellaista työtä, mihin kokee kohtalon itsensä määränneen, ja antaa toisten tehdä samoin. Vapaus tarkoittaa myös vapautta pitää kiinni omasta yksityisyydestään. Vapauden ohella Camphill-yhteisön jäsenen tulee kuitenkin ”kuunnella omatuntoaan” siinä, etteivät hänen yksityiset vaateensa rikkoisi harmoniaa yhteisön vaatimusten kanssa. (König 1990.)

Camphill-yhteisössä toimintaa johdetaan yhteistoiminnallisesti. Päätöksenteko perustuu yhteisiin kokouksiin, joihin osallistuu yhteisön henkilökunta erilaisissa kokoonpanoissaan. Yhteisön sisällä vastuu tehdyistä päätöksistä on yhteinen ja yhteisön nimetty vastuhenkilö kantaa yksin ainoastaan lainsäädännön edellyttämää juridista vastuuta. (Christensen 2004–2005.)

Elina Brusin-Holopainen on vuonna 1985 valmistuneessa psykologian pro gradu -tutkielmassaan verrannut kyläyhteisön toimintatapaa ja -periaatteita terapeuttisen yhteisön periaatteisiin. Tapolan

kyläyhteisöä tarkastelleen Brusin-Holopaisen tutkimuksen perustana on Bertil Sundinin määritelmä terapeutisesta yhteisöstä. Sundinin määrittely taas pohjautuu Maxwell Jonesin kuvaukseen terapeutisesta yhteisöstä. (Brusin-Holopainen 1985; Murto 1997, 28–30; Jones 1976.) Brusin-Holopainen näki joidenkin Sundinin määrittelemistä terapeutisen yhteisön periaatteista toteutuvan Tapolassa. Osaa periaatteista Brusin-Holopainen ei edes olettanut kyläyhteisössä sovellettavan, koska ymmärsi kyläläisten kehitysvammaisuuden asettavan niille omat rajoituksensa. (Brusin-Holopainen 1985.)

Brusin-Holopainen ei tutkimuksessaan nimeä kyläyhteisöä terapeutiseksi, vaan vertaa näitä kahta yhteisöllistä hoitomuotoa toisiinsa (Brusin-Holopainen 1985). Camphill-yhteisön nimeäminen nimenomaan Sundinin määrittelyn mukaiseksi terapeutiseksi yhteisöksi olisikin ongelmallista. Sundinin määrittelyn mukainen terapeutinen yhteisö on tarkoitettu vastaamaan psykiatrasta hoitoa tarvitsevien ihmisten tarpeisiin, ei kehitysvammaisten ihmisten tarpeisiin. Psykiatrisessa terapeutisessa yhteisöhoidossa korostuvat tiettyjen periaatteiden ja menetelmien soveltaminen ihmisten ongelmien ja häiriöiden käsittelyssä. (Murto 1997) Camphill-yhteisössä tämänkaltaisia käsittelyjä ei ole. Camphill-yhteisö ei myöskään itse kerro pyrkivänsä toteuttamaan juuri tällaista yhteisöhoidon mallia.

Terapeutisen yhteisön käsitettä käytetään usein synonyymina yhteisöhoidolle tai miljööterapialle. Kari Murron mukaan yhteisöhoito tarkoittaa, että koko yhteisöä käytetään tietoisesti hoidollisten, kuntoutuksellisten ja kasvatuksellisten tavoitteiden toteuttamiseen. Terapeutiseksi yhteisöksi taas voidaan kutsua mitä tahansa hoitolaitosta, joka pyrkii parantamaan asiakkaiden tilaa tarjoamalla mahdollisuuksia tuottavaan työhön, kykyjen kehittämiseen ja päivittäiseen johtamiseen. (Murto 1997.) Kalevi Kaipio käyttää kasvattavan yhteisön käsitettä yhteisöllisestä hoidosta, jota hän on soveltanut muun muassa kehitysvammalaitoksessa. Kaipion kasvattavan yhteisön toimintaperiaatteita ovat tasa-arvoisuus ja yhteisöllisyys, terveen järjen periaate, avoimuus ja rehellisyys, ehdoton oikeudenmukaisuus, luottamuksen periaate sekä fyysisen ja psyykkisen koskemattomuuden periaate. (Kaipio 1999.) Isohanni, Köngäs, Isohanni, Soini ja Puhakka erottavat toisistaan terapeutisen yhteisöhoidon periaatteiden mukaan toimivan, miljööterapeutisen hoitoyhteisön ja yhteisöllisyyteen perustuvan hoidollisen organisaation eli hoitoyhteisön (Isohanni ym. 1989, 261).

Königin perustama ensimmäinen Camphill-yhteisö on kehittynyt toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen Skotlannissa. Samaan aikaan ja samassa paikassa Maxwell Jones kehitti terapeutisen yhteisön mallia (Murto 1991, 8–9). Tarina ei kerro, ovatko toimintatavat saaneet vaikutteita

toisistaan vai syntyneet ajan hengessä toisistaan tietämättä. Camphill-yhteisön toiminta on yhteisöllistä, mutta se perustuu ensisijaisesti Karl Königin oppeihin ja esimerkkiin ja Rudolf Steinerin yhteisökäsitykseen (Kraus 2008).

Tarja Cronbergin ja Kirsti Vepsän tulkinnassa hoitoyhteisö määrittyy asumisen kautta. Tämän tulkinnan mukaan hoitoyhteisö on asumisyhteisö, jossa hoitaminen työnä on yhdistetty asumiseen. Cronberg ja Vepsä erittelevät yhteisöllisen asumisen muodot toimivaan asuinalueeseen, asumisyhteisöihin, suurperheisiin eli asuinkollektiiveihin ja työyhteisöihin. Erottelussa työyhteisö on yhteisö, jossa tapahtuvia toimintoja ovat kotityöt, kiinteistönhoito, vapaa-aika, oma tuotanto, jota voidaan myydä ulos, ansiotyö yhteisön hyväksi ja mahdollisesti palkallinen hoitotyö. Hoitotyön sisältyminen työyhteisön toimintoihin määrittää yhteisön hoitoyhteisöksi. Hoitoyhteisössä henkilökunta asuu asiakkaiden kanssa yhdessä. Hoitoyhteisön tarkoituksena on tarjota vaihtoehto ympärivuorokautiselle laitoshoidolle. (Cronberg ym. 1983, 21–22, 66.)

5.2 Uskonnollinen yhteisö

Camphill on antroposofinen yhteisö, mikä tarkoittaa, että yhteisössä sovelletaan käytäntöön vuosina 1861–1925 eläneen Rudolf Steinerin kehittämää antroposofiaa eli ”hengentiedettä”. Hengentiede on käsitteenä Steinerin oma, ja pohjautuu hänen käsitykseensä siitä, että luonnontiedettä täydentämään tarvitaan tieteenlaji, joka ottaa huomioon ruumiillisuuden lisäksi myös ihmisen ja maailman sielullisen ja henkisen puolen. (Steiner 1995.)

Steinerin mukaan ihmisen olemukseen kuuluu kolme eri puolta: ruumiillisuus, sielullisuus ja henkisyys. Hänen mielestään luonnontiede toi esiin vain yhden, ruumiillisen puolen todellisuudesta ja oli siten vajavainen. Steiner päätyi kehittämään luonnontiedettä täydentämään antroposofisen tutkimuksen, jossa tunnustettiin luonnontieteen tutkimusmenetelmät ja arvostettiin niiden kurinalaisuutta, mutta samalla nähtiin ne rajoittuneina. Steiner uskoi, ettei luonnontieteellisin menetelmin ollut mahdollista tutkia sielullisuutta ja henkisyyttä, toisin kuin antroposofisessa tutkimuksessa, jossa sielullisuutta ja henkisyyttä tutkittiin ”eksaktin selvänäköisyyden” avulla. Eksakti selvänäköisyys tarkoitti voimistunutta, vahvistunutta ajattelua, johon voitiin päästä erilaisten meditatiivisten harjoitusten kautta. Eksakti selvänäköisyys ei Steinerin mukaan ollut mystiikkaa, vaan siinä pyrittiin saamaan tietoa syventämällä sekä luonnontieteellistä että mystistä tutkimusta. (Steiner 1995, 149–162.)

Steiner katsoi, että hänen eksaktin selvänäköisyyden kautta saamansa tieto oli syvempää kuin mitä luonnontieteellisen tutkimuksen kautta oli mahdollista saada. Hän halusi ottaa käyttöön hengentieteellisin tutkimusmenetelmin saamansa tiedon lukuisilla eri elämänalueilla. (Steiner 1995, 162.) Antroposofia onkin innoittanut yhteisöasumisen ja kehitysvamma palveluiden lisäksi myös moniin muihin yhteiskunnallisesti vaihtoehtoisiin toiminta- ja tuotantomalleihin, joista Suomessa parhaiten tunnetaan antroposofinen sosiaaliterapia, lääketiede ja hoitopedagogiikka, koulujärjestelmä (Steiner-koulu), taide ja arkkitehtuuri, biodynaaminen maatalous, pankkitoiminta (Merkur-pankki), kosmetiikka (Weleda), tekstiilituotanto (Ruskovilla) ja uskonnollinen järjestäytyminen (Kristiyhteisö).

Camphill-yhteisössä sovelletaan antroposofista hoitopedagogiikkaa eli lääkintäpedagogiikkaa, joka pohjautuu antroposofiseen lääketieteeseen (Rantala ym. 1984). Toiminnan perustana on kartesiolaista dualismia mukaileva näkemys, jonka mukaan ihmisen sisin ilmentää katoamatonta henkeä, joka on täydellinen, kun taas fyysinen ruumis on aineellinen, rajoitettu, ja tekee ihmisestä vajavaisen (ks. Saastamoinen 2000). Hengellisen entiteetin uskotaan olevan olemassa paitsi syntymän ja kuoleman välissä myös ennen syntymää ja kuoleman jälkeen.

Steinerin näkemys kehitysvammaisuudesta sisältää sekä moraalisen että lääketieteellisen ulottuvuuden. Karman lakia seuraten joidenkin ihmisten kohtaloksi katsotaan syntyminen epätäydelliseen tai sairaaseen fyysiseen ruumiiseen, jolloin kokemus maailmasta muodostuu erilaiseksi kuin heillä, jotka ovat syntyneet terveinä. (Steiner 1972; Rantala ym. 1984.) Camphill-yhteisön näkökulmasta tällainen käsitys kehitysvammaisuudesta johtaa siihen, ettei fyysistä tai psyykkistä vammaa pidetä sattumana tai epäonnena, vaan sillä katsotaan olevan tietty, yksilön elämän muuttava tarkoitus. Antroposofisen hoitopedagogiikan avulla pyritään löytämään vammaisesta ihmisestä hänen täydellinen hengellinen olemuksensa ja vetoamaan tähän, jotta hän tunnistaisi tarkoituksenmukaisen kohtalonsa ja sitä kautta joko voittaisi rajoitteensa tai oppisi elämään niiden kanssa täysipainoista ja tasavertaista elämää toisten ihmisten rinnalla. (König 1990, 30; Rantala ym. 1984.)

Camphill-yhteisö määrittää tehtäväkseen luoda sellainen elinympäristö, jossa tuetaan kehitysvammaisen ihmisen itseluottamusta ja henkisyttä. Yhteisössä korostetaan työn merkitystä. Hoitopedagogisten menetelmien kuten musiikin, laulun, maalauksen, käsitöiden, puuhearjoitusten ja Rudolf Steinerin yhdessä vaimonsa Marien kanssa kehittämän rytmisen taideliikunnan eli eurytmian ja sitä hoitotyöhön soveltavan hoitoeurytmian tavoitteena on, että kehitysvammaisen ihmisen

pystyisi hyödyntämään ruumistaan siten, että työnteko tulisi mahdolliseksi. (Brusin-Holopainen 1985; Rantala ym. 1984.)

Steiner itse aikanaan kielsi ajatuksen siitä, että antroposofia olisi uskontoa tai vaihtoehtoisesti salatiedettä. Hän markkinoi antroposofiaa tieteenä tai filosofiana, joka ei kiellä kenenkään omaa, yksilöllistä uskonnollista vakaumusta. Steiner antoi kehittämälleen tieteelle ihmisestä nimeksi hengentiede. Rationaalisesti tarkastellen antroposofinen hengentiede täyttää kuitenkin enemmän uskonnon kuin tieteen tai filosofian tunnusmerkit. Hengentieteellistä tutkimustyötä ei voida seurata tai testata ulkopuolelta, jolloin sen arvottaminen jää uskon varaan. Hengentieteen uskonvaraisuudesta ei voida ehdottomasti johtaa sitä, etteivät sen tutkimustulokset osuisi oikeaan. Tulosten luotettavuuden varmistamiseksi pitäisi kuitenkin olla mahdollista, että periaatteessa kuka tahansa voisi tarkastella niitä kriittisesti ja tieteellisen tutkimuksen keinoin. (ks. Niiniluoto 1994, 47–48.)

Harri Heinon kartoituksessa Suomessa esiintyvistä uskonnoista antroposofia luokitellaan toisaalta parauskonnollisiin liikkeisiin, toisaalta teosofiaan perustuvaksi yhteisöksi. Teosofinen liike sai alkunsa vuonna 1875 Yhdysvalloista. Liikkeen johtohahmoina toimivat venäläissyntyinen Helena Petrovna Blavatsky ja amerikkalainen Henry Steel Olcott. Teosofia nojautuu gnostilaiseen, uusplatonistiseen, okkultismiseen, mutta myös juutalais-kristilliseen perinteeseen. Lisäksi se on saanut vaikutteita hindulaisuudesta ja buddhismista. Steiner kuului teosofiseen liikkeeseen 1910-luvulle saakka, kunnes riitautui Blavatskyn kanssa siitä, oliko Krishnamurti Kristuksen uusi inkarnaatio vai ei. (Heino 1997, 9–10, 278–279.)

Antroposofista hengentiedettä harjoittavat henkilöt perustivat Suomeen antroposofisen liiton vuonna 1923 ja uskonnollisen yhdyskunnan, Suomen Kristiyhteisön, vuonna 1969. Toisin kuin antroposofisen liiton emoyhdistys Antroposofinen Seura, jonka Steiner perusti vuonna 1913, yhdeksän vuotta myöhemmin Saksassa perustettu Kristiyhteisö ei ollut Steinerin itsensä perustama. Kristiyhteisön perustajina toimi joukko teologian ylioppilaita, jotka käyttivät perustana Steinerin luentoja ja hänen muotoilemaansa tunnustusrukousta, Credo. Kristiyhteisö nimesi pyrkimyksensä kristinuskon uudistamiseksi ja uskoi, että perinteiset kristilliset kirkot omaksuisivat myöhemmin sen periaatteet. (Mt., 204–206, 344–351.)

Heinon mukaan Steiner ei toivonut Kristiyhteisöstä antroposofista uskontoa, vaan halusi pitää sen erillään Antroposofisesta Seurasta, kaikille avoimena yhteisönä. Kristiyhteisö ei edellytäkään jäseniltään mitään dogmeja, eikä kenelläkään ole oikeutta puuttua yksittäisen papin tai

seurakuntalaisen mielipiteisiin tai opetuksiin. Papit saavat kuitenkin hengentieteellistä opetusta ja suurimmalla osalla jäsenistä on antroposofinen tausta. Kristiyhteisön toiminta keskittyy sakramentteihin, joista hierarkkisesti järjestäytynyt papisto on vastuussa. Käytössä olevat sakramentit ovat kaste, konfirmaatio, rippi, ehtoollinen, avioliittoon vihkiminen ja viimeinen voitelu. Perinteiset kristilliset kirkot eivät tunnusta Kristiyhteisöä kristilliseksi, eivätkä hyväksy sen sakramentteja. Kristillisen yhteisön sijaan Kristiyhteisö määrittää kristinuskon pohjalta syntyneeksi uudeksi yhteisöksi. (Mt., 204–206.) Kristiyhteisön kytkös Suomen Camphill-yhteisöön ovat yksiköiden kirkolliset toimitukset, kuten jumalanpalvelukset, jotka toimittaa Kristiyhteisön pappi.

Uskontotieteellisestä näkökulmasta myös antroposofia itsessään voidaan määrittellä uskonnoksi. Uskontotieteellisessä tutkimuksessa uskonto voidaan määrittellä uskonnoksi kolmen eri kategorian kautta. Pyhä-profaani -erottelun kautta uskontoa määrittelee esimerkiksi Émile Durkheim, kun taas yliluonnollisen kautta uskontoa määrittelevät muun muassa Rodney Stark ja William S. Bainbridge. Uskonto voidaan määrittellä uskonnoksi myös niin sanotun perimmäisen huolenaiheen kautta. Perimmäisen huolenaiheen kautta uskontoa määrittelevän Robert Bellahin mukaan uskonto on kaikkein yleistasoisin mekanismi, joka integroi merkityksen ja motivaation toimintasysteemeissä ja soveltuu kaiken tyyppisiin toimintasysteemeihin, myös yhteiskuntiin tai niiden ryhmiin. (Ketola 1997, 28–29.)

Émile Durkheimin mukaan idea pyhästä on osa sosiaalista todellisuutta. Arjella on yhteytensä ihanteeseen, joka on ilmaistu myyttien avulla. Myyttien ja ideaalien avulla yhteisö luo, ylläpitää ja uudentaa kuvaa itsestään. Veikko Anttosen mukaan uskomukset, myytit, opit ja legendat ovat yhteisön symbolinen tapa kertoa heille arvokkaista asioista ja siitä, mihin asioiden ja käytäntöjen merkitys perustuu. (Anttonen 1992)

Anttonen pitää käsitettä uskonnosta maailmankuvan käsitettä parempana, kun kyse on tämänkaltaisista elämäntavoista ja niitä ylläpitävistä kulttuurin kognitiivisista rakenteista, myös niissä tapauksissa, joissa ihmiset eivät itse käytä sanaa uskonto. Uskonto-käsitteen käyttö estää Anttosen mukaan vastakkainasetteluja, kuten kristityt vs. uskonnottomat tai rationaalinen vs. maaginen, ja mahdollistaa rinnastukset pyhä-luokitusten välillä liittyen erilaisiin uskonnollisiin käyttäytymismuotoihin, poliittisiin ideologioihin ja kansanperinteisiin. (Anttonen 1992)

Durkheimin uskonnon määrittelyn taustana oli hänen ajatuksensa siitä, ettei voi olla olemassa kulttuuria, jossa uskontoa ei tavattaisi. Sen sijaan esimerkiksi Rodney Starkin ja William Sims

Bainbridgen määrittelyssä vaatimusta uskonnon yleismaailmallisuudesta ei ole. Starkin ja Bainbridgen mukaan uskontoihin kuuluu käsitys joko yliluonnollisesta olennosta, -maailmasta, tai -voimasta ja käsitys siitä, että tämä yliluonnollinen on aktiivinen ja voi vaikuttaa tapahtumiin ja olosuhteisiin täällä maan päällä. (Stark ym. 1987.)

5.3 Ekoyhteisö

Suomen Camphill-yhteisön yksiköt luokittelevat itsensä ekoyhteisöiksi. (Rihmasto -Yhteisöelämän verkosto 2003.) Ekoyhteisölle ei ole yleisesti hyväksyttyä yhtä määritelmää, vaan se voidaan määrittellä eri lähtökohdista eri tavoin. Suomalaisille ekoyhteisöille yhteistä on pyrkimys kestävän kehityksen mukaiseen ekologiseen elämäntapaan. Ekologisen ulottuvuuden lisäksi ekoyhteisöjen määrittelyssä voidaan kiinnittää huomiota yhteisön sosiaaliseen ja henkiseen ulottuvuuteen. Nämä kaikki kolme ulottuvuutta on huomioitu Maailman ekokyläverkoston (The global ecovillage network) itsearviointikriteeristöissä, jonka avulla yhteisöt voivat arvioida omaa senhetkistä kestävän kehityksen tasoaan. (Suomen kestävän elämäntavan yhteisöt ry 2005.)

Kulutuskarkuruutta⁷ ekoyhteisössä sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut Tuuli Hirvilammi määrittelee ekoyhteisön kaupungissa tai maaseudulla sijaitsevaksi yhteisöksi, joka pyrkii kuormittamaan mahdollisimman vähän ympäristöä ja tukemaan sosiaalisesti kestäviä rakenteita. Ekoyhteisöjen sosiaalisessa ulottuvuudessa korostuu Hirvilammin mukaan vastavuoroinen yhteisöllisyys, vapaaehtoisuus ja luottamus ja tähän liittyvinä tavoitteina esimerkiksi vähemmistöryhmien integroiminen toimintaan tai kokonaisvaltaisten hoitomenetelmien suosiminen. Henkisellä ulottuvuudella ekoyhteisössä viitataan luonnon ja ihmisen yhteyden kunnioittamiseen, mutta myös erilaisten maailmankatsomusten hyväksymiseen ja erilaisten uskonnollisten toimintojen tukemiseen. Hirvilammi katsoo ekoyhteisöjen kuuluvan Simo Ahon määrittelyn mukaiseen vaihtoehtoliikkeitään, jonka tavoitteena on elää ”systemistä” riippumatta sekä toteuttaa paremmaksi koettua kuluttamisen, työnteon, vuorovaikutuksen, yhteisöllisen elämäntavan muotoa ja jonka käytäntöinä ovat yhteisöasuminen, toisinkuluttaminen ja paikallisyhteisölliseen omavaraisuuteen pyrkiminen sekä vaihtoehtoinen tuotanto. (Hirvilammi 2003.)

Tuula Karttunen on vuonna 1983 valmistuneessa pro gradu -työssään tarkastellut Camphill-yhteisöä steineriläisen yhteisökäsityksen toteuttajana, samoin kuin Airi Pakkanen seitsemän vuotta

⁷ Hirvilammin oma käsite.

myöhemmin omassa tutkielmassaan. Tapolan kyläyhteisössä kenttätutkimusta tehnyt Karttunen havainnoi, että Camphill-yhteisössä pyritään toteuttamaan Steinerin yhteisöllistä kolmijäsennystä yhteisön jokapäiväisessä elämässä. Pakkanen taas määrittelee Sylviakodissa tekemänsä kenttätöiden perusteella Sylviakodin hoito- ja vaihtoehtoyhteisöksi, johon liittyy ekologinen elämänsänsä, yhteisöllisyys ja ”sosiaalivaltion suojeluksessa toteutuva omaehtoisuus, sisäinen itsehallinto”. (Karttunen 1983; Pakkanen 1990.)

Karttunen ja Pakkanen tarkasteleman kolmijäsennyksen taustana on Steinerin uskomus ihmisen kolmesta, ruumiillisesta, sielullisesta ja henkisestä osa-alueesta, joita huomioiden ihmisen tarpeet voitiin jakaa kolmeen osaan, aineelliseen, sosiaaliseen ja henkiseen. Yhteisön tehtävänä oli vastata näihin tarpeisiin, jolloin taloudellinen järjestelmä vastasi aineellisiin tarpeisiin, yhteiskunnallinen järjestelmä sosiaalisiin tarpeisiin ja henkinen eli kulttuurinen järjestelmä henkisiin tarpeisiin. (Steiner 1975.) Steinerin yhteisöllisen kolmijäsennyksen voi halutessaan nähdä toistuvan Maailman ekokyläverkoston ekoyhteisöille luomassa kriteeristössä ja sitä kautta vahvistavan Camphill-yhteisön määrittelyä nimenomaan ekoyhteisöksi.

Karl König tulkitsi Steinerin esittämän kolmijäsennyksen synteetiksi kolmen 1500–1800-luvulla vaikuttaneen henkilön, Robert Owenin, Amos Comeniuksen ja Nikolaus Ludwig von Zinzendorfin yhteisökäsityksistä. Robert Owen oli tehtaanjohtaja ja kommunisti, joka pyrki uudistuksillaan kohottamaan työväestön taloudellista, henkistä ja moraalista asemaa. Vuonna 1819 hän sai ajettua läpi lain naisten ja lasten tehdastyön rajoittamisesta. Owen uskoi, että köyhyys voitaisiin poistaa taloudellisesti itsenäisten osuustoiminnallisten yhteisöjen avulla. Amos Comenius taas oli opettaja, pappi ja filosofi, jonka toiveena oli rakentaa ”universaalinen kolleegio”, yhteisö, joka toimisi koko ihmiskunnan hyväksi sekä opiskelun että kulttuurin alalla. Nikolaus Ludwig von Zinzendorf oli herrnhutilainen tilanomistaja ja saarnaaja, joka ortodoksiluterilaisia vaikutteita saatuaan erosi pietisteistä 1730-luvulla ja perusti maatilalleen ekumeenisen seurakunnan, joka suvaitsi näkemyksiä erilaisista kristillisistä liikkeistä ja opeista. Von Zinzendorfin seurakunta teki voimakasta lähetystyötä ja sai aikaan uskonnollisen liikkeen, joka tunnetaan nimellä herrnhutilaisuus. König toi Owenin, Comeniuksen ja von Zinzendorfin näkemykset osaksi Camphill-yhteisöä sisällyttämällä ne toiminnan rakenteisiin niin sanottujen yhteisön peruspilareiden kautta. Peruspilareina pidetään kolleegion kokousta, raamattuiltaa ja veljellisyyttä. (König 1990; Brusin-Holopainen 1985; Karttunen 1983.)

Camphill-yhteisössä kolleegio koostuu yhteisön henkilökunnasta, joka elää kehitysvammaisten henkilöiden kanssa yhdessä ja opiskelee antroposofiaa. Peruspilarina kolleegion kokous toteutuu

henkilökunnan kokouksissa. Kouluyhteisössä henkilökunnan kokouksen osallistujat pyrkivät löytämään vastauksen siihen, mistä lapsen tilanteesta on kysymys, havaitsemaan lapsen täydellisen olemuksen ja sitä kautta tavoittamaan näkemyksen siitä, millaista hoitoa lapsi tarvitsee. Samankaltaista menetelmää voidaan soveltaa myös työyhteisössä, jossa pohditaan jotain muuta kysymystä, ongelmaa tai yhteisön tilannetta. (Lipsker 1990.)

Camphill-yhteisön raamattuilta on uskontokunnasta riippumatta kaikille avoin tilaisuus, joka sellaisena toistaa ekumeenista uskontokäsitystä. Raamattuiltana luetaan ja käsitellään ennalta annettua raamatunkohtaa Uudesta Testamentista (Hudson 1990). Raamatunkohta vaihtuu viikoittain ja on sama kaikissa Camphill-yhteisön yksiköissä. Königin mukaan yhteisössä työskentelevän henkilön, alun perin lasten yhteisön parantavan opettajan (curative teacher), tulisi itsekasvatuksen nimissä pysähtyä joka ikinen aamu ja ilta joko rukoukseen, meditaatioon tai muuhun vastaavaan mielenharjoitukseen (König 1990).

Camphill-yhteisön yksiköt ovat perinteisesti sijainneet maaseudulla, jossa yhteyttä luontoon ja pyrkimystä omavaraisuuteen voidaan luontevasti pitää yllä. Camphill-yhteisöä Yhdysvalloissa ja Saksassa tutkinut Janelle Christensen kiinnittää huomiota eri puolilla maailmaa maaseutumaisessa ympäristössä sijaitsevien kyläyhteisöjen samankaltaiseen fyysiseen ulkonäköön, jota luonnehtivat ryhmään rakennetut kodit, jotka liittyvät silmukan muotoisen tien avulla maatilaan ja työpajoihin ja mahdolliseen kyläkeskukseen, juhlasaliin. Kyläyhteisöissä on tavallisesti maatila, maitotila ja jonkinlainen kahvila. (Christensen 2004–2005.)

Suomessa kyläyhteisöt Tapola ja Myllylähde sijaitsevat maalla, Tapolan kyläyhteisö Orimattilassa, Niinikosken kylässä ja Myllyläde-yhteisö Hämeenkosken kunnassa. Sylvia-koti ja sen yhteydessä oleva Kaupunkikylä sijaitsevat Lahden kaupungin laitamilla. Kyläyhteisöissä viljellään maata ja tuotetaan biodynaamisia elintarvikkeita, mikä poistaa akuuteimman tarpeen palkkatyöhön ja mahdollistaa aineellisen hyvän jakamisen veljellisesti sekä yhteisöjen omaan että ulkopuoliseen käyttöön.

Hirvilammin kulutuskarkureita tarkastelevassa tutkimuksessa myös aatteellisesti sitoutumattomissa ekoyhteisöissä asuvat henkilöt käyttivät työpanoksensa mieluummin yhteisössä kuin sen ulkopuolella. Vaihtoehtoa, jossa ekoyhteisöissä olisi mahdollisuus Camphill-yhteisön tavoin tehdä palkkatyötä, kannattivat lähes kaikki Hirvilammin haastattelemat kulutuskarkurit. (Hirvilammi 2003.)

Ainomaija Lehtonen on tutkinut ekoyhteisöjä uskontotieteen pro gradu -tutkielmassaan (Lehtonen 2000, ks. myös Lehtonen 2001). Lehtonen tarkastelee ekoyhteisöjä ekologisina utopioina, ekotopioina. Ekotopia on vaihtoehto suurteollisuudelle ja teknologiakehitykselle. Vaihtoehto ei kuitenkaan ole teknologiavastainen, vaan siinä halutaan kehittää tekniikkaa uudenlaiseen, pehmeään suuntaan. Ekotopialla on visio ekologisesta yhteiskunnasta, joka on yhteisöllinen ja sellaisena takaa sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin sekä parantaa samalla elämänlaatua. Yksi elämänlaatuun vaikuttava tekijä on suurten työorganisaatioiden muuttaminen pieniksi ja inhimillisiksi työyhteisöiksi. Työyhteisön koon lisäksi työn sisällöllä on merkitystä. Pyrkimys on siirtyä liukuhihnoilta kohti käsityöläisyyttä. (Lehtonen 2001, 109–110.)

Camphill-yhteisön yksiköissä työskentely tapahtuu yhteisössä, josta ulospäin myydään biodynaamisten elintarvikkeiden lisäksi kehitysvammaapalveluja. Yhteisön asiakkaille suunnatuissa työpajoissa työtoiminta perustuu ekotopian ihanteiden mukaisesti käsillä tehtävään työhön, kuten kudontaan, puutöihin, kotitalouteen, maatalouteen ja puutarhanhoitoon. Työpajojen sisältö voi muuttua nukkepajasta kynttiläpajaksi ja päinvastoin aina yhteisön jäsenten taitojen ja asiakkaiden tarpeiden mukaan, käsityöläisyyden ihannetta kuitenkin unohtamatta (Kraus 2008; König 1990).

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämä tutkielma, kuten myös aikaisemmat Camphill-yhteisöistä tehdyt tutkimukset, on menetelmältään kvalitatiivinen. Tutkimuksessa halusin tutustua henkilökunnan näkökulmaan Camphill-yhteisöstä. Aiempien tutkimusten vähäisen määrän vuoksi kvantitatiivisen tutkimuksen edellyttämien valmiiden vastauskategorioiden asettaminen olisi ollut sekä luotettavuudeltaan että eettisyydeltään kyseenalaista. Camphill-yhteisöjen henkilökunnan määrä Suomessa on lisäksi sen verran vähäinen, että kvantitatiiviseen tutkimukseen vaadittava otos olisi todennäköisesti jäänyt liian pieneksi. Mikäli tutkimuksen olisi laajentanut Suomen rajojen ulkopuolelle, ei yhteisön toiminnan peilaaminen suomalaiseen lainsäädäntöön ja Suomessa vallitseviin ajatuksiin kehitysvammaisuudesta ja palvelujen järjestämisestä olisi ollut mahdollista. Etnografisella tutkimusmenetelmällä halusin varmistaa pääsystä yhteisöön ja mahdollisuuteni tutkia henkilökunnan näkökulmaa, onhan etnografisessa tutkimusperinteessä tutkimuskohteena perinteisesti ollut kohtalaisen suljettu yhteisö (Salo 2007, 228).

Ennen kenttätutkimusjaksoani yhteisössä tein kaksi aiheeseen liittyvää esihaastattelua. Haastattelin kehitysvamma palvelujen ostosta vastaavaa kolleegaani, kehitysvammaliiton Alli-laatuverkoston puheenjohtajaa Harry Yltävää sekä Sylvia-kodissa työskennellyttä opiskelutoveriani. Näistä haastatteluista ensin mainitun nauhoitin, mutten litteroinut, ja toisesta tein muistiinpanoja. Esihaastattelujen tarkoituksena oli yhtäältä saada alustavaa tietoa ja aineistoa aiheesta ja toisaalta harjaannuttaa haastattelulaitteiston käyttöön kenttäolosuhteissa (Eskola ym. 1998).

Varsinaisen aineistonkeruun toteutin etnografisen havainnoinnin ja teemahaastattelujen avulla. Tutkimuksen kenttäjakson toteutin keväällä 2004 Tapolan kyläyhteisössä. Olin yhteisössä vieraana viikon ajan ja tein tuolloin kaikki tutkimushaastattelut. Viikon aikana pyrin keräämään mahdollisimman paljon aineistoa. Ajatuksenani oli, että mikäli en analysoidessa tavoittaisi aineiston saturaatiopistettä, voisin palata tutkimuskentälle. Analysointivaiheessa katsoin kuitenkin aineiston kattavuuden riittäväksi pro gradu -tasoiseen tutkimukseen ja täydensin sitä ainoastaan faktatiedon osalta yksinkertaisella lomakekyselyllä.

Tutkielman valmiiksi saattaminen vei kaiken kaikkiaan viitisen vuotta vastoin odotuksiani nopeasta valmistumisesta. Tutkimuksen teko nivoutui omassa elämässäni niin sanottuihin ruuhkavuosiin, näiden vuosien aikana olen mennyt naimisiin, saanut yhden lapsen ja tullut uudelleen raskaaksi, tehnyt ahkerasti töitä ja edennyt urallani esimiesasemaan. Ymmärrykseni palvelujen tuotannosta ja

hoitoyhteisöistä on syventynyt paitsi tutkimuksen myös työni kautta, tutkimuksen aikana siirryin kunnan perusturvakeskuksesta kuntouttavan työtoiminnan palvelujen ostajan roolista päihdehuollon kuntouttavaan yhteisöön palvelujen tuottajaksi.

6.1 Etnografinen havainnointi

Valitsin pelkän haastattelututkimuksen sijasta viikon mittaisen vierailun yhteisössä. Haastattelujen ohella minun oli mahdollista tutustua yksikön kirjastoon ja muihin tiloihin ja havainnoida arjen eri toimintoja ja tilaisuuksia, mikä muodosti suppean etnografisen osuuden. Havainnointitilanteissa roolini vaihteli osallistuvasta havainnoinnista ulkopuoliseen tarkkailuun, mikä on tyypillistä kenttätyöskentelylle (Eskola ym. 1998).

Sirpa Lappalaisen mukaan etnografialla voidaan viitata esimerkiksi tutkijan käyttämien menetelmien kirjoon silloin, kun tutkimus sisältää kenttätyötä. Tutkimus voidaan ymmärtää etnografiaksi myös, jos siinä kuvataan kansaa, kulttuuria tai yhteisöä. Etnografian tarkoituksena on analysoida kulttuurisia prosesseja ja toimijoiden niille antamia merkityksiä ja tehdä näkyväksi ”tavallisten ihmisten” tarinoita. Etnografia sisältää osallistumista, kokemuksellisuutta ja havainnointia. (Lappalainen 2007)

Amanda Coffey toteaa, että tutkimuskenttä on miehitetty elävillä, tuntevilla ja ruumiillisilla olennoilla, mikä tekee tutkimusprosessista erityisen. Coffey korostaa, että tutkijan tutkimusaiheen kannalta merkityksellinen henkilökohtainen linkitys olisi syytä tuoda esille. (Coffey 1999) Myös Lappalainen muistuttaa, että etnografiassa tutkija tekee näkyväksi käsitteellistyksensä ja lähestymistapansa suhteessa valtakysymyksiin, etiikkaan ja tutkijan vastuuseen (Lappalainen 2007). Omalla kohdallani linkitys tutkimusaiheeseen oli kahtalainen, toisaalta sosiaalitoimen palveluihin sijoittavan sosiaalityöntekijän intressi oppia ymmärtämään aatteellisesti sitoutunutta palvelutuottajaa, toisaalta raskautta toivovan nuoren naisen intressi oppia ymmärtämään kehitysvammaisia ihmisiä, siltä varalta, ettei mahdollisesti syntyvä lapsi olisikaan niin katsotusti terve.

Kyösti Raunio käsittelee siviiliammatin merkitystä tutkimustilanteessa ja erityisesti sosiaalityöntekijää tutkimuksen tekijänä. Hän näkee sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteen valtasuhteena, jonka elementtejä sisältyy helposti myös tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutussuhteeseen tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijä tutkii sosiaalityön asiakkaita. Tällöin

haastateltu tutkittava voi kaihtaa ristiriitojen ja erimielisyyksien esiintuomista ja korostaa yksimielisyyttä ja harmoniaa. (Raunio 1999, 291)

Kenttäjakson aikana ammattiini kunnan sosiaalitoimen sosiaalityöntekijänä otettiin suoraan kantaa. Koin joidenkin haastattelemieni yhteisön jäsenten suhtautuvan tutkimukseeni varauksellisesti ja jotkut haastatelluista henkilöistä ilmaisivat minulle suoraan toiveensa, ettei tutkimus tulisi vahingoittamaan yhteisön mainetta palvelutuottajana. Virkani puolesta minuun suhtauduttiin laadun valvojana huolimatta ottamastani tutkijan roolista ja valtasuhde palveluja potentiaalisesti ostavan sosiaalityöntekijän ja palveluja myyvän tuottajan välillä vaikutti olevan ainakin viittellisesti läsnä. Kunnan ja yhteisön vuorovaikutusta kuvailtiin niukasti, mutta toisaalta myös negatiivisia seikkoja rohjettiin ottaa esille. Varauksellinen suhtautuminen oli varmasti myös perusteltua, edustinhan lähtökohtaisesti aivan vastakkaisia näkökulmia kuin yhteisön jäsenet – yksityisen sektorin sijaan kunnallista, aatteellisen ja vakaumuksellisuuden sijaan niin katsotusti rationaalista ja laillista, yhteisön sijaan byrokratiaa.

Martti Grönfors vakuuttaa olevan täysin loogista, että tutkimuksen kohteet mieluummin vastustavat kuin suosivat tutkimusta. Tutkijaa voidaan pitää suorastaan vaarallisena, tai vähintään häiriötekijänä yhteisön elämälle. Grönfors vastuuttaa tutkijaa poistamaan tutkimusta kohtaan tunnetut epäluulot, mutta välttämään samalla epärealististen toiveiden herättämistä tutkimustulosten vaikutuksista tutkittavien elämään. (Grönfors 1982, 78.)

Coffey kyseenalaistaa opetukset siitä, ettei tutkija saisi tuntea olevansa kotonaan tai jopa sulautua tutkimaansa yhteisöön ja osoittaa, että validia tutkimusta on pystytty tekemään myös silloin, kun tutkija on jakanut tutkittaviensa kokemuksia aina kääntymykseen saakka. Coffeyn mukaan itsereflektio, itsetietoisuus ja kriittinen suhtautuminen ovat avainasemassa, kun tutkija määrittelee identiteettiään, asemaansa ja paikkaansa suhteessa tutkimuskohteeseen. (Coffey 1999, 28–37) Itse pääsin myös samastumaan tutkittavieni kanssa, kun heti ensimmäisenä kenttäpäivänä koin *déjà vu* -kokemuksen siitä, että olisin ollut paikassa aiemminkin. Kokemuksellani oli oma antinsa seuraavien päivien haastatteluille, sillä niissä tapauksissa, joissa jaoin kokemukseni yhteisössä asuville haastateltavilleni, haastattelun tunnelma oli selvästi vapautuneempi.

6.2 Teemahaastattelu

Tutkimushaastattelujen menetelmänä käytin teemahaastattelua. Menetelmä on yksi puolistrukturoidun haastattelutavan varianteista, siinä haastattelun aihealueet eli teemat on mietitty etukäteen, mutta kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä. (Hirsjärvi ym. 1982.) Haastattelutilanteissa etenin henkilökohtaisesta yleiseen eli kyselin ensiksi haastateltavieni henkilöhistoriasta suhteessa Camphill-yhteisöön, henkilökohtaisista motiiveista yhteisöelämään ja vasta sitten aiheista, jotka liittyivät selkeämmin yhteisön palvelutuotantoon.

Haastattelujen teemat olivat:

- TAUSTATIEDOT: Ikä, koulutus, työ- ja henkilöhistoria suhteessa yhteisöön.
- MISSIO JA PERUSTEHTÄVÄ: Mitä tehtävää varten yhteisö on olemassa? Minkälaisia palvelutarpeita yhteisön on tarkoitus tyydyttää ja millaisia palveluja se tarjoaa?
- ASIAKKAAT: Ketkä ovat palvelujen asiakkaita ja kuinka asiakkaat vaikuttavat palvelujen sisältöön? Kuinka yhteisössä toivottaisiin asiakkaiden valikoituvan palveluihin? Mitkä ovat asiakkaiden kanssa tehtävän yhteistyön ongelmakohtia?
- VISIO JA TAUSTA-AJATUS: Millainen yhteisö tahtoo olla, mikä ohjaa käyttäytymistä ja toimintaa? Mikä on yhteisön näkemys tulevaisuudesta ja kuinka toimitaan siihen pääsemiseksi?
- LAATU JA VAIKUTTAVUUS: Mitä laadulla ymmärretään, miten siihen suhtaudutaan ja miten sitä kehitetään? Mihin palveluilla pyritään ja miten ne vaikuttavat?
- SUHDE YMPÄRÖIVÄÄN YHTEISKUNTAAN: Millaista vuorovaikutusta yhteisöllä on ympäröivän yhteiskunnan kanssa?

Teemojen avulla pyrin tarkastelemaan henkilökunnan käsityksiä Camphill-yhteisöstä ensisijaisesti suhteessa palvelujen tuotantoon. Teemojen valmistelussa käytin apuna opasta Kirkasta ja uudista laadunhallintaa – kehittä laatu-talo. Oppaassa laatu-talo-käsitettä käytetään hyvin toimivasta organisaatiosta, jossa oikein valitut rakenteet ovat edellytys sille, että organisaatio pystyy täyttämään tehtävänsä. Laatuajattelua taas kuvaa käsitys, jonka mukaan organisaation palvelut ja työntekijöiden tekemä työ tulee tehdä näkyviksi kaikille asianosaisille. (Holma ym. 2001.)

Haastateltavat valikoituivat lumipallotekniikalla siten, että kysyin tapaamiltani henkilökunnan edustajilta, antaisivatko he luvan haastatteluun ja haastattelemltani henkilöiltä, ketä minun vielä

kannattaisi haastatella. Tällaisella pitkälti sattumanvaraisella valintamenettelyllä haastateltaviksi valikoitui yhdeksän henkilöä, joista suurin osa asui yhteisössä ja loput kävivät siellä töissä. Yhden alkuperäisistä haastateltavista jouduin hylkäämään kielimuurin vuoksi, joten loppujen lopuksi haastattelin viittä yhteisössä ja kolmea sen ulkopuolella asuvaa henkilöä. Ajallisesti haastattelut kestivät 45 minuutista yli puoleentoista tuntiin. Haastattelulupien saamisessa ei ollut vaikeuksia ja viikon loppuvaiheessa jouduin jopa rajaamaan haastattelujen määrää.

Kahdeksan nauhoitetun haastattelun lisäksi tein kenttäpäiväkirjamerkintöjä kahdesta haastattelusta. Nauhoitukset onnistuivat yhtä kasetin B-puolta lukuun ottamatta. Nauhoitettujen ja kirjattujen haastattelujen lisäksi pyrin keskustelemaan ihmisten kanssa mahdollisimman paljon vapaamuotoisesti. Osa jututtamistani ja haastattelemistani henkilökunnan jäsenistä oli osallistunut joihinkin aiempiin yhteisöä koskeviin tutkimuksiin ja selvityksiin, enkä voinut olla miettimättä, olivatko jotkut saamani vastaukset vastauksia pikemminkin aiempien kuin oman tutkimukseni tutkimuskysymyksiin.⁸ Tutkimuksen aiheen vuoksi rajasin haastateltavat henkilökuntaan, vaikka jotkut haastateltavista ehdottivat, että haastattelisin myös asiakkaita ja yhteisössä asuvia henkilökunnan lapsia. Mahdollisessa jatkotutkimuksessa olisi mielenkiintoista laajentaa näkökulmaa kattamaan myös heidät.

Aineiston analysointivaiheessa huomasin kaipaavani eksaktia lisäinformaatiota tietyistä haastattelemini henkilöiden taustatietoihin liittyvistä aiheista, joten keväällä 2006 postitin vielä lomakekyselyt kaikkiin yhteisön kolmesta yksiköstä. Postittamani lomake on tutkimuksen liitteenä. Vastauksen sain kuitenkin ainoastaan Tapolan kyläyhteisöstä, jossa olin tehnyt kenttätyöjakson kaksi vuotta aiemmin.

Tutkimukseni aineisto muodostui kokonaisuudessaan havainnoimalla, haastatteleamalla ja yhden yksinkertaisen lomakekyselyn avulla saadusta materiaalista. Laadullisessa, erityisesti etnografisessa, tutkimuksessa on hyvin tavanomaista yhdistellä erilaisia aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä, jotta tutkimuskohteesta saataisiin kattavampi kuva (Burgess 1984). Tutkimusmateriaalia ei ole oppikirjoissa tarkkaan rajattu, vaan se voi olla kirjallista, puhuttua tai kuvattua, strukturoitua, lomakkeisiin perustuvaa tai vapaata, ympäristön ja tilanteiden havainnointia. (Alasuutari 2007; Eskola ym. 1998.) Nauhoittamani kahdeksan teemahaastattelua litteroin sanatarkasti analyysia varten. Näistä litteroiduista teemahaastatteluista kertyi aineistoa yhteensä 85 liuskaa.

⁸ Aiemmin mainittujen tutkimusten lisäksi ks. esim. Valleala 1997.

6.3 Aineiston analysointi

Etnografiassa tutkija viettää tavanomaisesti kohtuullisen pitkän ajan tutkimassaan yhteisössä ja kenttäjakson jälkeen hän kirjoittaa informanttinsa ja kenttäpäiväkirjansa turvin kuvauksen yhteisöstä, joka muodostaa etnografisen analyysin. Etnografia muodostuu tällöin kenttämuistiinpanojen lukemisen ja tutkimusraportoinnin tuotoksena. Ulla-Maija Salon mukaan etnografinen kirjoittaminen voi olla tutkimisen menetelmä, jolloin se sisältää ajattelemista, analysoimista ja tapaa keksiä asioita. Etnografisessa kirjoittamisessa suositaan aktiivista kertojaa, joka kirjoittaa tutkimusraporttiin paitsi informanttinsa myös itsensä. (Salo 2007, 228–240.) Coffeyn mielestä tutkijan itsensä kirjoittautuminen sisälle analyysiin voidaan etnografiassa nähdä osoituksena tutkimuksen autenttisuudesta (Coffey 1999, 117).

Tämän tutkielman etnografinen osuus on suppeahko. Suhteellisen lyhytaikainen läsnäoloni tutkimuskentällä edustaa kuitenkin elämäni todellisuutta ja kokemustani yhteisöstä, ja sitä kautta todennäköisesti vaikuttaa tulkintaani yhteisöstä, eikä sitä mielestäni voi sivuuttaa. (ks. Coffey 1999, 127.) Kenttäjaksoni aikana kirjoitin kymmeniä sivuja kenttäpäiväkirjaa. Kenttäpäiväkirjassa kuvasin yhteisöä, sen asukkaita ja viikon tapahtumia oman subjektiivisen kokemukseni kautta. Coffeyn mukaan kenttämuistiinpanojen tarkoituksena on paitsi kuvata tutkimuskohdetta myös toimia tutkijan omien tunteiden ja kokemusten tallentajina. (Coffey 1999, 119). Salon mukaan etnografisessa perinteessä tutkija tavanomaisesti kuvailee tutkimusraportin avauskertomuksessa kentälle, sisälle yhteisöön pääsyään. (Salo 2007, 228.) Tätä tutkimusperinnettä soveltaen avaan tutkimukseni analyysiosion otteella kenttäpäiväkirjastani ensimmäiseltä tutkimuspäivältä.

Tutkimuksen subjektiivisuus ja tutkijan osallisuus tutkimustuloksiinsa on postmodernissa laadullisessa tutkimuksessa yleisesti tunnustettu asia. Coffey näkee tutkimusanalyysin muodostuvan tuloksena vuorovaikutteisista kohtaamisista ja prosesseista, joissa tutkija on henkilökohtaisesti osallisena (Coffey 1999, 115). Postmodernissa tutkimuksessa tutkija ei pyri tuottamaan totuudellista tietoa todellisuudesta, vaan ainoastaan yhden tulkinnan (Raunio 1999, 60–62). Straussin ja Corbinin mukaan laadullisessa tutkimuksessa voidaan kuitenkin pyrkiä eräänlaiseen objektiivisuuteen, jolla tarkoitetaan avoimuutta, halua kuunnella ja antaa tutkittavan oman äänen kuulua - kuitenkin niin, että yhteisymmärrys saavutetaan. Yhteisymmärrykseen pyrkimisessä on tärkeää tiedostaa, että tutkijan ja tutkittavan tulkinta perustuvat usein erilaisiin arvoihin, kulttuureihin, koulutukseen ja kokemuksiin. (Strauss ym. 1998, 43.)

Pyrkimykseni tämänkaltaiseen objektiivisuuteen tutkimuskohteen kuvauksessa ei tarkoita, että pyrkisin faktaanäkökulmasta kyseenalaistamaan, näyttämään toteen tai testaamaan haastateltavien esittämien väittämien todenperäisyyttä (ks. Alasuutari 2007). Sen sijaan pyrin ymmärtämään henkilökunnan kokemuksia aineistolähtöisesti ja tarkastelemaan niitä mahdollisimman laajasti, sekä tiedostamaan oman osuuteni tulkinnassa. Eskolan ja Suorannan mukaan objektiivisuus syntyykin nimenomaan oman subjektiivisuutensa tunnistamisesta (Eskola ym. 1998).

Eskola ja Suoranta toteavat ensimmäisen lähestymisen kerättyyn aineistoon tapahtuvan yleensä tematisoinnin kautta. Myös tässä tutkimuksessa aloitin haastatteluaineiston analysoinnin aineiston teemoittelulla ja koodauksella haastatteluaineiston mukaisesti. Koodasin aineiston kauttaaltaan siten, että kaikki vastaukset sisältyvät johonkin teemoista. Osan vastauksista katsoin liittyväksi useampaan teemaan, jolloin koodasin ne useammalla koodilla.

Teemoittelun jälkeen lähdin lukemaan uudelleen tekstiaineistoa teemojen sisällä. Pyrkimyksenäni oli ymmärtää sekä mitä että miten aineistossa puhuttiin. Tämän toisen luennan perusteella huomioni kiinnittyi käsityksiin, joita haastateltavat yhteisöstä tuottivat. Käsitysten tarkastelun avuksi lähdin etsimään tarkempaan analyysiin sopivaa työkalua, jollaisen lopulta löysin fenomenografisesta lähestymistavasta. Analyysivaiheen lopuksi palasin vielä kerran tutkimuskysymykseen ja tyypittelin siihen saamani vastaukset kahdeksi tiivistetyksi ja tyyppillistetyksi ideaalityypiksi.

Fenomenografia on ollut 2000-luvulla suosittu tutkimuksellinen lähestymistapa varsinkin kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Fenomenografinen tutkimussuuntaus sai alkunsa 1980-luvulla ruotsalaisen tutkimusryhmän oppimista koskevasta tutkimuksesta ja sen juuret ovat kasvatuksellisessa tiedonintressissä. (Häkkinen 1996, 6.) Fenomenografia on kuitenkin nähdäkseni käyttökelpoinen myös muussa kuin kasvatustieteellisessä tutkimuksessa, ainakin silloin kun tavoitteena on tavoittaa tietyn ihmisryhmän näkökulma tutkimuskohteeseen. Fenomenografiassa ihmisten käsityksiä asioista tutkitaan refleктоimalla niitä (Metsämuuronen 2000; Niikko 2003, 22).

Ihmiset ilmaisevat käsityksensä toiselle ihmiselle kielen avulla. Kieli ja ajattelu ovat läheisessä suhteessa. Sana, joka toiselle merkitsee yhtä, voi kuitenkin merkitä toiselle jotain aivan muuta. Fenomenografiassa uskotaan, ettei käsitysten tutkimisessa riitä, että analyysiyksikkönä käytetään yksittäisiä sanoja tai lauseita, vaan ajattelua tulee analysoida kohdistuneena tiettyihin ilmiöihin. (Häkkinen 1996, 28.)

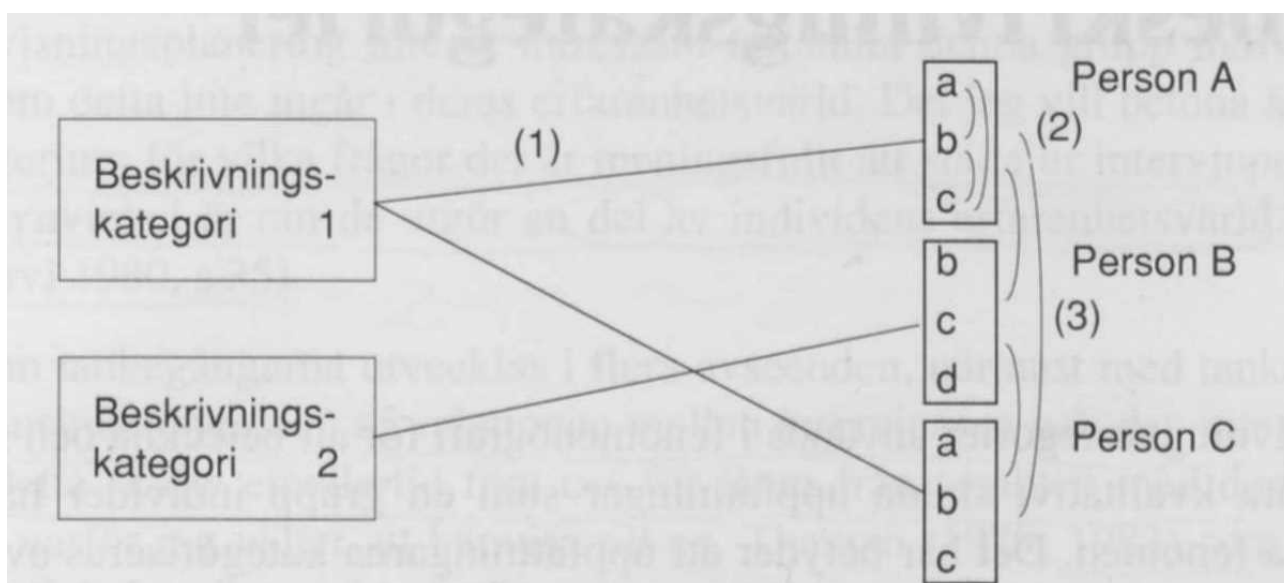
Fenomenografiassa käsitys ymmärretään perustavanlaatuisiksi suhteeksi yksilön ja häntä ympäröivän maailman välillä. Tällöin käsitykset toimivat välittäjinä ihmisen ja ulkoisen maailman välillä. Käsitusten katsotaan olevan luonteeltaan esirefleksiivisiä, mikä tarkoittaa sitä, että ihminen ei ole välttämättä tietoinen omasta, kokemuksiin perustavasta tulkinnastaan, vaan olettaa muiden käsittävän saman ilmiön samalla tavalla kuin hän. Todellisuus saa merkityksensä vain yksilön oman tulkinnan kautta. Käsitukset ovat relationaalisia, mikä tarkoittaa, ettei ilmiötä voida koskaan tavoittaa kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan osana tiettyä kontekstia. (Häkkinen 1996, 23–24.)

Anneli Niikon määritelmän mukaan fenomenografia on sekä tietynlainen analyysiprosessi että metodologinen lähestymistapa, johon liittyy ontologisia ja epistemologisia sitoumuksia (Niikko 2003, 7). Fenomenografia jakaa fenomenologian kanssa muun muassa uskomuksen siitä, että on olemassa ainoastaan yksi maailma ja yksi todellisuus, joka kuitenkin voidaan kokea eri tavoin ja josta voidaan muodostaa erilaisia tulkintoja. (Niikko 2003, 13; Metsämuuronen 2000.) Tällöin todellisuuden merkitys rakentuu ihmisen käsityksissä ja ymmärryksessä (Häkkinen 1996, 11). Koska todellisuutta sellaisenaan ei voida kuvata, sitä on järkevää tutkia ihmisten kokemusten ja ymmärryksen kautta (Niikko 2003, 15).

Fenomenografiassa pyritään tavoittamaan tutkimuskohteen olemus, joka taas ymmärretään juuri sellaiseksi, mikä käsitys eri ihmisillä on siitä (Niikko 2003, 22). Tutkimus on kuvailevaa (Häkkinen 1996, 14). Tavoitteena on kuvata kokemisen variaatiota. Erilaisia tapoja kokea jotakin kuvaillaan ja sitten yleistetään tai hierarkisoidaan ne (Niikko 2003, 23). Tutkimusprosessissa tutkimusaineisto kerätään tavanomaisesti avoimen haastattelun avulla. Niikon mukaan haastattelu voidaan toteuttaa edeltä määrättyjä avoimia kysymyksiä hyväksi käyttäen, mikä ei mielestäni sulje pois aineiston keräämistä teemahaastatteluna. Avointen kysymysten avulla haastateltavan toivotaan heijastavan tutkimuskohdetta hänen omasta viitekehystään käsin. (Niikko 2003, 31–32.)

Fenomenografisessa tutkimuksessa pyritään tavoittamaan toisen asteen näkökulma. Tämä tarkoittaa sitä, ettei tutkittavien näkemyksiä tarkastella suhteessa siihen, ovatko ne oikeita vai vääriä, vaan painotetaan tutkittavien tapaa kokea asioita. Toisen asteen näkökulmassa kuvataan ilmiötä siitä näkökulmasta, josta tietty ryhmä tutkittavia sen kokee ja käsittää. Fenomenografiassa uskotaan, että ihmisten erilaiset tavat ymmärtää ja käsitteellistää asioita, ihmisen arki ajattelu, on sellaisenaan arvokas tutkimuskohde. Toisen asteen näkökulman mukaisesti fenomenografiassa ei olla kiinnostuneita siitä, miksi asiat käsitetään niin kuin ne käsitetään tai pyritä selittämään kokemusten vaihtelua. Tarkoitus ei ole selvittää, miksi tutkittavien käsitykset ovat sellaisia kuin ovat, vaan kuvata tutkittavien käsityksiä heidän omista lähtökohdistaan käsin. (Niikko 2003, 24–28.)

Fenomenografia on empiirinen tutkimussuuntaus. Siinä hankitaan empiirinen aineisto, jota analysoidaan, tulkitaan ja kuvataan. Tutkimusprosessi on induktiivinen, siinä yksityiskohtien tarkastelusta muodostetaan yleisiä ilmiötä koskevia päätelmiä. (Häkkinen 1996, 14.) Fenomenografinen tutkimusanalyysi ei merkittävästi eroa laadullisen tutkimuksen analyysistä yleensä. Ensimmäisessä analyysivaiheessa aineisto luetaan huolellisesti ja riittävän monta kertaa läpi. Lukemisen tarkoituksena on löytää tutkimusongelman kannalta tärkeitä ilmauksia ja hahmottaa tutkittavien kokonaiskäsitys. Analyysissä keskitytään ilmauksiin, ei niitä tuottaneisiin haastateltaviin. Ilmauksia tulkitaan suhteessa siihen kontekstiin, jossa se on tuotettu. Analyysin toisessa vaiheessa aletaan etsiä, lajitella ja ryhmitellä merkittäviä ilmauksia omiin ryhmiinsä tai teemoihinsa, jolloin jotkut ilmaukset voivat osoittautua tärkeämmiksi kuin toiset. Tutkijan tehtävänä on tietoisesti astua ulos omista kokemuksistaan ja omasta esiyymmärryksestään ja käyttää niitä vain valaisemaan tapoja, joilla tutkittavat kokevat tai käsittävät tutkimuskohteen. Analyysin kolmannessa vaiheessa teemat transformoidaan kategorioiksi, jotka joko syntyvät tutkijan omissa konstruktioissa tai abstrahoidaan tutkittavien ilmauksista. Yksittäisten kategorioiden on tarkoitus kertoa jotakin erilaista tietystä tavasta kokea tutkimuskohde. Kategorioiden tulee olla loogisessa suhteessa toisiinsa. Fenomenografiassa kategorioita ei määritellä etukäteen, kuten esimerkiksi sisällön analyysissä, vaan ne syntyvät analyysiprosessissa. Neljännessä analyysivaiheessa kategorioita yhdistetään teoreettisista lähtökohdista käsin laaja-alaisemmiksi ylemmän tason kategorioiksi eli kuvauskategorioiksi, jotka sisältävät käsitysten ominaispiirteet ja niiden ankkuroinnin aineistoon. Kuvauskategoriat ovat tutkimuksen päätulos. (Niikko 2003, 32–38.) Kuviossa 1 Michael Uljens havainnollistaa kuvauskategorioiden muodostamista haastateltavien erilaisten käsitysten pohjalta.

Kuvio 1: Havainnollistus kuvauskategorioiden muodostamisesta (Lähde: Uljens 1989, 40)

Kategorioiden avulla pyritään ymmärtämään erilaisia ajattelutapoja, eikä niiden tarkoituksena ole edustaa suoraan yksittäisen ihmisen ajattelua (Häkkinen 1996, 33).

7 CAMPHILL-YHTEISÖN ESITTELY

Camphill-yhteisö on ollut olemassa lähes 70 vuotta. Sillä on noin sata yksikköä ympäri maailmaa, neljällä eri mantereella. Camphill-yhteisön yksikköjen koot vaihtelevat parinkymmenen asukkaan pienyhteisöstä useamman sadan ihmisen asuttamaan kylään (Christensen 2004–2005). Tämän luvun alaluvussa 6.1 luon katsauksen yhteisöön monikansallisena toimijana sekä ulkomailla että Suomessa, alaluvussa 6.2 esittelen Tapolan kyläyhteisön, jossa tein kenttätöni, alaluvussa 6.3 esittelen tutkimukseeni osallistuneet työntekijät. Alaluku 6.4 on kirjoitettu puhtaaksi kenttäpäiväkirjastani, siinä kuvaan ensimmäistä päivääni yhteisössä keväällä 2004.

7.1 Monikansallinen Camphill-yhteisö

Karl Königin perustaman ensimmäisen Camphill-yhteisön päämääränä oli antaa koti, koulutus ja hoito kehitysvammaisille lapsille. Kun ensimmäinen yhteisö aloitti toimintansa Camphill-nimisessä talossa 1940, se oli samalla myös Skotlannin ensimmäinen yksityinen kehitysvammaisille lapsille suunnattu laitos ja koulutusorientaatioissaan edelläkävijä, sillä laki kehitysvammaisten lasten oikeudesta koulutukseen astui Skotlannissa voimaan vasta 1974. Hyvin pian yhteisöön otettiin kehitysvammaisia lasten lisäksi nuorisorikollisia, joiden katsottiin hyötyvän kehitysvammaisten ikätovereidensa seurasta. (Bock 1990.)

Jo toisella vuosikymmenellä yhteisön perustamisen jälkeen sen toiminta alkoi levitä maantieteellisesti, ensin Englantiin, sitten Irlantiin, Etelä-Afrikkaan, Saksaan ja Yhdysvaltoihin. Yhteisö katsoo tämän ajanjakson aloittaneen Camphill-liikkeen. Toimintaa ohjattiin tällöin edelleen Skotlannista, Karl Königin itsensä toimesta. 1960-luvulla perustettiin ensimmäiset työhön keskittyvät yhteisöt kehitysvammaisille aikuisille, jotka siirtyivät kyläyhteisöihin alkuperäisistä lasten kouluyhteisöistä. 60-luvulla toiminta oli kasvanut niin laajaksi, että König päätti alueellistaa yhteisön johdon kuuteen alueeseen, joille kaikille asetettiin omat johtajansa. (Bock 1990.) Yhteisön yksiköitä on sittemmin perustettu kahteenkymmeneen eri maahan. Yhteisö toimii eri maissa erilaisten lainsäädäntöjen alaisena, alistettuna erilaisille ideoille siitä, kuinka kehitysvammaisapalvelut tulisi järjestää, mutta yrittäen kuitenkin pitää ensisijaisesti kiinni antroposofisesta ohjenuorastaan. (Christensen 2004–2005.)

Suomen ensimmäinen Camphill-yhteisön yksikkö, lasten ja nuorten kouluyhteisö Sylvia-koti, aloitti toimintansa tasan 30 vuotta ensimmäisen Camphill-yhteisön perustamisen jälkeen yhteisön itäisimpänä yksikkönä. Sittemmin yhteisön toiminta on laajentunut kattamaan myös Viron ja Venäjän. 70- ja 80-luvuilla Camphill-yhteisö laajentui myös Suomessa, kun aikuisten työyhteisöt Tapolan kyläyhteisö ja Myllylähde-yhteisö perustettiin. 2000-luku avasi uuden muuntautumisen aikakauden, kun Sylvia-kodin Kaupunkikylä aloitti toimintansa vuonna 2006.

7.2 Tapolan kyläyhteisön asiakkaat ja henkilökunta

Kodin, koulutuksen ja hoidon kehitysvammaisille lapsille ja nuorille tarjoava Sylvia-koti on ikään kuin Suomen Camphill-yhteisön kehto, josta antroposofista elämäntapaa voidaan siirtyä jatkamaan muissa yhteisön yksiköissä. Suurin osa kyläyhteisöjen asukkaista siirtyy sinne vielä tänäkin päivänä Sylviakodin koulusta. Vuonna 2006 toteuttamani kyselyn perusteella Tapolan kyläyhteisöön siirryttiin myös suoraan kotoa, kehitysvammalaitoksista, toisista autetun asumisen yksiköistä tai perhehoitopaikoista. Kyseisenä vuonna tärkeimmät asukkaita lähettävät kunnat olivat Helsinki ja Lahti, mutta asukkaita oli saapunut myös Hollolasta, Heinolasta, Mäntsälästä, Turusta, Orimattilasta, Espoosta ja Laihialta.

Kyläyhteisö on suunnattu kehitysvammaisille aikuisille, joita kutsutaan kyläläisiksi. Vuonna 2006 Tapolan kyläyhteisössä oli lähes samanverran kyläläisiä (34 henkilöä) kuin henkilökuntaakin (30 henkilöä). Kyläyhteisön tarjoamat palvelut olivat autettu asuminen, jossa henkilökunta on paikalla vuorokauden ympäri ja päivä- ja työtoiminta yhteisössä tapahtuvana kuntoutuksellisena toimintana. Uutena palveluna tarjottiin hoidollisempiin tarpeisiin vastaavaa niin sanottua yhteisöhoitoa eli autettua asumista tuetumpaa ympärivuorokautista avohoitoa.

Vuonna 2006 Tapolan kyläläisistä lähes kaikilla oli henkilökunnan käsityksen mukaan joko lievä (13 henkilöä) tai keskivaikea (20 henkilöä) kehitysvamma. Yhdellä kyläläisistä oli vaikea kehitysvamma, jonka vuoksi hän tarvitsi jatkuvasti henkilökohtaisen avustajan tukea. Yhteisössä tapahtuva päivä- ja työtoiminta sijoittui työpajoihin, joita vuonna 2006 olivat navetta ja siellä tehtävät työt, juustola, taloissa tapahtuva kotitaloustyö, puutarha ja yrttipaja kesäisin sekä kutomo talvisin. Yhteisön seitsemässä asuintalossa oli mahdollista asua elämän loppuun saakka, mikäli kunto vain pysyi niin hyvänä, että hoidollisiin tarpeisiin pystyttiin yhteisössä vastaamaan.

Talojen vastuuhenkilöt eli talon vanhemmat asuvat yhteisössä. Talon vanhemmalta edellytettävä koulutus on soveltuva sosiaali- tai terveysalan tutkinto tai tehtävään riittävä kokemus. Vuonna 2006

talon naispuolisista vanhemmista eli talonäideistä kahdella oli sosiaalihoitajan koulutus, yhdellä sosionomin tutkinto, yhdellä lähihoitajan ja yhdellä sairaanhoitajan koulutus. Kahdella talonäideistä ei ollut muodollista sosiaali- tai terveysalan koulutusta. Monet talonäideistä opiskelivat tai olivat opiskelleet sosiaali- tai terveysalan opintojen lisäksi antroposofista lääkintäpedagogiikkaa, eurytmiaa tai sosiaaliterapiaa. Erityisesti talonäidin tehtäviin liittyvän antroposofisen jatkokoulutusseminaarin oli vuonna 2006 suorittanut yksi talonäideistä.

Yhteisössä asuvan henkilökunnan lisäksi yksikössä työskentelee vakituisesti myös yhteisön ulkopuolelta töihin saapuvaa henkilökuntaa. Vuonna 2006 kolmekymmenpäisestä henkilökunnasta kaksi kolmasosaa asui yhteisössä ja loput kävivät yhteisössä töissä ulkopuolelta käsin. Yhteisön ulkopuoliseen henkilökuntaan kuuluivat kutoja, puutarhuri, terveyden-/sairaanhoitaja, kotiapulainen, lääkäri, kieltenopettaja, taideterapeutti, hoitoeurytmisti, keittiö- ja maataloustyöntekijä.

7.3 Haastateltujen työntekijöiden taustatiedot

Toteutin haastattelut kenttätyöni yhteydessä vuonna 2004. Litteroimieni haastattelujen haastateltavat olivat kaikki naisia. Haastateltavien valinnassa käyttämäni lumipallomenetelmä vaikutti tässä tilanteessa toimivan sukupuolisidonnaisesti. Haastateltavista viisi asui yhteisössä ja kolme kävi yhteisössä töissä sen ulkopuolelta, mikä suurinpiirtein vastaa yhteisön henkilöstörakennetta yleisemminkin, sillä noin kaksi kolmasosaa henkilökunnasta asui yhteisössä. Koulutustaustaltaan haastateltavat olivat opiskelleet joko sosiaali- ja terveysalaa, kaupallista- tai käsityö- ja taidealaa. Kuudella haastateltavalla kahdeksasta oli tavanomaisen koulutustaustan lisäksi antroposofista koulutusta, esimerkiksi erityispedagogiassa ja lääkintäpedagogiassa. Haastateltavista kolme toimi yhteisössä talon äidin tehtävissä ja kolme joko työpajamestarin tai terapeutin tehtävissä. Vuonna 2004 kaikki haastattelemani talon äidit olivat osallistuneet antroposofiseen talon äideille tarkoitettuun seminaariin. Yksi haastateltavista toimi yhteisössä sairaanhoitajana ja yksi haastateltava oli virallisesti eläkkeellä, mutta asui edelleen itsenäisesti asuvan kyläläisen kanssa samassa talossa, joskin erillisessä taloudessa.

Camphill-yhteisöt muodostavat kansainvälisen ketjun, jonka sisällä henkilökunnan on mahdollista liikkua ympäri maailmaa. Haastateltavista kolme olikin ollut Camphill-yhteisössä muualla kuin alkuperäisessä kotimaassaan. Yksi haastateltava oli tehnyt yhteisössä koko työuransa. Kolmella oli aikaisempaa kokemusta liikemaailmasta, heistä kahdella yrittäjän ja yhdellä työntekijän näkökulmasta. Neljä haastateltavaa oli toiminut hoitoalan laitoksissa myös yhteisön ulkopuolella.

Taulukko 4: Haastateltavien henkilöiden taustatiedot⁹

	Ikä	Koulutus	Antroposofi- nen koulutus	Työkokemus Camphillissä	Kv- kokemus
N1	36 -50	sosiaali- ja terveystieteiden opistoasteen koulutus	kyllä	16 -30 v.	kyllä
N2	yli 65	muu opistoasteinen koulutus	kyllä	yli 30 v.	kyllä
N3	36 -50	sosiaali- ja terveystieteiden korkeakoulutus	ei	alle 5 v.	ei
N4	36 -50	muu opistoasteinen koulutus	kyllä	alle 5 v.	ei
N5	51 -65	ylempi korkeakoulututkinto	kyllä	yli 30 v.	kyllä
N6	36 -50	toisen asteen koulutus	ei	5 -15 v	ei
N7	36 -50	sosiaali- ja terveystieteiden opistoasteen koulutus	kyllä	5 -15 v.	ei
N8	36 -50	muu opistoasteen koulutus	kyllä	16 -30 v.	ei

7.4 Kentällä Tapolan kyläyhteisössä

Kenttäjaksoni Tapolassa sijoittui toukokuun alkuun vuonna 2004. Viikko oli aurinkoinen ja poikkeuksellisen lämmin. Kyläyhteisö näytti kuin heränneen talviuniltaan ja ilma tuoksui muokatulle maalle, voikukille, käenrieskoille ja koivujen hiirenkorville. Viikon aikana kirjoitin kenttäpäiväkirjaa ja kuvasin yhteisön tiloja videokameralla henkilökunnan luvalla. Seuraavassa kuvaan ensimmäistä päivääni kyläyhteisössä.

Saapuminen Tapolaan 3.5.2004 klo 10.45

On vuoden ensimmäinen lämmin kesäpäivä. Saavun pieneen maalaiskylään, jonka keskiössä ovat kauppa, kyläkoulu ja suuri maatila, Tapolan kyläyhteisö. Kyläyhteisö näyttää ensi katsomalta tavalliselta luomutilalta peltoineen, lampoloineen ja pihattoineen. Tilan päärakennus on kaunis, keltainen vanha puutalo. Rakennuksessa lukee ”Väinälä”, vasta se paljastaa kyseessä olevan julkisen tilan yksityisasunnon sijaan. Oven tulee avaamaan kehitysvammaisen nainen, joka ohjaa minut keittiöön, jossa yhteyshenkilöni on tekemässä ruokaa. Minulle on varattu kuusi Tapola-lehteä, joihin voin tutustua ennen kuin ruoka valmistuu. Jututan yhteyshenkilöäni, joka kertoo

⁹ Koska Tapolan henkilökunnan määrä on suhteellisen pieni, haastateltujen henkilöiden yksityisyyttä on pyritty suojaamaan sillä, ettei taustatietoja ole listattu vuoden tarkkuudella.

tulleensa yhteisöön yli 16 vuotta sitten liike-elämästä. Hän kertoo omistaneensa miehensä kanssa yrityksen, joka työllisti 25 ulkopuolista työntekijää. Perheen kiinnostuksen kohteena oli kuitenkin yhteisöasuminen, johon sisältyisi sosiaalista toimintaa ja luonnonmukaista viljelyä. Vaihtoehtoina olivat Sos-lapsikylä ja Tapolan kyläyhteisö, johon perhe sitten päätti sitoutua aluksi seitsemäksi vuodeksi.

Yhteyshenkilöni kertoo minulle taustatietoja yhteisöstä, että siellä asuu 65–70 ihmistä kerrallaan, joista 34 on asiakkaita eli ”kyläläisiä” ja loput henkilökuntaa. Lisäksi yhteisöön on palkattu 10 ulkopuolelta työssäkäyvää henkilöä. Talojen vastuuhenkilöiltä eli ”vanhemmilta” toivotaan lähihoitajan tutkintoa. Yhteyshenkilöni kertoo itse olevansa alkuperäiseltään ammatiltaan kokki, mutta opiskelleensa myöhemmin lähihoitajaksi. Hänen mukaansa Skotlannissa talon vanhemmilta vaaditaan nykyisin sosiaalialan akateeminen loppututkinto!

Yhteyshenkilöni painottaa yhteisössä asumisen olevan elämäntapa. Hän kertoo, että maailmanlaajuisesti suurin osa yhteisön yksiköistä on aikuisille tarkoitettuja kyläyhteisöjä, ainoastaan 13 niistä on lapsille ja nuorille suunnattuja kouluyhteisöjä. Kyläyhteisöissä korostuu tasa-arvoisuus ja kouluyhteisöissä kasvatuksellisuus.

Kuva 1: Otos Väinälän takapihalta. Kaukana taustalla siintää yksi asuintaloista ja juhlasali.

Ruokailu klo 12.15

Ruokailemme Väinälässä yhdessä pöydässä talon asukkaiden eli kuuden kyläläisen, talon vanhempien ja yhden saksalaisen siviilipalvelusmiehen kanssa. Ruokailun aluksi luetaan yhteen ääneen ”rukous”, joka kuuluu:

Maasta versonut on vilja tämä, armaan aurinkoisen kypsentämä. Rakas aurinko ja rakas maa, teitä emme tahdo unhoittaa.

Rukouksen päätteeksi otamme vierustoveria kädestä kiinni, heilautamme kättä ja toivotamme toisillemme hyvää ruokahalua. Ruoan tarjoilee ja annostelee pöydän päässä istuva ”talon isä”. Kukaan ei lähde itse hakemaan ruokaa pöydän päästä, vaan lautanen pannaan eteenpäin aina vierustoverille. Ruoka on hyvää, juusto väkevää, yhteisön omassa juustolassa valmistettua. Ruokailutilanne on harras ja muodollinen, mutta pöydässä istuvat kyläläiset ovat kuin kotonaan.

Kuva 2:Näkymä Väinälän takapihalta toimistorakennukselle ja osalle asuintaloja

Esittelykierros klo 13.00

Yhteyshenkilöni pyytää minut kiertoajelulle, johon osallistuvat myös edellisenä päivänä Tapolaan tulleet vapaaehtoistyöntekijät, tsekkiläinen poika ja espanjalainen tyttö sekä kaksi 15-vuotiasta suomalaispoikaa, jotka ovat yhteisössä suorittamassa Steiner-koulun maatilaharjoittelua. Lähdemme toimistorakennukselta ja kierrämme katsomassa muut Tapolan rakennukset ja tilaan kuuluvia metsiä ja peltoja. Yhteyshenkilö kertoo, että tilaan on ajan kuluessa liitetty viereisiä taloja ja yhteisön alue on laajentunut sitä kautta. Hän esittelee yhteisön työpajoja - navettaa, puutarhaa, kutomoa, juustola - ja kertoo, että yhteisössä on ollut aiemmin muun muassa leipomo, nyt taas uutena työpajana ollaan aloittamassa kahvilatoimintaa. Yhteisön kalevalaiseen tapaan nimetyissä asuintaloissa Väinälässä, Antero Vipusessa, Kaukamossa, Taavetissa, Seppolassa ja Kalliossa on lisäksi taloustöihin liittyviä talotyöpajoja.

Kuva 3: Vanha navetta, jonka yläkertaan tehdyn juhlasalin kirjastohuoneessa oli majoitustilani.

Vapaa-aika klo 14 - 16.00

Noin puolen kilometrin päässä Väinälästä on vanhaan navettaan tehty juhlasali ”Kirjokansi”, jonka yhteydessä olevassa kirjastohuoneessa on majoitustilani. Kiinnitän huomiota seinällä olevaan,

antroposofiseen tapaan harmonisin värein maalattuun vesiväriyöhön. Kyläläiset ovat työpajoissaan ja minulla on aikaa tutustua Tapola-lehtiin ja yhteyshenkilön minulle antamaan Camphill-yhteisöstä kertovaan kirjaan nimeltä A Candle on the Hill. Päätäni särkee, kun en ole saanut kahvia. Löydän salin keittiötilasta teetä ja pannun ja keitän sitä itselleni.

Kuva 4: Otos juhlasalista kirjastohuoneen ovelle. Seinällä vesivärimaalaus.

Keskustelu klo 16 - 16.30

Kun ajan pyörällä Väinälään iltapalalle, vastaan tulevat kyläläiset tervehtivät minua iloisesti kuin vanhaa tuttuaan. Pellon laidalla törmään yhteen ”työpajamestareista”. Hän kertoo tullessaan Tapolaan alun perin työharjoitteluun puoleksi vuodeksi ja sitten töihin valmistuttuaan. Hän sanoo olleensa Tapolassa töissä nyt toiset puoli vuotta. Työpajamestari kertoo kiinnostuneensa yhteisöelämästä, koska on perheetön ja kaipaa seuraa. Hän ei ole kuitenkaan ainakaan toistaiseksi muuttanut yhteisöön asumaan, vaan käy töissä sen ulkopuolelta. Hän kertoo ryhmässään olevan viisi kyläläistä, jotka ovat valikoituneet työtoimintaan kykyjensä ja kiinnostuksensa mukaan.

Kuva 5: Risteys, joka jakaa tilan kahteen osaan.

Iltapala klo 16.30

Iltapala, teetä ja leipää, tarjoillaan Väinälän keittiössä, josta otamme yhteyshenkilöni kanssa lautaset ruokailuhuoneen puolelle. Yhteyshenkilö kertoilee minulle lisää Tapolan palvelutuotannosta, muun muassa että hoitopäivän hinta on kovin alhainen. Hoitoa oli alun perin annettu perhehoidon nimellä, mutta sittemmin se oli muutettu asuntolatoiminnaksi. Yhteyshenkilö kertoo yhteisössä asuvan myös vaikeammin kehitysvammaisen kyläläisen, jonka hoitomaksu on vähän korkeampi ja jolla on henkilökohtainen avustaja.

Kahvilakokous klo 18.00

Väinälässä pidettävä kahvilakokous on yhteyshenkilöni mukaan avoin kaikille, mutta paikalla ei ole kuin Väinälän talon vanhemmat, erään toisen talon äiti ja yhteisössä asuva taideterapeutti sekä yhteisössä tutustumisjaksolla oleva potentiaalinen kyläläinen. Kokouksessa keskustellaan tulevasta kahvilatoiminnasta. Väinälän talon vanhemmat johtavat keskustelua. Osa keskustelusta käydään saksaksi. Yhteyshenkilöni huomioi minun jäävän tilanteessa ulkopuoliseksi ja kehottaa muita

puhumaan mielummin englantia. Taideterapeutti käyttää puheessaan minulle vierasta antroposofista terminologiaa, hän puhuu ”impulssin kantamisesta” ja ”biodynaamisesta viljelystä”.

Kuva 6: Juhlasalin sisäänkäynti

Illan hämärissä

Palaan majoitustilaani ja katson uutiset yhteisön kenties ainoasta, salissa sijaitsevasta televisiosta. Mietin kyläläisten luoman välittömän ilmapiirin ja varaslähdön ottaneen kesän tehneen tepposet mielikuvitukselleni, sillä hetken kuvittelen tulleeni kotiin, menneisyyteen, jota en ole edes elänyt. Ja vielä, kuvittelen olevani raskaana.

Käyn nukkumaan sekavin mielin, väsyneenä, mutta ehdottoman kiitollisena yhteisön vieraanvaraisuudesta.

8 CAMPHILL-YHTEISÖ KEHITYSVAMMAPALVELUJEN TUOTTAJANA

Tässä osiossa tarkastelen teemahaastatteluaineiston valossa henkilökunnan näkökulmaa Camphill-yhteisöön ja peilaan sitä aiempaan teoreettiseen, yhteiskunnalliseen ja historialliseen taustoitukseen. Haastatteluaineistoa lähestyn fenomenografista lähestymistapaa soveltaen.

Alaluvussa 7.1 tarkastelen toiminnan perustaa yhteisön mission avulla. Alaluvussa 7.2 keskityn henkilökunnan käsityksiin yhteisön perustehtävästä. Alaluvussa 7.3 siirrän fokuksen yhteisön haasteisiin ja henkilökunnan visioihin yhteisön tulevaisuudesta. Alaluvussa 7.4 kartoitan toiminnan laatua ja vaikuttavuutta henkilökunnan näkökulmasta. Viimeisessä alaluvussa 7.5 tarkastelen yhteisön toimintaa vuorovaikutussuhteessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa.

8.1 Missiona yhteisöasuminen

Asuminen voi olla muutakin kuin suljetun oven taakse vetäytymistä. Se voi olla elämistä sanan todellisessa merkityksessä. Se voi olla mielekästä tekemistä ja työtä niiden ihmisten kanssa, jotka asuvat lähellämme. Se voi olla myös yhteisöllisyyttä, entistä suurempaa vuorovaikutusta ihmisten välillä. (Cronberg ym. 1983, 7)

Vuonna 1983 Tarja Cronberg ja Kirsti Vepsä etsivät asumiselle uutta suuntaa. He olivat huolissaan asumisen ja työn eriytymisestä ja perheen kriisiytymisestä ja toivoivat muutosta. Muutoksen lähtökohdaksi he nostivat asumisen ja yhteisöllisyyden kehittämisen siinä. Vuonna 1983 Tapolan kyläyhteisö oli toiminut jo yhdeksän vuotta. Cronbergin ja Vepsän luomassa yhteisöllisyyden 4-asteisessa portaikossa Tapola edusti silloin ja edustaa yhä sen korkeinta astetta, työyhteisöä. (Mt.)

Yhteisöasumisen lähtökohtia olivat Cronbergin ja Vepsän mukaan tietoinen pyrkimys kehittää vapaaehtoista ja yhteiseen työhön perustuvaa kanssakäymistä lähellä asuvien ihmisten kanssa sekä luoda virikkeellinen ja turvallinen asuinympäristö lapsille. Toteutuneita työyhteisöjä Cronberg ja Vepsä kuvasivat ”lasten paratiisina”. (Mt.) Myös tämän tutkielman haastatteluaineistossa Tapolan kyläyhteisössä asuminen näyttäytyi asiana, jota tarkasteltiin erityisesti suhteessa lapsiin. Haastatteluvuonna kolmen haastateltavan lapsia asui yhteisössä. Yhteisöasumista kuvaavissa puheenvuoroissa lapset

- ottivat oman tilan
- kasvoivat sosiaaliseen erilaisuuteen

- toivat yhteisöön kiireen maailman
- integroituiivat oikeasti kehitysvammaisten ihmisten kanssa
- aiheuttivat elämäntilanteen, jossa yhteisöön muuttaminen muodostui isoksi kysymykseksi

Lasten asemaa yhteisössä kuvattiin sekä spatiaalisesti aktiivisen toimijan että suvaitsevaisuuskasvatuksen passiivisen kohteen näkökulmasta. Kehitysvammaisille yhteisön asukkaille lapset tarjosivat varauksetonta seuraa ja toisaalta veivät hoitohenkilökuntaa yhteisöstä pois päin, kouluun ja harrastuksiin. Yhteisöasuminen edusti vaihtoehtoista elämäntapaa, joka ei henkilökunnalle näyttäytynyt pelkästään lasten paratiisina, vaan lasten siirtämistä yhteisöön myös epäroitiin.

Camphill-yhteisö oli Cronbergin ja Vepsän kaksikymmentäviisi vuotta sitten hahmotteleman asumisen uuden suunnan edelläkävijä. Yhteisöasumisesta ei ole tullut yhteiskunnallisesti vallitsevaa elämäntapaa, mutta Tapolan kyläyhteisö on toiminnassa edelleen. Kaikki yhteisössä asuvat haastateltavat olivat asuneet siellä yli viisi vuotta, kolme heistä yli viisitoista vuotta. Mikä heitä yhteisöasumiseen motivoi?

Camphill-yhteisön toiminta perustuu antroposofiaan. Myös yhteisöasumista tarkasteltiin suhteessa antroposofiaan. Antroposofinen aate mainittiin yhtenä synnä yhteisöasumisesta kiinnostumiseen. Kausaalisuhdetta ei kuitenkaan aina voinut ekplikoida, kuten eräs haastateltavista totesi:

No, en mä tiedä, viehättikö minua antroposofiassa, en mä sillein voi sanoa, että mä nyt jotain antroposofiaa menin hakemaan sillei suoranaisesti. No, ehkä se on niinku, että teoria-käytäntö, että se elämä, se oli yhtä niin kuin tavallaan. En mä osaa sanoa. Se, ehkä yhteisöllisyys, myös. Vaiken minä mikään sosiaalinen ihminen oo ikinä ollu. (N5)

Toisen haastateltavan kohdalla ajatus antroposofisen teorian muuntumisesta käytännöksi yhteisöasumisessa tuli esille hänen käyttämänsä raamatullisen metaforan kautta. Metaforassa antroposofiaa kuvailtiin puuna, jota tuli arvottaa ennen kaikkea sen hedelmien kautta, joita edustivat esimerkiksi steinerpedagogiikka tai biodynaaminen viljely (N7). Haastateltavan käyttämä kielikuva on osa kristillistä perinnettä. Uskontotieteellisestä näkökulmasta myös antroposofiaa itsessään voidaan tarkastella uskontona ja uskonnot taas ovat perinteisesti olleet vahvasti mukana yhteisöjen syntymisessä. Saaren, Kainulaisen ja Yeungin mukaan altruistisen yhteistoiminnan ylläpitäminen on olennainen osa muun muassa evankelis-luterilaisen kirkon missiota (Saari ym. 2005). Myös Tapolassa uskonnollisuutta kuvattiin yhtenä perusteena yhteisöön sitoutumiselle. Eräs haastateltavista luonnehti yhteisön kiinnipitäviä voimia seuraavasti:

Tietysti yhdessä oleminen jo, eläminen voi vaikuttaa, niinku meillä, kun on tuo työpaikka samassa, niin siinä tulee sitä yhteisyyttä jonkin verran. Mut kyllähän se pohjimmiltaan on sit varmaan sitä oman itsen etsimistä ja miten sitä toisesta, miten tästä ihmisryhmästä löytää sitä vastakaikua jotenki. Jollain tavalla se peruskristillisuus on taustalla, pohjalla. (N5)

Yhteisön uskonnollisuus toimi toisaalta myös vedenjakajana, perusteena sille, miksi yhteisöön ei haluttu muuttaa.

(...) Vaikka, kuten sanottu, mä en oo antroposofi, kyllä siinä on paljon hienoja juttuja, mitä mäkin voin ihan hyvin jakaa, niinku ajatukset ja asenteet ja kaikki, mutta sit semmosii juttuja, mitkä ei käy mulle. (N6)

Yhteisössä asuva henkilökunta haastoi perinteisten kristillisten kirkkojen näkemyksen kristillisyydestä ja kuvaili yhteisöä ”yleiskristilliseksi”. Camphill-yhteisössä toisen henkilökohtaista vakaumusta ei kyseenalaistettu, mutta yhteisön omat uskonnolliset käytännöt ja näkemykset tuli kuitenkin sallia. Yhteisön yleisiä uskonnollisia käytäntöjä edustivat raamattuillat ja jumalanpalvelukset ja näkemyksiä antroposofinen jälleensyntymisoppi. Antroposofiaa Rodney Starkin ja William Sims Bainbridgen määritelmän mukaisena uskontona kuvaa näkemys siitä, että ihmisen elämänsä sisältyy useampia elämiä maan päällä sekä näkemys siitä, että näiden elämien rakennetta määrittelee ulkopuolinen voima, johon ihminen voi vaikuttaa omalla toiminnallaan.

Steinerin mukaan ihminen kehittyy jälleensyntymisten ketjussa, johon vaikuttaa kohtalon eli karman lainalaisuudet. Kohtalon ja valinnanvapauden jännitteessä ihminen on menneitten tekojensa orja, mutta vastaavasti tulevaisuuteensa herra. Harri Heino toteaa nykypäivänä olevan yhä vaikeampaa määritellä uskonnollisuutta suhteessa elämänsä katsomuksiin, maailmankatsomuksiin tai uskonnonfilosofioihin. (Heino 1997, 24.) Myös suomalaisen uskon sisältö on vuosikymmenten saatossa muuttunut. Kirkkomonitor 2000 -tutkimuksessa jopa 30 % suomalaisista kertoi joko täysin tai osittain uskovansa sielunvaellukseen ja jälleensyntymään (Kääriäinen ym. 2003, 72).

Antroposofiaan perustuvaa ajatusta kohtalosta kuvattiin antroposofiaa itsessään täydentävänä syynä yhteisöasumiseen. Kohtalon käsitettä tarkasteltiin erityisesti suhteessa kehitysvammaisiin ihmisiin. Kehitysvammaisten ihmisten ja yhteisössä asuvan henkilökunnan välillä kuvattiin olevan ”kohtalonyhteys”. Kohtaloa ei kuitenkaan kuvailtu siten, että yhteisöasuminen olisi ollut predestinoitu tai työntekijän rooli kohtaloonsa alistuva ja passiivinen.

(...) Minä näkisin sen toisin, minä teen tässä tulevaa kohtaloa. Tämähän onkin tärkeä, se oli yks syy, miks mä tulin tänne, koska Steiner on sanonut, et neljäkymmenen kahden vuoden jälkeen me astumme vapauden alueelle, jossa [*siviilipalvelusmies saapuu, haastateltava kysyy onko tällä nälkä ja opastaa ruokapöydän ääreen*], niin tota, et oikeestaan, niin huvittavalta ku se voi tuntuakin, ni se suurin syy, et mä tulin tähän yhteisöön, tänne, oli se, et mä haluan rakentaa seuraavaan elämään vähän järjestystä. (N8)

Kohtalo esitettiin eräänä yhteisöelämään johtaneista syistä, mutta yhdessäkään puheenvuorossa sitä ei nähty ainoana syynä. Antroposofia nähtiin osana kiinnostavaa, kokonaisvaltaista elämäntapaa, johon kuului myös muita merkittäviä tekijöitä.

Se veljellisyys siinä asumisessa, myös se yritys elää tasa-arvoisesti, että hyväksymme kaikki meidän heikkoudet ja vahvuudet, opimme hyväksymään erilaisuuden sosiaalisesti, jo niin, että meidän omat lapset kasvaa luonnollisesti siihen mukaan. Siihen kuuluu myös puhdas luonto siinä ympärillä ja oma viljely, mahdollisimman puhtaasti ja monipuolisesti, se maatalousorganismi, ja se, minulle hyvin tärkeä, mahdollisuus kristilliseen elämään. Sen mä ymmärrän kokonaisvaltaiseksi. Siihen kuuluu myös sellanen talouspiiri mukaan, missä me yritämme sitä veljellisyyttä elää. Se ei ollut meille ensin tuttu ja vasta vuoden päästä pystyimme siihen siirtymään. Se oli hyvin mielenkiintoista, että onko siten mahdollista elää, että jaetaan meidän palkat, mikä on meidän henkilökunnan harrastus. (N1)

Kun yhteisöä tarkasteltiin yleisemmin suhteessa toisiin yhteisön asukkaisiin, yhteisöstä käytettiin käsitettä ”elämänyhteisö”. Elämänyhteisössä koko elämä jaettiin, omaa itseä etsittiin ja itsekasvatusta harjoitettiin kohtaamisissa toisten ihmisten kanssa. Elämänyhteisö vaati valmiutta tarttua myös vaikeisiin ajatuksiin ja tunteisiin. Yhteisössä itseä tai toisia ei voitu paeta, kuten tavanomaisessa työelämässä, missä rooleja oli mahdollista vaihtaa kodin ja työpaikan välillä. Kuten eräs haastateltavista asian ilmaisi: ”pitäs jatkuvasti olla, et vois katsoa suurennuslasilla, mitä tein” (N8).

Steinerin yhteisölliseen peruslakiin perustuvaa veljellisyyttä yhteisen pankkitilin muodossa pidettiin sen kaltaiseen vapaaehtoisuuteen perustuvana asiana, etteivät yhteisön kehitysvammaiset asukkaat voineet siihen osallistua. Käsitys sisältää implisiittisen näkemyksen kehitysvammaisten asukkaiden kyvyttömyydestä päättää omasta taloudestaan. Kaikilla heillä todettiin olevan edunvalvoja.

Kehitysvammaisilla yhteisön asukkailla nähtiin oma roolinsa yhteisössä, toisaalta sosiaalista diversiteettiä lisäämässä, toisaalta apuna vuorovaikutuksen ja sosiaalisen tilan rakentamisessa. Näkemys kehitysvammaisten ihmisten roolista toisten, varsinkin sosiaalisista ja psyykkisistä ongelmista kärsivien ihmisten, auttamisessa on ollut mukana Camphill-yhteisön alusta saakka. Jo vuonna 1944 ensimmäiseen yhteisöön otettiin ryhmä rikoksista tuomittuja nuoria miehiä, joiden katsottiin hyötyvän paitsi maatilatöistä ja työpajatoiminnasta myös yhteisön hauraiden ja

vammaisten lasten läsnäolosta (Bock 1990). Suomen Camphill-yhteisöissä ei muita erityisryhmiä ole toistaiseksi palveltu, sen sijaan kehitysvammaisten asukkaiden nähtiin auttavan yhteisön henkilökuntaa.

(...) Mutta koska tää on niin tärkeä osa sitten, kun ihmiset elää yhdessä sitä elämäänsä ni se, se tota, se ihmisenä oleminen. Ja me ei olla vielä niin kehittyneitä, että me pärjättäis ilman kehitysvammasten ihmisten apua. Ilmeisestikään. (N7)

Ajatus kehitysvammaisten ihmisten roolista vuorovaikutuksen apuna ei ole syntynyt ainoastaan Camphill-yhteisössä, vaan se tulee esille myös länsimaisessa lääketieteellisessä kirjallisuudessa nimenomaan Downin syndrooman kohdalla. Down-lapsia kuvataan esimerkiksi herkkinä vaistoamaan ristiriitoja, mikä voi johtaa tasapainottavaan rooliin perheessä. (Kaski ym. 2001, 82–83.)

Jokaisella organisaatiolla on tehtävä, jota varten se haluaa olla olemassa ja jota varten sen halutaan olevan olemassa. Tätä toiminnan suhteellisen pysyvää tarkoitusta voidaan kutsua missioksi. Mission avulla voidaan selkiyttää organisaation asema palvelujärjestelmässä. (Holma ym. 2001, 23.) Haastattelemani Camphill-yhteisön henkilökunta kuvasi yhteisön tarkoitusta nimenomaan kehitysvammaisten ihmisten kanssa yhdessä asumisen ja yhdessä elämisen kautta. Kysymykseen siitä, kuinka Camphill-yhteisö eroaa muista vastaavista palvelutuottajista, mikä on yhteisön erityinen tehtävä, seitsemän haastateltavaa kahdeksasta mainitsi jommankumman tai molemmat yhteisasumisesta tai -elämästä, riippumatta siitä asuiko haastateltava itse yhteisössä vai ei.

Mä luulen, et suurin ero on siellä elämäntapa-asioissa, eli me ei katsota että se on työ, vaan se on elämäntapa. Ja sen takia meillä ei ole vuorotyötä ja se muodostaa yhteiselosta hyvin erilaista, hyvin erilaista. Ja myös esimerkiksi, että me ei raportoida meidän ihmisistä päivittäin, vaikka meidän täytyy hahmottaa ja havaita heidät ja heidän olonsa. Se on ihan erilainen asenne, että me elämme heidän kanssaan yhdessä kuin että me eläisimme heitä varten. Se on, minä luulen, se kaikist suurin ero. (N1)

Kahdeksas haastateltava puhui asiasta negaation kautta, Camphillissä kyse ei ollut vuoro-, vaan kokonaisvaltaisesta työstä.

No, jos mä vertaisin sitä vaikka siihen työpaikkaan, missä mä olin, koska sitä myös sanottiin yhteishoidoks ja oikeestaan sit pelkälleen, niinku kärjistetysti työn alue oli hyvin samantyyppinen ku tässä. Mulla oli siellä myös taloudellinen vastuu, monenlaisia eri vastuita hoidettavista, mutta siit puuttu jotenki se semmonen, jos nyt ajatellaan, et mä teen vuorotyötä, ni silloin siit puuttuu jonkunlainen semmonen kokonaisvaltasuus. (N8)

Taulukossa 5 kuvaan yhteisöasumista yhteisön missiona. Haastatteluaineistossa Camphill-yhteisön missiota tarkasteltiin neljästä eri näkökulmasta: suhteessa lapsiin, suhteessa antroposofiaan, suhteessa kehitysvammaisiin ihmisiin ja suhteessa toisiin yhteisön asukkaisiin. Esiin nousevat yhteisöasumisen missioon liittyvät käsitykset olivat käsitys yhteisöasumisesta elämäntapavalintana, käsitys yhteisöasumisesta yleiskristillisenä, käsitys yhteisöasumisesta kohtalonyhteytenä ja käsitys yhteisöasumisesta elämänyhteisönä.

Taulukko 5: Yhteisöasuminen yhteisön missiona

MISSIO	Yhteisöasuminen
Suhde lapsiin	Elämäntapavalinta
Suhde antroposofiaan	Yleiskristillisuus
Suhde kehitysvammaisiin ihmisiin	Kohtalonyhteys
Suhde toisiin yhteisön asukkaisiin	Elämänyhteisö

8.2 Perustehtävä

Organisaation perustehtävä kertoo, kenelle ja minkälaisia palveluja yksikkö tarjoaa. Holman, Outisen, Idänpää-Heikkilän ja Sainion mukaan perustehtävän olisi hyvä olla selkeä ja henkilökunnan siitä tietoinen, jotta se voisi toimia toiminnan ja laadunhallinnan perustana. Perustehtävän selkiyttämiseen liittyy asiakkaiden määrittely ja sen tarkastelu, tulisiko palveluita tuottaa kaikkien erilaisten asiakkaiden erilaisiin tarpeisiin vai asetetaanko tarpeet tärkeys- tai kiireellisyysjärjestykseen. (Holma ym. 2001, 23–24.)

Tapolan kyläyhteisön henkilökunnan käsityksissä yhteisön perustehtävä jakaantui kahteen eri tehtävään, kehitysvammaisten ihmisten hoitoon ja maan hoitoon, joista ensin mainittu sai suuremman painoarvon. Seuraavassa tarkastelen perustehtävää erikseen näiden molempien käsitysten osalta.

8.2.1 Kehitysvammaisten ihmisten hoito

Aikuisille suunnatut Camphill-yhteisön yksiköt Tapolan kyläyhteisö ja Myllylähde-yhteisö tarjoavat virallisesti autettua asumista. Sylvia-koti tarjoaa autetun asumisen lisäksi kehitysvammaisten lasten laitoshoidon. Kehitysvammahuollossa tämänhetkinen suuntaus on siihen, että laitoshoidon puretaan ja kohdennetaan entistä haastavammille asiakkaille. Laitoshoidon purkautuminen taas on näkynyt

toistaiseksi ensisijaisesti autetun asumisen kasvuna. Tämä tarkoittaa, että autetussa asumisessa on entistä vaikeammin kehitysvammaisia ihmisiä. Millaisia asiakkaita Camphill-yhteisössä palvellaan?

Erään haastateltavan mukaan ajatus siitä, kenelle palvelut olivat alun alkaen tarkoitettu, ja kenelle palveluja tänä päivänä tuotettiin, eivät täysin vastanneet toisiaan.

(...) Kyläyhteisöt oli varmasti alkuajatuksena perustettu semmoisille borderline-ihmisille (N1)

Rajatila? (PP)

Rajatila-ihmisille, jotka eivät löytäneet paikkaa yhteiskunnassa, mutta halusivat osallistua työntekoon, koska huomasivat, että heidän oma kohtalonsa sai merkityksen, ja he itse saivat merkityksen. Mutta tänä päivänä, kun on olemassa satoja yhteisöjä aikuisille, on yhteisöjä, missä on vaan hoidettavia, hyvin vaikeavammaisia, pyörätuolilaisia, on yhteisöjä, missä on vaan entisiä huumeriippuvaisia, missä on vaan mielenterveysongelmaisia (N1)

Camphill-yhteisöjä? (PP)

Camphill-yhteisöjä muissa maissa. Sen takia luulen, että se riippuu sen ihm-, sen yhteisön tavoitteista ja päämääristä, mihin me halutaan. Ja siitä pitäisi yhteisesti sopia, ja sillä linjalla pitäisi myös kaikki muut sitten yhdistää, jotka haluavat tulla töihin, että se alkanut tie voi sitten jatkua. Ja meillä on tilanne, että meillä on vanhempia ihmisiä, monenlaisia, monta jo, jotka tarvitsee enemmän hoitoa, ja jos olosuhteet sallii ja hoitohenkilökuntaa riittää, me halutaan hoitaa ja otetaan hoidettavia ihmisiä. Mutta toisaalta toivotaan edelleen myös niitä rajatila-ihmisiä, jotka haluavat osallistua työntekoon, muuten meidän työpajatoiminnan voi sulkea, ja se ei oo oikeastaan se idea. (N1)

Laitoshoido, autettu asuminen, ohjattu asuminen ja tuettu asuminen ovat luokitteluja palveluista, jotka ovat suunnattu eriasteisesti kehitysvammaisille ihmisille. Luokittelussa ei ole omaa kategoriaa ympärivuorokautiselle yhteisöasumiselle. Camphill-yhteisön tänä päivänä tarjoaman autetun asumisen oli alunperin ajateltu vastaavan vaikeasti tai syvästi kehitysvammaisten ihmisten tarpeisiin. Yhteisö sen sijaan oli ainakin haastateltavan käsityksen mukaan alunperin suunnattu rajatilakehitysvammaisille henkilöille, joita kehitysvammaisten erityishuolto ei lähtökohtaisesti koske. Käytännön asiakasvalinnassa molemmista lähtökohdista oli haluttu luopua tai jouduttu luopumaan.

Camphill-yhteisössä yhteisön fyysinen kokoonpano määrittää osaltaan sitä, millaisia asiakkaita yksikköön voidaan ottaa. Kyläyhteisöt sijaitsevat maalla. Tapolan kyläyhteisössä asuintalot ovat pääosin ryhmässä, mutta yhteisiä toimintoja on myös rakennuksissa, joihin on välimatkaa. Alue on kaupungista katsottuna eristyksissä, mutta kuitenkin keskellä maaseutumaista kylää. Asiakkaiden liikkumista ei ole rajoitettu.

Tapolassa asiakkaiden vaihtuvuus on pientä. Aineistossa yhteisöelämän ei kuitenkaan katsottu sopivan aivan kaikille tai kaikissa elämäntilanteissa.

Ihmiset siirtyy esimerkiksi ammattikouluun, sitä kautta löytää elämänkumppanin ehkä, menee naimisiin. (...) Ja toiset menevät pienempään paikkaan, koska heille on ehkä tää sosiaalinen ympäristö ja vapaus tähän naapuristoon liian iso, he eivät pysty hallitsemaan, he käyvät häiritsemään kauppatoimintoja, penkoo naapurin postilaatikot. Ja me emme pysty heidän vieressään koko ajan olemaan, koska se ei oo se idea myöskään, rajoittaa heidän elämää niin kovasti. He siirtyvät pienempään paikkaan, jossa pystytään paremmin katsomaan heitä, tai laitoksiin, koska he haluavat itse. Me on sellaista nähty, he haluavat mieluummin tehdä, koko päivän, muutaman tunnin, pakata jotain asiaa pikku pusseihin, ei halua sitä muuta elämää. (N1)

Camphill-yhteisössä lähdetään siitä, että muuttaminen yhteisöön on, aivan kuten perus- ja ihmisoikeusnormit määrittävät, henkilön oma valinta. Eräs haastateltavista kuvasi kyseessä olevan ”täysin sen kyläläisen oma päätös” (N2). Toisaalta asiakasohjauksen mainittiin olevan kiinni siitä

- mitä vanhemmat tahtovat
- että sosiaalityöntekijät ovat sitä mieltä, että yhteisö on se oikea paikka
- että lääkäri esittää, että yhteisö olisi juuri sopiva paikka tälle ihmiselle
- että henkilökunta pystyy toimimaan asiakkaan kanssa
- mitkä ovat talon tilanne, voimavarat ja fyysiset puitteet

Aineistosta käy esille, että kehitysvammaisen henkilön valinnanvapauden ja päätösvallan koettiin vapaan tahdon ideaalista poiketen olevan ainakin osittain rajoitetun, olihan asiakasohjausta tekemässä muut kuin kehitysvammaiset henkilöt itse. Kehitysvammaisen henkilön asumispaikka oli käytännössä riippuvainen sekä omaisista että hoitavasta tahosta.

Kehitysvammaisen henkilön riippuvuus häntä auttavista henkilöistä ei nähdäkseni häviä sillä, että riippuvuussuhde kielletään tai piiloudutaan virallisten ihanteiden taakse. Sen sijaan lainsäädännöllä voidaan vaikuttaa siihen, millaisia palveluja kehitysvammaisille ihmisille on tarjolla, millainen asuminen heidän kohdallaan on mahdollista. Myös kehitysvammaisen henkilön oma mielipide asiasta on tärkeää selvittää. Tapolassa tämä oli huomioitu ottamalla yhteisöön ohjattu asukas ensin koeajalle, jonka puitteissa hänen oli mahdollista selvittää mielipiteensä yhteisöasumisesta.

Kuluttajan oikeuksiin perustuvassa markkinaehtoisessa järjestelmässä voi muuttua sopimattomaksi lausua ääneen, että kuluttajan kyky tai valta valita itse palvelunsa olisi rajoitettu. Janelle Christensenin kuvaus kalifornialaisesta Camphill-yhteisöstä antaa viitteitä tällaisesta. Christensenin

tutkimuksessa sosiaalitoimen aluekeskuksen virallinen rooli oli “yhdistää kuluttajia tuotteeseen”. Christensen kuvasi aluekeskuksen todellisuudessa kuitenkin arvioivan asiakkaita ja ehdottavan heille arvioonsa perustuen sopivia asumisratkaisuja. Tilanne, jossa edes kehitysvammaisen asiakkaan omaiset osallistuivat hänen asuinpaikkansa määrittelyyn, oli epätavallinen. (Christensen 2004–2005.)

Minkälaisia palveluja asumisyhteisön asukkaille sitten järjestettiin? Kun valinta yhteisöasumisesta Tapolan kyläyhteisössä oli tehty, yhteisössä järjestettyjen palvelujen kuvattiin määräytyvän asiakkaan tarpeiden ja kykyjen, mutta myös henkilökunnan arvion ja kykyjen mukaan. Haastatteluissa esille tulleita palveluja olivat kokonaisvaltainen hoito ja huolenpito, apu ja tuki arjen askareissa, apu yhteydenpidossa omaisiin ja viranomaisiin, perusterveydenhoito, terveydentilan seuranta, lääkkeenjako ja lääkärikäyntien järjestäminen mukaanlukien antroposofisen lääketieteen palvelut, työtoiminta, retket ja ryhmätoiminta, kuten urheilu- ja painonhallintaryhmät sekä terapiapalvelut, kuten taide- ja musiikkiterapia. Erilaisten terapioiden, keskustelun ja liikunnan avulla rauhoittavien lääkkeiden käyttö pyrittiin minimoimaan.

Tarjotut palvelut edustavat tavanomaisia yhteisöhoidon palveluita. Kari Murto näkee yhteisöhoitoon kuuluvan erilaisia työtehtäviä, joilla katsotaan olevan omia kasvatuksellisia, kuntouttavia ja terapeuttisia vaikutuksia, ryhmäterapiota erityisesti yksilöterapian sijaan, juhlia, retkiä ja kulttuuria, jotka nähdään tärkeiksi sekä yksilön että yhteisön itsetunnon ja yhteenkuuluvuuden lujittamisessa (Murto 1997, 239–248). Muiden kuin terveydelle välttämättömien lääkkeiden käytön lopettaminen on yleisesti terapeuttisessa yhteisössä asumisen ehdoton edellytys (Murto 1997, 216). Antroposofista yhteisöhoitoa kuvattiin aineistossa kuitenkin tavanomaista yhteisöhoitoa perhemäisempänä ja kokonaisvaltaisempänä menetelmänä.

Yhteisöhoidon käsite sai kyläyhteisössä myös aivan oman, erityisen merkityksensä, jota eräs haastateltavista avasi:

Et nyt on tulossa, me ollaan just työstämässä semmosta, et ens vuonna, Sylvia-kodin kans yhteisesti oltais tarjoomassa kunnille tämmöstä niinku yhteisöhoitopakettia. Et me ollaan ihan miettimässä nyt, et mitä se itse asiassa on, mitä me tarjotaan, ja näin, et tota, ja just yhteisöhoitopaketti olis sit enemmän semmosille, jotka eivät enää niin aktiivisesti osallistu siihen [työtoimintaan] (...) (N3)

Haastatteluissa tuotiin esille pyrkimys siihen, että asuminen yhteisössä voisi jatkua elämän loppuun saakka niin asiakkaiden kuin henkilökunnankin kohdalla. Asiakkaille tarjottiin palveluja liittyen sekä työhön että vapaa-aikaan. Vuodenaikojen, viikkojen ja vuorokauden rytmitystä pidettiin

tärkeänä. Arki ja pyhä erotettiin toisistaan työn ja levon, juhlien ja hengellisten tilaisuuksien sekä rituaalien, kuten aamunavauksen tai ruokarukouksen, avulla. Yhteisössä tehtävä työ sijoittui työpajoihin. Työn tarkoituksen nähtiin liittyvän joko yhteisön tai kotitalouden ylläpitoon, ihmisen yksilölliseen hoitoon tai maan hoitoon.

Niin no, ensisijaisestihan pyritään tekemään työtä, sellasta työtä, mitä tarvitaan, et vastaamaan tarpeisiin. No, en mä tiedä, kutomo nyt on toiminu alusta asti ja, ja se on jotenki niinkun, ehkä se on ihan tommonen traditionaalinen ammatti, kutojan ammatti, mikä sopii hyvin myös kehitysvammasselle. Jotenki ku ajattelet sitä kankaan lointa, mikä jatkuu, jatkuu, jatkuu ja sit sitä kudetta, mikä siinä kuteilee, ni sehän on ku omaa elämää kudot siinä ja jotenki voi saada semmosen jatkuvuuden, vakauden ja semmosen. Se on monelle tosi tärkeä ollu, moni on kehittyny hyvin paljon sen kautta. Sitten kynttiläpaja on tullu ihan vasta muutamia vuosia sitten. Se jäi Sylvia-kodista vapaaks ja sitte. Se on taas tietyissä, tietyille ihmisille oikein hyvä. Niinkun tavallaan sä ajattelet, että sä olet kuin kynttilä, jotenki, joku tarvii sitä pystysuoruutta. Kutominen taas on tolleinä näin niinku eteenpäin. Eri asioita tarvii. Sit taas eläimet, navetta, se tarjoo ystäviä. Et jossei pysty kommunikoimaan vaikka ihmisten kanssa, niin voi eläinten kanssa kommunikoida. (N5)

Puheenvuorossa haastateltava kuvaa kutomossa ja kynttiläpajassa tehtävää työtä metaforien avulla. Kutomon metaforassa ”elämä on kude” ja kynttiläpajan metaforassa ”ihminen on kynttilä”. Metaforateoriassa uskotaan ihmisellä olevan sellaisen käsitejärjestelmän, jossa yksi käsite käsitetään toisen käsitteen avulla. Ymmärtämisprosessin välineenä toimii metafora. Metaforateorian mukaan metaforat ovat nimenomaan ainoa keino ymmärtää abstrakteja käsitteitä. Ihmisten katsotaan ottavan metaforat todesta siinä määrin, että ne alkavat jopa määrätä käyttäytymistä. (Nikanne 1992.) Metaforateoriaa soveltaen voi nähdä kutomon ja kynttiläpajan metaforissa työtoiminnan käsitteellistämisen uudella tavalla, joka johtaa siihen, että loimen tai parafiinin sijaan työpajassa työestetään omaa elämää ja persoonaa.

Eräs haastateltavista kuvasi metaforia työvälineinä, joita ohjailtiin antroposofisen lääketieteen kautta ja toteutettiin hoitopedagogisten menetelmien, kuten taideterapian avulla.

No se on usein nyt täällä lääkärin kanssa, et hän antaa aika pitkälle ne ohjeet. Eihän hän sillai puutu, et miten mä teen, mut hänen kans keskustellaan, usein hän antaa kylläkin semmosta hengittävää, joka on usein niinku tälle sisäisesti jäykistyny ja vähän käpristyny. Tai sitte jotku, jotka on aivan ulos itsestään, niin heille hän yrittää enempi semmosta niinku esimerkiks pastellilla ja piirtämistä ja muotoon menemistä. Ihmiset, jotka ei oo muodossa, niin niiden kanssa usein tehdään muotoa, savea aika paljon ja ihan geometrista piirustustaki mä oon tehny. Ihan semmosta viivottimen ja harpin kanssa ja. (N4)

Kenttäjaksoni ensimmäisenä päivänä olin kiinnittänyt huomiota majoitustilojeni seinällä olevaan, antroposofiseen tapaan märkää märälle -tekniikalla maalattuun vesiväriyöhön. Kun antroposofisen

taideterapian tekniikkaa tarkastelee metaforateorian kautta, ihmisen voi taideterapiassa nähdä auttavan itse itseään taustalla toimintaa ohjaavan uudelleenkäsitteellistämisen kautta. Taustalla vaikuttavaksi metaforaksi voi ajatella esimerkiksi metaforaa ”elämä on taidetta”. Kun metaforaa ”elämä on taidetta” tarkastellaan uudenaikaisena, toimintaa ohjaavana käsitteellistämisenä, elämän jäykistymistä voi estää maalaamalla vesiväreillä märkää märälle ja elämän rajattomuutta hallita piirtämällä geometrisia kuvioita.

Taulukossa 6 kuvaan kehitysvammaisten ihmisten hoitoa yhteisön perustehtävänä. Haastatteluaineistossa kehitysvammaisten ihmisten hoitoa tarkasteltiin suhteessa asiakasvalintaan ja suhteessa hoitomenetelmiin. Esille nousseet asiakasvalintaan liittyvät käsitykset olivat käsitys siitä, että asiakkaat valikoituvat yhteisöön omasta tahdostaan ja käsitys siitä, että kehitysvammaisen henkilön oma tahto on rajoitettu häntä auttavien ihmisten toimesta. Hoitomenetelmiin liittyvät käsitykset olivat käsitys siitä, että yhteisössä käytetään nimenomaan antroposofisia yhteisöhoidollisia menetelmiä, jotka ovat tavanomaisia yhteisöhoidollisia menetelmiä kokonaisvaltaisempia, ja käsitys siitä, että metaforat toimivat antroposofisina työvälineinä.

Taulukko 6: Kehitysvammaisten ihmisten hoito yhteisön perustehtävänä

PERUSTEHTÄVÄ	Kehitysvammaisten ihmisten hoito
Suhde asiakasvalintaan	Vapaan tahdon -periaate asiakasvalinnassa
	Kehitysvammaisen henkilön riippuvuus häntä auttavista ihmisistä
Suhde hoitomenetelmiin	Antroposofinen yhteisöhoitomenetelmä
	Metaforat antroposofisen yhteisöhoidon työvälineinä

8.2.2 Maan hoito

Kyläyhteisössä asuminen sijoittuu maaseudulle. Maan hoitoa ja -parantamista pidettiin kehitysvammaisten ihmisten hoidon ohella toisena yhteisön tärkeänä tehtävänä. Osa haastateltavista kuvasi maanhoidossa oleelliseksi maan ravitsemista biodynaamisen viljelyn kautta. Biodynaamisessa viljelyssä korostettiin vastavuoroisuutta – toisaalta maan katsottiin saavan ravintoa, toisaalta biodynaamista ruokaa pidettiin ihmiselle parhaana mahdollisena ravintona.

Niin, no mä nään, että se maan hoito on tärkeä. Joku on joskus sanonu, et oikeestans se vois olla parempi, että me ei itse syödäkään sitä, vaan annettais se semmosille, jotka enemmän tarvii. Tätä hyvää on niin paljon jo muutenki jakaa. Mikä varmasti on totta, et oikeestaan, jos sitäki vois jakaa, ni se vois olla vielä parempi. Ehkä siunauksellisempaa meille vois olla. Kyllä tietysti ruoka. Mutta mä en sillei kato, et mejän täytyy nyt ehdottomasti parasta saada. Me ei ansaita sen parempaa ku kukaan muukaan. Maan hoitona mä näen, et se on tärkeä. (N5)

Maatalous ei ollut kuitenkaan ainoa näkökulma, josta käsin maan hoitoa kuvattiin. Tehtävää lähestyttiin myös animistisesta ja ekosysteemikeskeisestä näkökulmasta.

Maan hoito, maan hoito sillä lailla, että me annettais sille oikeaa ravintoa, hoidettais myös ne luonnon olennot niin hyvin ku pystytään siinä ympärillä. Kaikki ne, jotka on Saksasta joutunut karkaamaan valtateiden takia tänne Pohjolaan. Niinko, se maa on hoidettava olento. (N8)

Animismia edustaa ajatus luonnon olennoista. Animismissa uskotaan henkiolentoihin, jotka asuvat esimerkiksi kasveissa tai eläimissä (Ketola ym. 2004, 31–32). Myös Steiner uskoi maalla olevan olemassa luonnonhenkiä, jotka muun muassa edesauttoivat kasvien kypsymistä ja joita oli mahdollista tarkastella hengentieteellisesti (Steiner 1987, 19–33). Ekosysteemikeskeisyydellä taas tarkoitetaan Leena Vilkan mukaan sitä, että eettisen huomioon kohteena ovat sekä elollinen että

eloton luonto. Luonnon kauneutta, eheyttä ja monimuotoisuutta pidetään itseisarvoisena ja ekosysteemejä pyritään suojelemaan niin, että myös esimerkiksi joilla ja vuorilla katsotaan olevan omat oikeutensa. (Vilka 1993.)

Taulukossa 7 esittelen toista Camphill-yhteisön perustehtävistä, maan hoitoa. Aineistossa maan hoitoa tarkasteltiin suhteessa ihmisen ja luonnon vuorovaikutukseen ja suhteessa luonnon uskonnolliseen ja eettiseen itseisarvoisuuteen. Ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta kuvasivat vastavuoroisuutta korostavat käsitykset maanviljelyksestä sekä maan että ihmisen ravitsemisena. Uskonnollista ja eettistä itseisarvoisuutta kuvasivat animistinen käsitys luonnon olennoista ja ekosysteemikeskeinen käsitys maasta hoidettavana olentona.

Taulukko 7: Maan hoito yhteisön perustehtävänä

PERUSTEHTÄVÄ	Maan hoito
Suhde ihmisen ja luonnon vuorovaikutukseen	Maanviljelys maan ravitsemisena
	Maanviljelys ihmisen ravitsemisena
Suhde uskontoon	Animismi
Suhde etiikkaan	Ekosysteemikeskeisyys

8.3 Visiot ja toimintaedellytysten haaste

Yksikön visio osoittaa, missä se näkee olevansa pitkällä aikavälillä. Sillä kuvataan tahtotilaa siitä, mihin tulevaisuudessa halutaan päästä ja millaisia halutaan olla. Vision avulla voidaan hahmotella tulevaa toimintaympäristöä. (Holma ym. 2001, 25.)

Koska visiolla halutaan luoda tulevaisuutta, on sen määrittelyssä tärkeää ottaa huomioon haasteet, joita yhteisöllä on tässä päivässä, ja ennakoida myös tulevia haasteita. Tapolan kyläyhteisön henkilökunnan haastatteluissa nousi esiin neljä haastetta. Haasteiksi mielletyt asiat olivat asiakkaiden ikääntyminen, henkilökunnan välinen yhteistyö, ihmisten yksilöllistyminen ja kehitysvammahuollon laitoshoidon purkaminen. Näistä eniten mainintoja sai asiakkaiden ikääntymisen haaste. Asiakkaiden ikääntymisen nähtiin vaikuttavan yhteisön toimintaan monella eri sektorilla, se asetti uudenlaisia vaatimuksia yhteisön fyysiselle ympäristölle, kuten asumisen esteettömyydelle, mutta myös totutuille toimintatavoille, kuten työ- ja päivätoiminnalle.

Kysymykseksi nousi, osattiinko ikääntyvien asiakkaiden tarpeita tunnistaa ja niihin vastata asiakaslähtöisesti.

Nykyaikaa ja tulevaisuutta, nyt kun ihmiset vanhenee, ni et miten oikeella tavalla löytäis ne heidän todelliset tarpeet. Et se ei oo välttämättä vain, että käydään nyt tuolla baarissa ja jalkapallo-ottelussa ja jossain, että jotenkin vähän sieltä, et omasta itsestä päin myös sellaisia todellisia kaipauksia, mitä on. Ja miten vois vähän sitä elämää ja elämänlaatua kehittää, koska jossain meillä olis mahdollisuus tehdä hyvin paljon täällä. (N5)

Suomessa väestön ikärakenne on muutoksessa ja vanhempien ikäryhmien osuus väestöstä kasvaa. Myös kehitysvammaisten ihmisten eliniän ennuste on kasvanut valtaväestön ennusteen mukaisesti. Pelkästään kalenteri-ikä ei ole kuitenkaan riittävä määrittelemään ikääntymistä, eikä varsinkaan kehitysvammaisen ihmisen ikääntymistä. Ikääntymistutkimuksessa erotetaan toisistaan kronologinen, biologinen, toiminnallinen, psykologinen, sosiaalinen ja subjektiivinen ikä. Kehitysvammaisten ihmisten kohdalla kronologisen iän perusteella määriteltävän ikääntymisen katsotaan alkavan 40–70 ikävuoden kohdalla. Nummisen, Vesalan, Ainalin ja Järveläisen mukaan useimmiten rajana pidetään 55 ikävuotta. Kronologisen ikääntymisen määrittelyn sijaan ikääntymistä määritellessä voidaan tarkastella ihmisen toimintakykyä, joka voi teoriassa näkyä paitsi toimintakyvyn laskuna, myös sen nousuna esimerkiksi iän tuoman viisauden myötä. Kehitysvammaisten ihmisten elinikän kasvu ja ikääntymiseen liittyvät palvelutarpeet esimerkiksi toimintakyvyn ylläpitämisen suhteen aiheuttavat uusia haasteita paitsi Camphill-yhteisölle myös koko sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmälle. (Numminen ym. 2005, 11–15.)

Asiakkaiden ikääntymisen haasteen jälkeen eniten mainintoja saivat henkilökunnan välisen yhteistyön haaste ja ihmisten yksilöllistymisen haaste. Henkilökunnan välisen yhteistyön haastetta tarkasteltiin suhteessa henkilökuntarakenteeseen ja ihmisten yksilöllistymisen haastetta suhteessa ihmiskunnan kehitykseen.

Tapolan kyläyhteisöön oli edeltävien viidentoista vuoden aikana palkattu enenevässä määrin yhteisön ulkopuolella asuvaa henkilökuntaa. Kehitys nähtiin väistämättömänä henkilökunnan ja asiakkaiden yksilöllistymisen sekä vaatimustason nousun vuoksi. Ulkopuolisen henkilökunnan tulo mukaan yhteisön toimintaan oli aiheuttanut paineen toimintatapojen muutokselle, johon ei ollut täysin pystytty vastaamaan. Yleistyöaikaa noudattava henkilökunta lähti työpäivän jälkeen pois yhteisöstä, eikä informaationkulku ollut mahdollista iltaisin tai viikonloppuisin. Osa asioiden käsittelystä, samoin kuin suurin osa päätöksenteosta tapahtui ilman yhteisön ulkopuolella asuvan henkilökunnan edustusta.

Yhteisön ulkopuolisen ja yhteisössä asuvan henkilökunnan yhteistyön kokivat vaikeina molemmat osapuolet.

Ja mun mielestä niinku, jos mä ajattelen kokemuksia mun omasta elämästä, niin yhdessä jaksaa mitä vaan, ja yhdessä kaikki on kivaa ja niinku voimavarat moninkertaistuu, jos on niinku se yhteistyön henki. Ja jotenki se on vaan niin erikoisen vaikeeta täällä. (N6)

Vaikeuksien syitä ei haastattelutilanteessa lähdetty suoraan hakemaan yhteisön tukirakenteista, kuten johtamisesta. Aineistosta kävi kuitenkin esille yhteisön ulkopuolisen henkilöstön kokemus siitä, ettei yhteisön johtamistapana virallisesti pidetty yhteistoiminnallisuus koskettanut heitä. Yhteisön ulkopuolisella henkilöstöllä ei ollut edustusta yhteisön toimintaa johtavissa tai toiminnasta vastuuta kantavissa yhteistoiminnallisissa kokouksissa.

Vaikka yhteistoiminnallisuus ei ulottunutkaan yhteisön ulkopuoliseen henkilökuntaan, sen kerrottiin ulottuvan Camphill-yhteisön kansainväliselle tasolle. Erään haastateltavan mukaan yhteisön toimintaa ohjaavissa kansainvälisissä kokouksissa esitettiin ainoastaan erilaisia näkökulmia, sen sijaan, että olisi annettu määräyksiä siitä, kuinka toimintaa tulisi harjoittaa.

Kyllähän kaikki paikat tekee yhteistyötä sillä tavalla, että on tommosia kansainvälisiä kokouksia, joihin lähetetään edustajat kaikista paikoista. Ja sitten tää on jakautunut sillä tavalla, että on pohjoinen ryhmä ja sitten on keskieuropalainen ryhmä ja sitten on amerikkalainen ryhmä ja niin edelleen ja sitten nää neuvottelee tietysti keskenään, on jatkuvasti kokouksia siitä. Mutta nykyisin ei voi enää antaa minkäänlaisia määräyksiä, että se on vaan, siellä ihmiset esittää mielipiteensä. (N2)

Haastateltava kuvasi yhteistoiminnallisuuden olevan yhteisössä asian, joka ei ollut niinkään osa alkuperäistä ideaa tai yhteisöhoitoa yleensä, vaan osa ihmiskunnan kehitystä.

(...) Se oli aluks, hyvin tarkat säännöt kaikessa ja niitä noudatettiin ihan kysymättä mitään. Ja se oli johtaja, joka ilmotti, mitä mieltä asioista ollaan ja kaikki muut sitten seurasi, mutta sitten tapahtu ihan yhtäkkiä semmonen käänös, että tuli paljon semmosia nuoria ihmisiä, jotka sano oman mielipiteensä ja se oli todella ihan äkkinäinen juttu, että sitten ei enää sillä tavalla otettu kaikkea ihan ilman muuta vastaan, mitä ylempää tarjottiin. Se oli niinku sellanen, sanotaan nyt ihan inhimillinen herääminen tietosuuteen. Siitäkin on nyt jo kaksikymmentäviis vuotta varmasti kun sitä alko ja se on aina sitte vahvistunu tietysti. (N2)

Ihmiskunnan kehitystä käytettiin perusteena myös sille, että yhteisöelämä oli entistä vaikeampaa. Vaikka yhteisössä asuva henkilökunta pystyi itse valitsemaan tekemänsä työn, muun päätöksenteon yhteisöllisyys nähtiin haasteellisena 2000-luvun individualistisille ja, kuten eräs haastateltava kuvasi, ”hyvin monessa mielessä itsekkäille” ihmisille (N2).

Karl König sano sillon, kun hän perusti sitä Skotlannin paikkaa, että jos Camphill pystyy toimimaan ja olemaan, siis olemaan oikein hyvässä toimintakunnossa vielä vuoden 2000 jälkeen, niin se on hyvä. Hän näki sen ihmiskunnan kehityksen, miten se tulee menemään. Ja nyt me ollaan jo aika paljon yli 2000 ja täytyy sanoa, että kyllä sen huomaa ihmiskunta on muuttunu. Ja mitä tulevaisuuteen tulee, niin ei voi muuta kun toivoa, että me pystytään pitämään sitä. Et se jää henkiin. (N2)

Haastateltava näki ihmiskunnan muutoksen haasteena jopa koko Camphill-yhteisön olemassaololle. Camphill-yhteisön olemassaolon kannalta haasteellisena tekijänä nähtiin myös kehitysvammahuollon linjaus laitoshoidon purkamisesta.

(...) Se [*suurten laitosten lakkauttaminen*] voi olla parempi tie, mutta tuota asiat on sillein, et yhteen aikaan oli se, että se oli se arvo, että jokainen pärjäis yksin omassa asunnossa, joka suinki, eihän se oo aiheuttanu lähinnä muuta ku onnettomuutta. Et tuota, aina täytyy kattoo, et mihin suuntaan ollaan menossa, että ei aina hypätä ääripäästä toiseen. (N7)

Aineistosta esille nousseet haasteet on mahdollista kategorisoida yhden yhteisen yläkategorian, yhteisön toimintaedellytysten haasteen alle, jota kuvaan taulukossa 8. Aineistossa yhteisön toimintaedellytyksiä tarkasteltiin suhteessa fyysiseen ympäristöön, suhteessa toimintatapoihin, suhteessa henkilöstörakenteeseen, suhteessa ihmiskunnan kehitykseen ja suhteessa kehitysvammahuollon linjauksiin. Asiakkaiden ikääntymistä kuvattiin haasteellisena sekä suhteessa fyysiseen toimintaympäristöön että toimintatapoihin, samoin kuin henkilökunnan keskinäisen yhteistyön haaste ilmeni sekä suhteessa toimintatapoihin että suhteessa henkilöstörakenteeseen. Ihmisten yksilöllistyminen nähtiin haasteena suhteessa ihmiskunnan kehitykseen ja laitoshoidon purkamisen haasteena suhteessa kehitysvammahuollon linjauksiin.

Taulukko 8: Haasteena yhteisön toimintaedellytykset

HAASTE	Yhteisön toimintaedellytykset
Suhde fyysiseen ympäristöön	Asiakkaiden ikääntyminen
Suhde toimintatapoihin	Henkilökunnan keskinäinen yhteistyö
Suhde henkilöstörakenteeseen	
Suhde ihmiskunnan kehitykseen	Ihmisten yksilöllistyminen
Suhde kehitysvammahuollon linjauksiin	Laitoshoidon purkaminen

Visioita aineistosta oli löydettävissä kolme. Visioista perustavanlaatuisimmassa otettiin viittellisesti kantaa kehitysvammahuollon laitoshoidon purkamiseen ja kehitysvammaisten ihmisten

asumismuotojen normalisointiin. Visiossa pysyväisluonteista, kodinomaista yhteisöasumista puolustettiin.

(...) Mut niinku yhdes vaihees mä sanoin aina, et mun mielest meidän tehtävä on pitää ajasta kiinni, et ei lähetä juokseen ajan perästä, taistellaan kiirettä vastaan. Nyt mun mielestä meidän velvollisuus on säilyttää koti, koska mä koen, et se on nyky-yhteiskunnas kadonnut. En mä tiedä, onks se enää minkään yhteisön tuominen maailmaan, koska yhteisöjä maailma on täynnä. Mutta sen mä voin sanoa, että koti on tärkeä asia, jota mä voin säilyttää jostain syystä. En mä tiedä säilyykö se kenellekään tai saako kukaan siitä innostusta, mutta. (N8)

Mutta se on sun tän hetken - (PP)

Visio. (N8)

Esimerkissä yhteisöä itsessään ei verrattu laitosasumiseen, saati sitten isoon laitokseen. Laitoshoidon purkaminen oli haaste, joka muuttui visioksi siitä, ettei asumisyhteisöä rinnastettaisi laitokseen, vaan se ymmärrettäisiin asiakkaiden aidoksi kodiksi.

Toinen haastatteluissa esiin tullut visio linkittyy suoraan yhteisön olemassa olevaan, asiakkaiden ikääntymisen haasteeseen. Tässä, eniten mainintoja saaneessa visiossa yhteisöön rakennettiin talo tai taloja, joissa huonokuntoisten asiakkaiden hoito oli mahdollista.

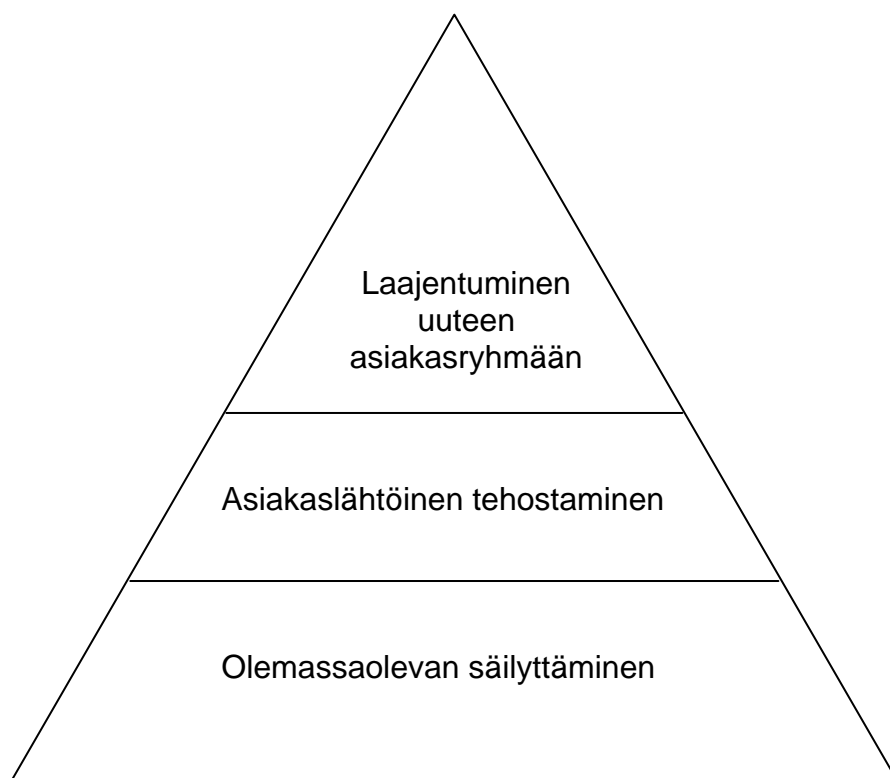
Toivomme todella saavamme rahoituksen, et saamme sellaisen talon, joka on EU puitteiden mukaan rakennettu ja siellä voidaan hoitaa ihmiset ihan niin kauan kuin on vaan mahdollista. Invavessat ja hoitokylvyt ja sellaista. Ja voidaan vähitellen, ei lisätä ihmismäärää, vaan vaihtaa asuintalot uudempiin asuintaloihin. Et kaks taloo on suunniteltu. (N1)

Kolmannessa visiossa kaavailtiin toiminnan laajentamista uuteen asiakasryhmään, sosiaalisia ja psyykkisiä vaikeuksia kohdanneisiin lapsiin. Visiossa lapset hyötyivät kehitysvammaisten ihmisten seurasta aivan kuin ensimmäisen Camphill-yhteisön nuorisoriikolliset aikoinaan.

Mutta tuota, mä tarkotan sitä, että koska tuota kehitysvammaset ihmiset, niin lapset ku aikuisetkin, heillä on hyvin vahva semmonen sosiaalinen laatu, mikä on yhteisöä rakentava laatu. Ja sitten yhä enempi Camphilliä etsii, kaipaa lapsia ja nuoria, joitten ongelmat on toisenlaisilla alueilla. Tai ne vaikeudet ja se avuntarve, lapset, jotka on eläneet rikkinaisissa sosiaalisissa oloissa, joilla on psyykkisiä vaikeuksia, jotka ei oikeestaan oo kokeneet turvaa elämässään, eikä he tiijä, mitä ihmiset on ja mitä elämä on ja miten tuota, miten missäki tulis olla, ni ne lapset, heissä ei oo yhteisöä rakentavaa laatua, vaan heissä on yhteisöä hajottava ja repivä laatu. (N7)

Tämä tulevaisuudennäkymä oli ainoa, joka kohtasi aineistossa myös vastustusta. Vastustuksen syynä oli ajatus antroposofisten menetelmien riittämättömyydestä mielenterveysongelmien tai päihdeongelmien hoidossa.

Kuviossa 2 havainnollistan haastatteluaineistossa esille tulleiden yhteisön erilaisten visioiden hierarkista jäsennystä. Yhteisön kolmesta visiosta ensimmäistä voi pitää nykyistä toimintaa säilyttävänä visiona. Ensimmäisessä visiossa pyritään varmistamaan toiminnan olemassaolo ja puolustamaan sitä toimintaympäristön muuttuessa. Toinen visio edellyttää ensimmäisen toteutumista, siinä toimintaa halutaan kehittää siten, että se vastaisi olemassaolevan asiakaskunnan tarpeisiin nykyistä paremmin. Kolmannessa visiossa katsotaan kahta ensimmäistä tulevaisuudennäkymää kauemmas, siinä toimintaa pyritään viemään eteenpäin ja laajentamaan uuteen asiakasryhmään.

Kuvio 2: Yhteisön toimintaan liittyvät visiot

8.4 Laatu ja vaikuttavuus

Laatua voidaan tarkastella suhteessa asetettuihin vaatimuksiin ja odotuksiin. Vaatimukset voivat perustua lainsäädäntöön, erilaisiin määräyksiin, sopimuksiin tai asiakkaiden tarpeisiin, jolloin laatu tarkoittaa niiden ominaisuuksien muodostamaa kokonaisuutta, jonka avulla organisaatio tai henkilö kykenee asetettuihin vaatimuksiin vastaamaan. (Holma ym. 2001, 8.)

Laadun kehittämisen yhteydessä voidaan nähdä kehitettävän myös vaikuttavuutta. Marketta Rajavaaran määrittelyssä vaikuttavuuden käsite erotetaan vaikutuksista. Tällaisessa erottelussa

vaikutuksilla tarkoitetaan suorituksen, tässä tapauksessa palvelun, vaikutuskykyä ideaaleissa hoito-olosuhteissa, kun taas vaikuttavuudella tarkoitetaan sitä, miten palvelu on toteutettavissa tehokkaasti käytettävissä olevilla inhimillisillä ja taloudellisilla voimavaroilla, jotta hyödylliset vaikutukset saavutettaisiin. (Rajavaara 2007.)

Holma, Outinen, Idänpään-Heikkilä ja Sainio kuvaavat hyvin toimivaa organisaatiota sellaisena, jossa nykytilaa analysoidaan ja arvioidaan, yhteinen toiminta perustetaan organisaation mission, arvojen ja laatu politiikan varaan, toiminnan edellytyksiin ja tukirakenteisiin kiinnitetään huomiota, toiminta- ja työtavat sovitaan yhdessä ja toimintaa arvioidaan ja parannetaan sekä dokumentoidaan. (Holma ym. 2001, 11–12.)

Haastatteluaineistossa kyläyhteisön laatuohjelmaan ja laatukansioon liittyvä laatutyöskentely nähtiin enemmän hallinnollisiin tehtäviin suuntautuneiden yhteisön jäsenten kuin kaikkien yhteisön jäsenten yhteisenä asiana. Eläkkeellä oleva haastateltava esitti toivomuksen, ettei asiasta kyseltäisi häneltä, vaan joltain yhteisön arjessa tiiviimmin mukana olevalta henkilöltä. Yhteisön arkityössä mukana oleva haastateltava sen sijaan toi esiin, että laatutyöskentelystä tiesi lähinnä yhteisön nimetty toiminnanjohtaja.

Jotenki se on niinku mainittu, mut ei sitä niinku työstetty yhdessä, että mitä se olis, mitä se tarkoittaa meidän työssä, ei kukaan, ei sitä sillai käsitelty. Et mä tiedän, et ne on käyny jossain, en tiedä, kuuluuks Tapola sit oikeesti, onks liittyny johonki ohjelmaan vai onks ne ollu jotain koulutuksia. (N6)

Jotkut haastateltavista pitivät tärkeimpänä arkityön laadunhallintaan liittyvänä menetelmänä yhteisöllä käytössä olevaa kokousjärjestelmää. Kokousjärjestelmä sisälsi erilaisia viikoittaisia tai kuukausittaisia kokouksia, joissa yhteisön henkilökunnan oli mahdollisuus kokoontua. Aineistossa mainittuja kokouksia olivat talon vanhempien kokous, työpajamestareiden kokous, palveluksen pitäjien kokous, puutarharyhmä, yhteisöryhmä, vastuuryhmä sekä johtoryhmä. Kokouksissa voitiin paitsi tehdä yhteistoiminnallisuuden mukaisia päätöksiä myös suunnitella ja reflektoida omaa toimintaa yhdessä. Murron mukaan yhteisöhoidon kehittämisen perustan muodostavat yleensä juuri yhteisökokoukset. Terapeuttisessa yhteisössä myös asiakkailta on mahdollisuus osallistua yhteisökokouksiin. (Murto 1997, 221–231.) Tapolassa asiakkaat olivat läsnä koko yhteisön yhteisessä kyläkokouksessa.

Kyläyhteisön toiminnan kuvattiin olevan erityisen laadukasta liittyen yhteisöasumisen sisältämään seuraan ja nopeaan avunsaantiin sekä mielekkääseen työhön, merkkipäivien muistamiseen ja

monipuolisiin retkiin ja kulttuuritoimintoihin. Laadun parantamisen tarpeita nähtiin olevan henkilöstömitoituksessa ja perushoidossa, hoivassa ja hygieniassa. Yhteisöllisen toimintamallin mukaisesti toimintojen järjestämiseen kuuluivat myös ympäristön ylläpitoon liittyvät tehtävät, mikä tarkoitti esimerkiksi sitä, että talon vastuuhenkilöt paitsi hoitivat asiakkaita, myös siivosivat talossa ja ylläpitivät puutarhaa. Myös yhteisön ulkopuolinen henkilöstö siivosi itse työtilansa. Yhteisasuminen antoi toiminnoille oman lisämerkityksensä, kuten eräs haastateltavista totesi:

(...) kun ajatellaan, että täällä niinku ihmiset asuu ja elää yhdessä ja, ja se on ihan erilaista niinku tavallaan mennä, mennä asuinkaveriaan pesemään ku se että sä oot niin selkeesti siinä hoitajan roolissa. (N3)

Palvelutuotannon näkökulmasta yhteisöllisellä toimintamallilla on oma palvelujen kustannustehokkuutta ja sitä kautta Rajavaaran määritelmän mukaista vaikuttavuutta lisäävä funktionsa. Kun työntekijöiden työnkuvat ovat laajoja ja monipuolisia, vältetään tiettyjen ammattiryhmien, kuten siivoojien tai huoltomiesten palkkaamiselta. Kun työntekijät asuvat työpaikalla, he ovat läsnä myös virka-ajan jälkeen, vaikka eivät saakaan läsnäolostaan palkkaa tai vuorotyölisää.

Huolimatta siitä, että tieto yhteisön laatutyöskentelystä oli niukkaa, toiminnan kehittämiseen suhtauduttiin myönteisesti. Ammattiryhmät olivat kiinnostuneita ensisijaisesti oman työnsä kehittämisestä, taideterapeutti taideterapian ja talon äiti talon toiminnan kehittämisestä. Königin luomaan ensimmäisen Camphill-yhteisön malliin suhtauduttiin soveltaen, mitä kuvasi erään haastateltavan toteamus ”mutta sama ei missään tapauksessa toimi niinku samalla tavalla kun alussa” (N5).

Toiminnan dokumentointia ei pidetty yhteisössä vakiintuneena toimintatapana. Toisaalta eräs haastateltava korosti kirjaamiseen suhtauduttavan yhteisössä neutraalisti työvälineenä, jolloin sen käyttäminen tulevaisuudessa ei ollut poissuljettu.

(...) Et kyllähän tietysti sairaanhoitajalla on tietyytyypiset raportit ja riippuen taloista tai pajoista siel voidaan pitää kirjaa ja katsoa, et miten asiat menee eteenpäin. Mut niinku raportoiminen raportoimisen takia ei välttämättä oo niinko se kaikki parhain vaihtoehto. Mut tietysti jos me löydetään raportointimalli, joka hyvin palvelee meitä ja kehittää, ni miksi ei mentäis siihen. (N8)

Kirjaamisen ei katsottu olevan välttämätöntä laadun valvonnan kannalta. Laadun valvonnassa tärkeänä nähtiin ensisijaisesti itsenäinen oman työn ja työpisteen valvonta ulkopuolisen valvonnan

sijaan. Toisaalta myös yhteisöllistä valvontaa koettiin tapahtuvan, samoin kuin valtion ja kunnan tarkastus- ja tutustumiskäynnin toteuttamaa valvontaa.

Ja onhan Suomen sosiaalilaki ja sosiaalihuolto niin tarkasti valvottu, et eihän se oo yks ja kaks kertaa kun meillä käy sieltä taikka täältä taikka tuolta ihan tärkeitä ihmisiä ja koko ajanhan niinko näkyy ulospäin, et miten me toimitaan. (N8)

Aineistossa toiminnan vaikuttavuutta tarkasteltiin nimenomaan asumisyhteisöön integroitumisen näkökulmasta, jolloin annetun palvelun tavoitteeksi muodostui se, että yhteisön asukkaat pystyivät omatoimisesti liikkumaan, toimimimaan ja tekemään päätöksiä yhteisössä. Siirtymistä niin sanotusti normaaliin asumisympäristöön ei pidetty yhteisöllisen hoidon tavoitteena. Vastaavasti myös suurin osa yhteisön henkilökunnasta oli sitoutunut nimenomaan yhteisöasumiseen tavanomaisemman asumisratkaisun sijaan. Myös tavanomaisempia asumisvaihtoehtoja kerrottiin kuitenkin asiakkaiden kohdalla kartoitettavan, samoin kuin heidän toiveitaan esimerkiksi koulutuksen ja työn suhteen.

Haastateltu henkilökunta piti yhteisön toiminnan vaikutuksena sitä, että kehitysvammaiset ihmiset yhteisöön muuttaessaan tulivat asumisyhteisön jäseniksi, heidän oli mahdollista kotiutua yhteisöön ja jäädä sinne pysyvästi. Yhteisössä kehitysvammaiset ihmiset olivat sekä yhteisön- että perheenjäseniä, osa kokonaisuutta, johon kuului myös henkilökuntaa ja heidän mahdollisia lapsiaan. Erään haastateltavan mukaan nimenomaan henkilökunnan ja asiakkaiden yhdessä eläminen mahdollisti toisen tarpeiden ymmärtämisen.

(...) Mut tuota, et me voijaan sillä lailla, et me todella kuullaan ja kohataan niitä ihmisiä, ni auttaa heitä ite löytämään niitä asioita, mitä he voi tehdä tässä maailmassa. Ja se on sitä kohtalon, ei se tarkota sitä, et mä selvänäkösesti nään, et tuon ihmisen kuuluu tehdä tuota, vaan se on sitä, mitä vuorovaikutuksessa voi löytää. (N7)

Puheenvuorossa haastateltavan mainitsemalla selvänäköisyydellä viitataan Steinerin kehittämään antroposofiseen tutkimukseen, jossa menetelmänä käytettiin eksaktia selvänäköisyyttä. (Steiner 1995, 149–162.) Kukaan yhteisössä asuva haastateltava ei kertonut käyttävänsä antroposofista tutkimusta työskentelynsä perustana tai apuna. Ajatus yhteisössä asuvan henkilöstön korkeammasta antroposofisesta tiedosta eli kuitenkin yhteisön ulkopuolella asuvan henkilöstön mielessä ja tämänkaltaisen tiedon mahdollisuutta myös kritisoitiin.

Todellisen kodin lisäksi asiakkaiden kannalta vaikuttavana nähtiin yhteisön rajattu ja opeteltavissa oleva ympäristö, joka mahdollisti vapaan ja itsenäisen liikkumisen alueella. Aineistossa mainittiin joidenkin asiakkaiden oppineen liikkumaan myös yhteisöstä ulospäin, läheiseen kylään ja

kaupunkiin sekä saattajan seurassa aina ulkomaille saakka. Eräs haastateltavista kuvasi antroposofista pienoisyhteiskuntaa tavanomaista suomalaista yhteiskuntaa helpommin hahmotettavampana ja turvallisempana rakenteena.

Et se on jotenki hallittavampi se maailma, ku taas missä taas me kaikki eletään. Että ei oo mitään varsinaista selkeätä yhteistä arvomaailmaa, eikä uskontookaan. Tai kun suomalaisessa yhteiskunnassa se uskontokin on aika yksityinen asia. Ja tällanen niin, et jokainen on aika sitten niinku oman ittensä varassa, siis tässä mejän suuremmissa yhteiskunnassa. Et täällä ehkä kuitenkin saadaan semmonen suojatumpi maailma aikaan, mikä ehkä, ihan varmasti on sitten ehkä sopivampi heille. (N6)

Henkilökunnan pyrkimyksiksi kuvattiin tässä turvallisessa kontekstissa tukea kehitysvammaisia henkilöitä itseisarvoisuuteen ja mahdollisimman suureen itsenäisyyteen sekä omaan päätöksentekoon. Esille nousi käsitys kehitysvammaisesta ihmisestä oman kohtalonsa toteuttajana.

(...) et ku kehitysvammaset ihmiset kertoo jotakin elämästään, ihan niinku tästä elämästä, mitä he on nyt elänyt täällä maan päällä, niin tuota, he usein kuvaa, et ”no sit mut vietiin sinne ja sit mut tuotiin tänne” ja, ja kuvaako he silloin omaa kohtaloaan? Tietenki jollakin lailla, mut tuota, musta tuntuu, että heillä on myös elämä eletävänä ja omat asiat opittavana ja, et ei he oo myöskään vaan niinku jotaki, jotaki ihmisiä, joita me saahan auttaa ja sitä kautta tullaan ehkä itse autetuiksi tai opitaan jotakin, vaan heillä on ihan oma kohtalon tiensä ja omat tehtävänsä tässä elämässä. Et ihan niinku he tekee täällä työtä mejän kanssa, jakaa tätä fyysistä työtä, ni myös sitä henkistä työtä, sen mukaan, tai he ehkä tekee sitä toisella tasolla, kun ne ajattelun voimat ei nyt sillä tavalla oo olemassa ja tunne-elämäkin voi olla sekavaa, ja kenelläpä se ei välillä ois. (N7)

Puheenvuorossa ajatus kohtalosta kytkeytyy asiakkaan itsemääräämisoikeuteen. Henkilö, joka ei itse vaikuttanut elämäänsä ei myöskään itse toteuttanut kohtaloaan. Tällaisessa käsityksessä antroposofinen kohtalonusko näyttäytyy passiivisen kohtalon varaan heittäytymisen sijaan aktiivista toimintaa vaativana tehtävänä.

Yhteisöllisen perhe-elämän lisäksi tärkeinä nähtiin kehitysvammaisen henkilön kontaktit omaisiinsa. Yhteydenotot eivät aina kuitenkaan onnistuneet toivotusti.

Ei kun se lähtee aina kyläläisten, siis se lähtee aina siitä, että mitä ne ihmiset ite haluaa. Et nehän on aikuisia ihmisiä. Se vuorovaikutus on tosi, se korostuu taas tässä, että silloin mä ryhdyn niihin toimenpiteisiin, kun mä nään, että okei täähän ei oo mikään jokapäiväinen tehtävä, mutta kyllä mua nyt on työllistänyt se tässä yhen ihmisen kohalla, ku sillä ihmisellä on kovasti tarve, hän muistaa kaikkien sukulaistensa, veljiensä syntymäpäivät ja muut, mutta veljiä ei vaan näy missään, ja on vaikeeta sitte joskus, no. (N7)

Kehitysvammahuollon kehittämisessä huomiota on kiinnitetty laitosasumisen vaihtuviin ihmissuhteisiin. (Niemelä ym. 2008.) Yhteisöasumisessa ihmissuhteet jatkuivat vuorokauden ympäri, mutta niiden ei nähty kuitenkaan korvaavan yhteisöasumista edeltäneitä biologisia tai sosiaalisia siteitä.

Aineistossa esille tulleet laatuun liittyvät käsitykset olivat käsitys laatutyöskentelystä osana hallinnollisia tehtäviä, käsitys kokousjärjestelmästä laadunhallinnan välineenä, käsitys kehittämistyöstä nimenomaan oman toiminnan kehittämisenä ja käsitys laadunvalvonnasta sekä työntekijän omana, työyhteisön, että viranomaisten tehtävänä. Vaikuttavuutta tarkasteltiin yhteisökeskeisesti suhteessa asumisyhteisöön integroitumiseen, jolloin palvelujen vaikutuksina pidettiin asiakkaiden mahdollisuutta itsenäiseen liikkumiseen, toimimiseen ja päätöksentekoon yhteisössä sen sijaan että integroitumista olisi aktiivisesti ohjattu tavanomaisiin asumismuotoihin.

8.5 Suhde ympäröivään yhteiskuntaan

Tapolan kyläyhteisön toimintaa suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan kuvattiin aineistossa kolmesta eri suunnasta, vuorovaikutuksessa toisten Camphill-yhteisöjen kanssa, vuorovaikutuksessa kunnan kanssa ja vuorovaikutuksessa sijaintipaikkakunnan asukkaiden kanssa.

Vuorovaikutuksessa toisten Camphill-yhteisöjen kanssa korostui kansainvälisyys. Camphill-yhteisön katsottiin eroavan muista antroposofisista hoitokodeista nimenomaan yhteisön kansainvälinen toiminnan vuoksi. Camphill-yhteisö on monikansallinen organisaatio, jonka suomalaiset yksiköt eli Tapolan kyläyhteisö, Myllylähde-yhteisö ja Sylvia-koti ovat osa kansainvälisen Camphill-yhteisön pohjoista ryhmää. Ryhmä kokoontuu säännöllisin väliajoin pohtimaan Camphill-yhteisön toimintaa ja yhteistyötä eri yksiköiden välillä. Yhteisön toiminnan kansainvälisyys näkyi haastattelussa henkilökunnassa, josta osa oli asunut ulkomaisissa Camphill-yhteisöissä ja osa tullut toisesta maasta Suomeen joko väliaikaisesti vapaaehtoistyöhön tai eläkkeeseen ja työskennelläkseen Camphillissä pysyvästi. Muiden maiden Camphill-yhteisöihin tehtiin myös vierailuja.

Joo, kyllä se [kansainvälisyys] on ihan tärkeä osa. Et ku mä nyt en voi vaan kuvitella Camphillia muuten ku kansainvälisenä, ni on hankala saada sitä semmosiin mittasuhteisiin, mutta esimerkiksi mulle ne semmoset yhteisökokemukset, jotka on ollu mulle tärkeitä, ni mä oon kyllä saanu niitä ulkomailla. Ja mä joka kerta hämmästyin, joskus ku väsyyn tähän elämään ja miettii pahempina aikoina, et onko tässä mitään mieltä ja sitten aina kun käy jossain Camphillissä, missäpäin maailmaa tahansa, tai no mä en kyllä oo ihan missäpäin maailmaa tahansa käyny, ku lähinnä Euroopassa, ni sit yhtäkkiä huomaa, et miten urheita ne ihmiset on

ja miten siellä on joku semmonen säteily, vaikka ois kuinka vaikeaa. Ja se tuo sitten uskoo siihen, että joo, kyllä tätä voi jatkaa. (N7)

Kansainvälisyyden haittapuolena nähtiin kieliongelmat. Tutkimusajankohtana kyläyhteisössä käytetyt kielet olivat suomen lisäksi saksa ja englanti. Jonkin näiden kielten taitoa edellytettiin kaikilta yhteisöön tulijoilta. Ulkomaalaisen työntekijän käsitys riittävästä kielitaidosta ei kuitenkaan aina vastannut yhteisön työntekijöiden odotuksia. Oman kenttäjaksoni aikana yhteisöön saapui vapaaehtoistyöntekijä, joka puhui vain muutaman sanan englantia. Itselläni taas oli vaikeuksia seurata yhteisössä paljon käytettyä saksan kieltä. Väärinymmärrysten kerrottiin olevan yhteisössä jatkuvasti uhkana.

(...) Paljon just on sillai nuorten, nuorten varassa ja se on, oikeestaan niin ei sais olla. Ja sit mikä yks on, on kanssa se, että miten paljon, et ne on aina semmosia kaksteräsiä asioita, et just nää nuoret, jotka on ihania, ja tuovat pirteyttä ja sitä kultturia, mut sit toinen kääntöpuoli on se kieli. Miten hirveen monihan meillä osaa kieliä puhuu, ovat oppineet ja näin, mut kuitenkin, et jos heidän varaan hirveesti laskee ja sit ei oo yhteistä kieltä, ni siin on aina väärinkäsitysten ja ongelmien mahdollisuus olemassa. (N3)

Vuorovaikutusta toisten Camphill-yhteisöjen kanssa kuvattiin aktiivisena, kun taas vuorovaikutusta kunnallisten toimijoiden kanssa kuvattiin niukaksi. Helsingin kaupunki oli ollut 1970-luvulla tukemassa Tapolan kyläyhteisön perustamista. Kokemus tuen saannista oli kuitenkin vuosien varrella vähentynyt.

No, kunnan vaikutuskin on hyvin paljon riippuvainen siitä, minkälainen johto siinä on, että se alunperin se oli hyvin suosiollinen tällekin paikalle, ja myös Sylvia-kodille, mutta se on nykyisin melkein plusmiinusolla. Että se, ei siinä oikeestaan oo kovin paljon yhtymäkohtia. (N2)

Tämänhetkisen vuorovaikutuksen koettiin tiivistyvän virkamiesten käynteihin, jotka koettiin valvonnaksi, ja asiakkaiden verkostotapaamisiin. Kokemukset vuorovaikutuksesta olivat joko neutraaleja tai negatiivissävytteisiä.

Otetaanhan me tietysti osaa semmosiin kokouksiin, mitä sosiaalityöntekijät järjestää ja kuunnellaan meidän mielipiteitänsä ja he joskus myöskin kuuntelee, mitä meillä on sanomista. (N2)

Implisiittinen kritiikki kohdistui paitsi sosiaalitoimen johtoon ja sosiaalityöntekijöihin myös palvelujen järjestämistapaan ja sen joustamattomuuteen, kuten eräs haastateltavista kuvasi:

Eli peruspalveluista kun on sopimus, ni tarkoittaa sitä, että terveyskeskuksessa hoidetaan akuutit asiat. Mut et sit jos tuleeki joku semmonen asia, joka ei oo ihan, niinku luomenpoisto, joka ei oo niinku kauheen akuutti, ni pitääkö sitä varten lähtee viemään esimerkiks Turkuun luomenpoistoon, vai maksaako kunta tänne sen kuntaosuuden tonne Orimattilan terveyskeskukseen tai sitten vaihtoehto, että meneekö sen yksityisesti poistattamaan. Et tämmösiä, tämmösiä kommervenkkeja. Et esimerkiks se, mikä, mihin mä törmäsin (...), ni oli nää mammografiaseulonnat ja samaten nää kohdunkaulansyöpäseulonnat, papa-kokeet, mitä tietyille ikäryhmille tehdään, et ku Tapola on luokiteltu, tai Sylvia-koti, semmoseks laitokseks, joka niinku, osotetta ei jokaisen tietosuojaan takia näy väestörekisterissä, ni ihmiset ei saa kutsua. Ja niinku toki eihän kehitysvamma sulje rintasyöpää pois, että eihän sitä voi. Ja sitten se, mikä siitä teki ongelmallisen, ni on se, että Helsingissä on oma seulonta-center, joka hoitaa tän, sitten käy Syöpäsäätiön rekka joissakin kunnissa kerran vuodessa, ainaki Orimattilassa terveyskeskuksen pihalla, sitten näil on niinku hyvin paljon, et ne on, niillä kunnillaki ne on niinku ostopalveluina, ni sitte se ei ookaan niin yksinkertasta, että mä vien kaikki tohon Orimattilan terveyskeskuksen pihaan sillon ku se rekka siellä on, vaan se pitää veivata, ni se oli sit ”uuh”. Ja ku ei ne kuvaa, jos ei oo kutsuu tullu, ja kutsuu ei tuu, ku ei oo osotetta ja oh. (N3)

Esimerkki havainnollistaa, millaisiin asioihin palvelujen järjestäminen luokitteluihin perustuen voi vaikuttaa. Yhteisöasumiselle ei ole omaa luokitustaan ja vaikka se toisessa yhteydessä voidaan luokitella autetuksi asumiseksi, toisessa yhteydessä se rinnastuu laitoshoittoon, huolimatta siitä, että yhteisössä asutaan tavallisissa perheissä, eikä yhteisöllä ole laitoshoidon kaltaisia terveydenhoidon palveluja.

Kyläyhteisön perustaminen vuonna 1974 oli kohdannut tavanomaista erityisryhmien hoitoon ja asuttamiseen liittyvää vastustusta naapurustossa. Asiaa selitettiin sillä, että päärakennus Väinälä oli jo aiemmin ollut toisen erityisryhmän hallinnassa, jona aikana rakennus ja sen ympäristö oli lähestulkoon tuhottu. Kyläyhteisö oli vastannut tilanteeseen eristäytymällä ja sitä kautta minimoimalla häiriön naapurustossa. Siinä missä vuorovaikutuksen kunnallisten toimijoiden kanssa kerrottiin pikkuhiljaa vähentyneen, vuorovaikutuksen paikkakunnan asukkaiden kanssa kerrottiin vuosien varrella lisääntyneen. Yhteisö järjesti vuosittain Mikkelinmarkkinat, jonne lähiympäristön asukkaat olivat tervetulleita tekemään ostoksia ja tutustumaan yhteisön toimintaan. Kenttäjaksoni aikana yhteisöllä oli käynnissä yhteistyöprojekti vanhan kyläkoulun kunnostamiseksi yhdessä Niinikosken kylän kanssa. Museoviraston valvonnassa kunnostettuun kyläkouluun oli tarkoitus perustaa yhteisön asukkaiden ylläpitämä kahvila. Muitakin suunnitelmia yhteistyöstä oli ollut:

(...) jossain vaiheessa jopa suunniteltiin niin, et meillä kehitettäis semmonen hoitoryhmä, joka vois käydä auttamassa Niinikosken vanhuksia. Tai vaan, no niin, siis vaikka yksinkertaisesti, että olis hetken aikaa läsnä ja puhuisi, koska on paljon vanhuksia, joilla ei oo ketään, kelle ees puhua. (N8)

Aineistossa yhteisön suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan kuvattiin vuorovaikutuksessa toisten Camphill-yhteisöjen kanssa, vuorovaikutuksessa kunnan kanssa ja vuorovaikutuksessa sijaintipaikkakunnan asukkaiden kanssa. Esille tulleet käsitykset olivat käsitys Camphill-yhteisöjen välisen vuorovaikutuksen kansainvälisyydestä, käsitys vähentyneestä vuorovaikutuksesta kunnallisten toimijoiden kanssa ja käsitys yhteisön ja naapuruston välisen vuorovaikutuksen avautumisesta.

9 YHTEISÖASUMISEN JA PALVELUTUOTANNON SKENAARIOT

Tässä luvussa kuvatut skenaariot ovat kuvauksia niin kutsutuista ideaalityypeistä. Ideaalityyppeinä skenaariot eivät edusta sitä todennäköisintä vaihtoehtoa, vaan ne ovat yhteenvetoja käsitysten erilaisista ääripäistä, joita haastatteluaineistossa esiintyi. Alaluvussa 8.1 kuvattu yhteisöasumisen skenaario kertoo siitä, millaiseksi Camphill-yhteisön toiminta voisi muodostua, jos kehitysvamma palvelujen tuotanto jäisi pois johtuen yhteisön haluttomuudesta tai kyvyttömyydestä vastata lainsäädännön tai ajan hengen mukaiseen määrittelyyn kehitysvamma palvelujen tuotannosta. Palvelutuotannon skenaario alaluvussa 8.2 taas on kertomus siitä, millaiseksi toiminta voisi muuttua, jos yhteisön omaleimaisuudesta haluttaisiin tai kyettäisiin täysin luopumaan ja sopeuttamaan toiminta mahdollisimman pitkälle lainsäädännön ja ajan hengen mukaiseksi. Kuvauskertomukset on kirjoitettu ikään kuin muutos olisi jo tapahtunut, jotta niiden sijainti erilaisten skenaarioiden tulevaisuusavaruudessa korostuisi.

9.1 Yhteisö vaihtoehtoisena asumismuotona ja työllistäjänä

Kun kehitysvamma palveluista jouduttiin lakimuutosten ja mediassa esille tuodun kritiikin vuoksi luopumaan, yhteisö siirtyi tarjoamaan ihmisille vaihtoehtoista, antroposofiaan ja ekologisuuteen perustuvaa yhteisöasumista. Yhteisöllä oli mahdollisuus profiloida itsensä avoimen uskonnolliseksi asumismuodoksi ja maan hoitoon keskittyväksi elämäntavaksi. Ekologisuuden periaatteiden mukaan yhteisössä harjoitetaan nyt biodynaamista luomuviljelyä ja ollaan elintarvikkeiden suhteen mahdollisimman pitkälle omavaraisia. Yhteisössä asuvat henkilöt hoitavat terveyttään laajennetun lääketieteen keinoin, ovat Kristiyhteisön jäseniä ja tallettavat yhteiset rahansa Merkur-pankkiin. Lapset käyvät Steiner-koulua. Yhteisössä asuu muun muassa antroposofinen lääkäri, pappi ja taideterapeutti, jotka kuitenkin käyvät palkkatöissä yhteisön ulkopuolella. Palkkatulot ohjataan yhteiselle pankkitilille, josta ne jaetaan yhteisön jäsenille näiden tarpeiden mukaan. Vaikka yhteisöstä voi käydä töissä myös sen ulkopuolella, hoidetaan yhteisöön, maan hoitoon ja viljelyyn liittyvät asiat yhdessä. Yhteisön jäsenet saavat valita, mitä yhteisöasumiseen liittyviä vastuutehtäviä he haluavat tehdä. Yhteisön jäseniksi houkutellessa aktiivisesti niin sanotusti heikkolahjaisia henkilöitä, joiden työllistymismahdollisuudet avoimilla työmarkkinoilla ovat heikot. Yhteisö pystyy tarjoamaan tällaisille henkilöille töitä, jotka sisältävät muun muassa lastenhoitoa, kodinhoitoa ja maataloustöitä. Yhteisön tavoitteena on vastavuoroinen apu vaikeasti työllistettävien ja heikkolahjaisten ja niin sanotusti tavallisten yhteisössä asuvien ihmisten kanssa. Yhteisössä pyritään

ympäristöön, jossa sosiaalista erilaisuutta hyväksytään enemmän kuin valtakulttuurissa ja jossa on mahdollisuus itse- ja suvaitsevaisuuskasvatusta korostavaan perhe-elämään. Yhteisön päätöksenteko on yhteistoiminnallista ja siihen osallistuvat sekä yhteisössä että sen ulkopuolella työskentelevät asukkaat. Yhteisöön on edelleen mahdollista myös ottaa ulkomaalaisia vapaaehtoistyöntekijöitä auttamaan muun muassa maataloustöissä.

9.2 Yhteisö haastavien asiakkaiden laadukkaana asumispalveluna

Kun palvelutuotantoa jouduttiin lainsäädännön ja mediassa esiin tuodun kritiikin vuoksi ajantasaistamaan ja tehostamaan, päätettiin yhteisön päätöksentekorakennetta selkiyttää ja valvontaa lisätä perustamalla yhteisöön esimiehistö. Uudistuksen myötä yhteisön hierarkista rakennetta vahvistettiin ja tehtiin näkyväksi ja esimiehet liitettiin osaksi johtoryhmää, joka johtaa palvelutuotantoa ja huolehtii siitä, että toiminta on lakien ja säädösten mukaista. Esimiehistö muodostettiin ensisijaisesti yhteisössä asuvista, antroposofiaa tuntevista henkilöistä, mutta myös yhteisön ulkopuolelta töissä käyviä nostettiin johtotehtäviin. Tätä kautta yhteistyö johtoryhmän ja yhteisön ulkopuolella asuvan henkilökunnan kanssa tiivistyi. Yhteisössä jokainen saa palkkansa omalle tililleen. Töitä tehdään kolmessa vuorossa työehtosopimuksia noudattaen. Henkilökunnan muodollisten kelpoisuusehtojen noudattamista valvotaan ja työntekijöillä on valmiit työnkuvat, jotka määrittävät asiakkaiden ja yhteisötyönantajan tarpeiden mukaan. Tasa-arvo ja ihmisarvo ovat edelleen toimintaa ohjaavat periaatteet, mutta kytkös antroposofiaan ja sen ajan hengen vastaisiin käsityksiin on katkaistu muuttamalla toiminta virallisesti poliittisesti, uskonnollisesti ja aatteellisesti sitoutumattomaksi. Tuotettua palvelua markkinoidaan pienessä, laadukkaassa asumispalveluyksikössä toteutettavana yhteisöhoitona, mutta muun muassa asiakkaiden vaativuuden vuoksi lääkkeiden käyttö on lisääntynyt. Hygienian tasoa valvotaan ja ympäristön steriiliys vastaa suosituksia. Asiakkaiden voinnista raportoidaan päivittäin. Yhteisö on rakennuttanut uudet tilat, jotka vastaavat EU-standardeja ja sisältävät muun muassa invavessat ja mahdollisuuden hoitokylpyihin. Ikääntyville ja haastaville asiakkaille on tarjolla päivätoimintaa, joka sisältää muun muassa taideterapeuttista maalausta. Työntekijöiden apuna on muista EU-maista saapuneita vapaaehtoistyöntekijöitä, joille on järjestetty mahdollisuus asua yhteisössä, mutta joilla ei ole käytännön vastuuta asiakkaista.

10 YHTEENVETO

Tutkielmassa tarkastelin erään Camphill-yhteisön yksikön henkilökunnan käsityksiä yhteisöstä kehitysvamma palvelujen tuottajana. Toteutin tutkimuksen laadullisena tutkimuksena, johon sisältyi kenttätyötä ja henkilökunnan haastatteluja. Tutkimusajankohta sijoittui vuosiin 2004–2008. Tänä aikana kehitysvamma palvelujen tuotantoon on kohdistunut merkittäviä muospaineita. Palvelutuotannon yksityistäminen on jatkunut ja suhde kehitysvammaisuuteen ja sitä kautta kehitysvamma palveluihin on ollut muutoksessa toiminnallisen ja oikeudellisen näkökulman huomioimisen johdosta. Tutkimus perustui oletukseen, että henkilökunnan näkökulma yhteisöön ja sen toimintaan on avainasemassa siinä, millaiseksi yhteisön toiminta muospaineessa muotoutuu. Tutkimuskohteena yhteisö edusti aatteellisesti sitoutunutta, kolmannen sektorin palvelutuottajaa. Tämä nimenomainen yhteisö on lisäksi eräs harvoista monikansallisista kehitysvamma palvelujen tuottajista Suomessa.

Tutkielmassa pyrin tavoittamaan henkilökunnan näkökulman analysoimalla haastatteluaineistoa teemoittain fenomenografian ja tyypittelyn menetelmillä. Analysoimani teemat olivat yhteisön missio, perustehtävä, haasteet, visiot, laatu ja vaikuttavuus sekä suhde ympäröivään yhteiskuntaan. Fenomenografisen analyysin periaatteiden mukaisesti analysoin vastauksia suhteessa tarkasteltavaan ilmiöön ja rakensin niistä kategorioita, joiden tarkoituksena on kuvata erilaisia ajattelutapoja, eikä edustaa suoraan yksittäisen henkilön ajattelua. Ideaalityyppien avulla halusin tuoda esille käsitysten ja mielikuvien ääripäitä.

Henkilökunnan käsityksissä yhteisön missioksi muodostui yhteisöasuminen. Näkökulma lähestyy Tarja Cronbergin ja Kirsti Vepsän luonnehdintaa asumisyhteisöstä työ- ja hoitoyhteisönä, mitä tarkastelin tutkielman teoreettisessa osiossa. Cronbergin ja Vepsän määritelmässä hoitoyhteisö määrittyy asumisen kautta ja hoitaminen työnä on yhdistetty asumiseen. Hoitoyhteisön tarkoituksena on tarjota vaihtoehto ympärivuorokautiselle laitoshoidolle. (Cronberg ym. 1983, 21–22, 66.)

Camphillin asumisyhteisössä asuu sekä vammattomia että kehitysvammaisia asukkaita. Vammattomat asukkaat muodostavat yhteisön työvoiman, jonka avulla yhteisö pyörittää organisaatiota, kyläyhteisöä, jossa hoidetaan kehitysvammaisia asukkaita antroposofisen yhteisöhoidon menetelmin. Antroposofisen yhteisöhoidon menetelmät ovat pääosin tavanomaisia

yhteisöhoidon menetelmiä, yhteisökokouksia, erilaisia työtehtäviä, ryhmäterapioita, juhlia, retkiä ja kulttuuria (Murto 1997).

Koska yhteisössä ei asu riittävästi työvoimaa, on kyläyhteisöön jouduttu palkkaamaan myös ulkopuolista henkilöstöä. Henkilökunta, joka ei asu yhteisössä, ei juuri osallistu yhteisön päätöksentekoon. Yhteisössä asuvan ja yhteisössä sen ulkopuolelta töissä käyvän henkilöstön keskinäinen yhteistyö nähtiin aineistossa haasteellisena.

Kyläyhteisö organisaationa myy tuottamaansa kehitysvamma palvelua kunnille, jotka sijoittavat yhteisöön omassa kunnassaan asuvia kehitysvammaisia henkilöitä. Henkilökunnan käsitysten mukaan sijoituksessa otetaan huomioon paitsi sosiaalityöntekijän arvio yhteisöstä sopivana sijoituspaikkana myös kehitysvammaisen henkilön mahdollisten vanhempien tahto, lääkärin kannanotto asiaan sekä kyläyhteisön mahdollisuudet ottaa kyseinen henkilö vastaan. Kehitysvammaisen henkilön oma arvio yhteisöasumisen sopivuudesta hänelle selviää, kun hän viettää yhteisössä sovitun mittaisen koeajan.

Yhteisön henkilökunta tarkasteli yhteisöasumista erilaisista näkökulmista, suhteessa omiin lapsiinsa, suhteessa antroposofiaan, suhteessa kehitysvammaisiin ihmisiin ja suhteessa muihin yhteisön asukkaisiin. Asumisyhteisöön muuttaminen näyttäytyi asiana, jota henkilökunta tarkoin harkitsi. Osa henkilökunnasta halusi nimenomaan asua yhteisön ulkopuolella. Mikäli yhteisöasumiseen päädyttiin, sitä pidettiin elämäntapavalintana, jonka avulla lapsia haluttiin kasvattaa suvaitsevaisuuteen erilaisia ihmisiä kohtaan. Yhteisössä asuvan henkilökunnan käsityksissä kohtalonyhteys liitti heidät kehitysvammaisiin ihmisiin. Karman lain periaatteen mukaisesti kohtaloon katsottiin voitavan vaikuttaa omilla teoilla, kuten kehitysvammaisten ihmisten hoidolla ja yhteisöasumisella.

Asumisyhteisöä kuvattiin elämänyhteisönä, jossa paitsi työskenneltiin, myös asuttiin ja elettiin yhdessä. Elämänyhteisössä asumisen nähtiin sisältävän elämän jakamisen toisten yhteisössä asuvien kanssa, mutta myös oman itsen etsintää ja itsekasvatusta. Aineistossa tuli esille yleiskristillisyyden käsite, jonka kautta yhteisö on mahdollista rinnastaa muihin uskonnollisiin yhteisöihin. Uskonnollisen yhteisön teoreettisessa tarkastelussa tarkastelin antroposofiaa itsessään uskontona. Myös henkilökunta, joka asui yhteisön ulkopuolella, tulkitsi antroposofian uskonnolliseksi. Yhteisössä asuvan henkilökunnan näkökulmassa antroposofia liittyi kuitenkin nimenomaan kristinuskoon.

Yhteisön perustehtävä jakautui henkilökunnan käsityksissä kahteen erilaiseen tehtävään, kehitysvammaisten ihmisten hoitoon ja maan hoitoon. Kehitysvammaisten ihmisten hoidossa käytetyn antroposofisen yhteisöhoitomenetelmän nähtiin yhteneväisyyksistä huolimatta eroavan tavanomaisesta yhteisöhoidosta perhemäisyytensä ja kokonaisvaltaisuutensa vuoksi. Antroposofisessa yhteisöhoidossa erityisenä työkaluna esiin nousi metaforien avulla työskentely. Metaforateorian valossa tarkasteltuna työskentelyn tausta-ajatuksena on asioiden käsitteellistäminen uudelleen metaforan kautta (Nikanne 1992). Asioiden käsitteellistäminen uudelleen antaa mahdollisuuden vaikuttaa niihin toimimalla vertauskuvallisesti toisin. Tällöin elämän jäykistymistä voi estää maalaamalla juoksevilla vesiväreillä tai elämän rajattomuutta hallita piirtämällä geometrisia muotoja.

Aineistossa yhteisön toisena perustehtävänä nähtiin maan hoito. Maan hoitoa katsottiin harjoitettavan erityisesti biodynaamisen viljelyn avulla. Biodynaamisesta viljelystä uskottiin hyötyvän sekä maan, saamansa ravinnon kautta, että ihmisen, maasta saadun ravinnon kautta. Suhteessa maahan tuli esille näkökulma, jota voi pitää uskonnollisena, animistisena. Animistisessä näkemyksessä luontokappaleita sielullistetaan. Yhteisön yleiskristillisyyttä näytti sallivan virallisesta kristinuskosta poikkeavia näkemyksiä paitsi suhteessa kohtaloon myös suhteessa luontoon. Eettisesti tarkasteltuna suhde maahan sisälsi käsityksen ekosysteemikeskeisyydestä, jolloin ihmiskeskeisyyden sijaan eettisen huomioonkohde laajentuu sekä elollisena että elottomana pidettyyn luontoon (Vilkkä 1993). Maan vastavuoroinen, animistinen ja ekosysteemikeskeinen hoito yhteisön toisena perustehtävänä kytkee yhteisön muihin teoreettisessa osiossa tarkastelemiini ekoyhteisöihin, joissa pyritään kestävän kehityksen mukaiseen ekologiseen elämäntapaan.

Henkilökunta näki yhteisön toimintaedellytysten sisältävän haasteita, joiksi nimettiin asiakkaiden ikääntyminen, henkilökunnan keskinäinen yhteistyö, ihmiskunnan yksilöllistyminen ja laitoshoidon purkaminen. Haasteista asiakkaiden ikääntyminen koskettaa paitsi Camphill-yhteisöä myös laajemmin kehitysvammaisten palvelujen tuotantoa, ja sosiaalipalvelujen tuotantoa yleensä. Vanhempien ikäryhmien osuus väestöstä on kasvussa, mikä aiheuttaa paineita ikääntyville ihmisille suunnatuille palveluille, oli asiakkaana kehitysvammainen tai vammauton henkilö. (Numminen ym. 2005.) Henkilökunnan keskinäisen yhteistyön haastetta voi pitää organisaation sisäisenä haasteena, joka on voimistunut, kun yhteisöön on palkattu yhteisön ulkopuolella asuvaa henkilökuntaa. Myös ihmiskunnan yksilöllistymisen nähtiin hankaloittavan nimenomaan yhteisöasumista. Laitoshoidon purkamisen haaste yhdistää Camphill-yhteisön muihin sellaisiin kehitysvammaisten palveluja tuottaviin yksiköihin, joiden palvelut voidaan luokitella joko laitoshoidoksi tai muutoin poikkeaviksi siitä, mitä kanonisesti ajatellaan hyvästä hoidosta kehitysvammanhuollossa. Henkilökunnan käsityksissä

Camphill-yhteisöä ei rinnastettu laitoshoitoon, vaan avohuollon asumispalveluna sitä pidettiin asukkaidensa aitona kotina.

Toimintaedellytyksiin liittyvistä haasteista huolimatta henkilökunnalla oli myös visioita tulevaisuudesta. Visiot on mahdollista jakaa kolmeen eri kategoriaan: olemassa olevaa säilyttävään visioon, toimintaa asiakaslähtöisesti tehostavaan visioon ja toimintaa laajentavaan visioon. Nämä eri visiot jäsenyivät hierarkisesti, sillä toiminnan tehostamisen edellytyksenä on, että olemassa oleva kyetään säilyttämään, samoin kuin toiminnan laajentaminen nykyisessä toimintaympäristössä on kyseenalaista, ellei nykyistä toimintaa pystytä tehostamaan.

Sosiaalipalveluille on viime vuosina asetettu entistä tiukempia vaatimuksia laadusta ja vaikuttavuudesta. Palvelujen laatua voidaan tarkastella suhteessa joko palvelujen ostajan tai palvelujen asiakkaiden tarpeisiin, vaatimuksiin ja odotuksiin. Tässä tutkielmassa ymmärsin laadun niiden ominaisuuksien muodostamaksi kokonaisuudeksi, jonka avulla vaatimuksiin pystytään vastaamaan. Laatuajattelun mukaisesti pyrin tekemään näkyväksi yhteisön tuottamat palvelut ja henkilökunnan tekemän työn. (Holma ym. 2001, 8, 23.) Kyläyhteisön henkilökunnan käsityksissä yhteisön laatutyöskentelyn nähtiin kuuluvan muihin kuin rivityöntekijän tavanomaisiin tehtäviin, vaikka omaa työtä oltiinkin valmiita kehittämään. Vaikutelmaksi jäi, että henkilökunnan tietoisuus yhteisön laatutyöskentelystä ja sen merkityksestä oli vähäinen suhteessa siihen, että palvelutuottajilta odotetaan tänä päivänä kattavia perusteluja palvelujen laadusta ja vaikuttavuudesta. Palvelujen laatua tarkasteltiin aineistossa ensisijaisesti asiakas- mutta myös työntekijän näkökulmasta. Palveluissa laadukkaana pidettiin asiakkaiden seuraa ja nopeaa avunsaantia sekä mielekästä työtä, merkkipäivien muistamista ja monipuolisia retkiä ja kulttuuritoimintoja. Laadun parantamisen tarpeita nähtiin henkilöstömitoituksessa ja perushoidossa, hoivassa ja hygieniassa. Palvelujen rahoittajan näkökulmaa ei erikseen huomioitu, eikä tarjottuja palveluja tarkasteltu suhteessa niiden ostajan odotuksiin.

Laadunhallinnan voidaan katsoa olevan organisaation johdon vastuulla. Se ei kuitenkaan toteudu ilman johdon, henkilökunnan ja asiakkaiden yhteistyötä. Laadunhallintajärjestelmä koostuu sopimuksista, suunnitelmista ja seurannasta, joiden avulla organisaation toimintaa seurataan, ei pelkästään laatuohjelmasta tai -kansiosta. (Holma ym. 2001, 7–10.) Aineistossa yhteisöhoitomenetelmän kuvattiin sisältävän sisäänrakennetun laadunhallintajärjestelmän, joka perustui moninasiin kokouksiin. Näkemyksessä laadunvalvonnasta otettiin huomioon koko ketju työntekijän asiakkailta saamasta palautteesta työyhteisön yhteisölliseen valvontaan ja palvelujen ostajien ja tarkastajien vierailuihin.

Palvelujen vaikuttavuutta tarkasteltiin aineistossa yhteisökeskeisesti, jolloin vaikuttavana pidettiin onnistunutta integraatiota asumisyhteisöön. Henkilökunnan näkökulmaa voi pitää organisaatiokeskeisenä, jollaista suhtautumistapaa on kritisoitu normaalisaatiota ja integraatiota korostavassa keskustelussa. Toisaalta myös haastattemistani työntekijöistä valtaosa oli integroitunut nimenomaan asumisyhteisöön tavanomaisemman asumisratkaisun sijaan, joten tässä kontekstissa yhteisöasumista lienee mahdollista tarkastella niin sanotusti normaalina asumisena.

Vuorovaikutuksen ympäröivän yhteiskunnan kanssa nähtiin muuttuneen vuosien kuluessa. Siinä missä yhteistyö naapuruston kanssa oli vahvistunut, yhteistyö asiakkaita lähettävien kuntien kanssa oli niukentunut ja komplisoitunut. Yhteisön yhteistyötä muiden Camphill-yhteisöjen kanssa kuvattiin sen sijaan jatkuvana, aktiivisena ja kansainvälisenä toimintana, joka ei kuitenkaan paljon määrittänyt kyläyhteisön käytännön toimintaa.

Aineistossa henkilökunnan käsitykset yhteisöstä ja sen tulevaisuudesta vaihtelivat. Fenomenografisen analyysin tavoittena oli kuvata kokemisen variaatiota (Niikko 2003, 23). Kun tarkastelin aineistosta henkilökunnan käsitysten ääripäitä, niistä oli mahdollista luoda yhteisön potentiaalista tulevaisuutta kuvaavat ideaalityypit. Kahdessa vastakkaisessa ideaalityypissä yhteisön tulevaisuuden skenaarioiksi muodostuivat yhteisöasumisen skenaario, jossa kehitysvamma palvelutuotannosta oli luovuttu ja yhteistyö rajatilakehitysvammaisten ihmisten kanssa jatkui työllistämisen kautta, sekä palvelutuotannon skenaario, jossa antroposofiasta toimintaa arkipäivän tasolla ohjaavana aatteena oli luovuttu ja siirrytty lakien ja tämän hetken kehitysvammapolitiikan määrittämällä tavalla laadukkaaseen, haastavien asiakkaiden asumispalveluun. Ideaalityyppeinä kummankaan skenaarion ei voi sellaisenaan olettaa edustavan kaikkein todennäköisintä vaihtoehtoa siitä, millaiseksi Camphill-yhteisön tulevaisuus muodostuu.

11 LOPPUSANAT

Mikäli vuonna 2008 STM:n selvityksessä esitettyä toimintaohjelmaa kehitysvammaisten yksilöllisestä asumisesta ryhdytään sanatarkasti seuraamaan, Camphill-yhteisön yksiköistä tulee Suomessa vähintäänkin poliittisesti epäkorrekteja asumisen muotoja, asuun yhteisössä reilusti yli viisitoista kehitysvammaista henkilöä yhdessä, kaukana lähettävästä kunnastaan. (Niemelä ym. 2008.) Kun vammaispalvelulainsäädäntöä ollaan samassa yhteydessä uudistamassa, on yhtenä vaihtoehtona kalifornialainen malli, jossa suurin osa Camphillin toimintamuodoista on lain vastaisia. Johtaako suuntaus entistä laadukkaampaan hoidon järjestämiseen, Camphill-yhteisöjen pienentymiseen tai kaupungistumiseen vai siihen, etteivät kehitysvammaiset ihmiset loppujen lopuksi olekaan yhtäläisessä asemassa muiden ihmisten kanssa, koska heiltä kielletään oikeus yhteisöasumiseen maaseutumaisessa ympäristössä?

Vai onko Camphill-yhteisön laaja ja kansainvälinen organisaatio sittenkin riittävän merkittävä neuvottelukumppani todistamaan yhteisön palvelujen laadukkuuden ja vaikuttavuuden ja löytämään sellaisen porsaanreiän, jossa yhteisön toiminta nykyisessä muodossaan on turvattu? Christensenin tutkimassa saksalaisessa Camphill-yhteisössä tällainen mahdollisuus oli löytynyt, kun Lehenhofin yksiköstä oli virallisesti tehty työpaja- eli työtoimintakeskus, jossa kyläläiset olivat saaneet erityisen luvan asua. Järjestelyssä ongelmalliseksi olivat muodostuneet ikääntyvät ja vaikeavammaiset kyläläiset, jotka eivät enää kyenneet tekemään työtä ja jotka sen vuoksi eivät enää virallisesti voineet asua yhteisössä. Vastauksena tähän yhteisö oli perustanut erikseen ikääntyville kyläläisille tarkoitetun hoitokodin, yhteishoidon yhteisön sisälle. (Christensen 2004–2005)

Camphill-yhteisön perustajan Karl Königin mukaan perhe oli kehitysvammaiselle lapselle yhteisöä parempi vaihtoehto. Kehitysvammaisten yksilöllisen asumisen toimintaohjelma sisältää ajatuksen lasten laitoshoidon lakkauttamisesta kokonaan vuoteen 2012 mennessä. (Niemelä ym. 2008.) Aika näyttää, pystytäänkö kehitysvammaisten lasten vanhemmille luomaan sen kaltainen tukiverkosto, että heidän voimavaransa riittävät lasten hoitamiseen omassa kodissa ja Camphill-yhteisön tehtävä on täytetty vai riittääkö Camphillille edelleen tehtäväsarkaa myös lasten osalta. Palaako perhehoito lasten laitoshoidon sijaan takaisin Camphill-yhteisön palveluvalikkoon?

Camphill-yhteisö on eräs aatteellisesti sitoutunut kolmannen sektorin palvelutuottaja, joka toimintaympäristön muuttuessa on muutospaineiden alla, mutta maassamme on myös lukuisia muita aatteellisesti sitoutuneita sosiaalipalvelujen tuottajia, jotka ovat samojen haasteiden edessä. Laadun ja vaikuttavuuden todistaminen on yhä enemmän osa jokaisen sosiaalipalvelujen tuottajan

arkipäivää. Luopuminen laitoksessa tai laitospäivästä asumisesta ravistelee paitsi kehitysvammahuoltoa, myös päihdehuollon ja asunnottomien palveluja. Kaikilla palvelutuottajilla ei ole takanaan Camphillin kaltaista vahvaa ja muutoskykyistä organisaatiota. Tämän yhden tapauksen tutkimisen lisäksi aihetta olisi myös laajempaan ja kattavampaan muutosta tarkastelemaan tutkimukseen.

Jatkotutkimuksen aihetta olisi palvelujen tuottajan näkökulman lisäksi myös asiakas-, omais- ja palvelujen ostajan näkökulmassa. Kuinka kehitysvammaisen asiakas kokee muuton laitoksesta tai laitospäivästä asumisesta pienempään asumispalveluyksikköön, kenties itsenäiseen asumiseen? Koetaanko asumiseen saatu tuki riittäväksi, kokevatko avun riittäväksi kehitysvammaisten lasten vanhemmat, kehitysvammaisten tai päihdeongelmaisten asunnottomien miesten ja naisten omaiset ja näiden asiakasryhmien kanssa työskentelevät sosiaali- ja terveystyöntekijät? Onko omaan asuntoon asutetulla kehitysvammaisella tai päihdeongelmaisella asunnottomalla henkilöllä mahdollisuutta palata laitokseen, tai yhteisöön, niin halutessaan tai jopa kieltäytyä yksin elämisestä?

Monta kysymystä jää vielä tämän tutkielman jälkeen avoimeksi. Joihinkin on aika tuonut jonkinlaisen vastauksen. Kun tein tutkimusta, lupasin siihen osallistujille, että he saavat tutustua tutkimukseen ja antaa siitä palautetta, ennen kuin jätän tutkielman tarkastettavaksi. Elokuussa 2008 tutkielmaa kommentoitiin muun muassa seuraavasti:

Kiitos kattavasta ja mielenkiintoisesta tutkimuksestasi! Sitä oli todella ilo lukea. Olit onnistunut kuvaamaan yhteisöämme monessa kohtaa selvänäköisesti ja totuudenmukaisesti. (...) Tutkimusajankohdan jälkeen on Tapolassa ollut paljon muutoksia ja kehitystä on tapahtunut. Yhteisön ulkopuolelta työhön tulevan koulutetun henkilökunnan määrä on lisääntynyt huomattavasti. Yhteisön ulkopuolelta työhön tulevilla on päätösvaltaa erilaisissa kokouksissa ja omilla työalueilla (esim. johtoryhmässämme on 2 ulkopuolelta työhön tulevaa). (...) Emme näe, että antroposofia sulkisi pois lainsäädännön mukaan tapahtuvan laadukkaan toiminnan. Ilmeisesti tutkimusaineistossa ei käynyt esille, että Tapolan kyläyhteisössä on tehty laatutyötä myös tutkimusajankohtana. Työskentelyä aloitettiin tekemällä johtolause toiminnallemme ja sen pohjalta luotiin yleiset toimintaperiaatteet, joita kaikki taloyhteisöt noudattavat. Tähän työskentelyyn osallistuu koko henkilökunta.

Lähteet

- Ailasmaa, Reijo & Kuronen, Raija & Lehtonen, Jari 2004. Sosiaalihuollon laitoshoidon ja asumispalvelut 2003. Stakes. Tilastotiedote 21/2004.
- Ailasmaa, Reijo & Kuronen, Raija & Lehtonen, Jari 2006. Sosiaalihuollon laitoshoidon ja asumispalvelut 2006. Stakes. Tilastotiedote 17/2007.
- Alasuutari, Pertti 2007. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Almqvist Ronald M. 2004. Icons of New Public Management. Four studies on competition, contracts and control. School of Business Research Reports No. 1. Stockholm.
- Anttonen, Veikko 1992. Uskonto ihmisen elämässä ja kulttuurin rakenteessa. Teoksessa Juha Pentikäinen & Katja Pentikäinen (toim.) Uskonnot maailmassa. Helsinki: Wsoy.
- Bock, Friedwart 1990. The history and development of Camphill. Teoksessa Cornelius Pietzner (toim.) A Candle on the Hill. Images of Camphill Life, 36-55. Edinburgh: Floris Books.
- Brusin-Holopainen, Elina 1985. Terapeuttisen yhteisön periaatteiden toteutuminen Tapolan kyläyhteisössä – kuvaileva tutkimus aikuisten kehitysvammaisten hoitoyhteisöstä. Tampereen yliopisto. Psykologian pro gradu –tutkielma.
- Burgess, Robert 1984. In the field. An introduction to field research. London and New York: Routledge.
- Coffey, Amanda 1999. The Ethnographic Self. London: Sage Publications.
- Cronberg, Tarja & Vepsä, Kirsti 1983. Asumisen uusi suunta. Helsinki: Tammi.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forss, Anne & Kauppinen, Sari 2003. Yksityiset sosiaalipalvelut 2002. Stakes. Tilastotiedote 17/2003.
- Grönfors, Martti 1985. Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Helsinki: Wsoy.
- Heino, Harri 1997. Mihin Suomi tänään uskoo. Helsinki: Wsoy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1982. Teemahaastattelu. 2.uudistettu painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirvilampi, Tuuli 2003. Kulutuskarkuruus elämänpoliittisena valintana. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.
- Holma, Tupu & Outinen, Maarit & Idänpää-Heikkilä, Ulla & Sainio, Salla 2001. Kirkasta ja uudista laadunhallintaa – kehittä laatu-talo. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioille. Helsinki: Stakes, Suomen Kuntaliitto.

Hudson, Deborah 1990. Teoksessa Cornelius Pietzner (toim.) *A Candle on the Hill. Images of Camphill Life*, 65–66. Edinburgh: Floris Books.

Hyväri, Hanna (toim.) 2003. Asumisen laadun mittarit auttavat ostajaa. *Ketju* (3), 13.

Häkkinen, Kirsti 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos.

Isohanni, Matti & Köngäs, Päivi & Isohanni, Irene & Soini, Risto & Puhakka, Marja-Leena 1989. Kotiranta-projekti: vanhusten hoidon onnistuminen. Teoksessa Isohanni, Matti (toim.) *Ikääntyminen ja vanhusten hoitoyhteisö*, 293–301. Helsinki: Wsoy.

Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo 2006. *Suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Wsoy.

Jones, Maxwell 1976. *Beyond the Therapeutic Community*. London: Yale University Press.

Suoninen-Erhiö, Lea (toim.) 2008. Unohtuiko sosiaalityöstä huolenpito? *Sosiaaliturva* 3. Helsinki: Huoltaja-säätiö.

Kaipio, Kalevi 1999. *Kasvattava yhteisö*. Jyväskylä: Jyväskylän Koulutuskeskus Oy.

Karttunen, Tuula 1983. *Yhteisöllinen kolmijäsennys*. Helsingin yliopisto. Sosiologian pro gradu - tutkielma.

Kauppinen, Sari & Lehtonen, Jari 2002. *Sosiaalihuollon laitoshoidon ja asumispalvelut 2001*. Stakes. Tiedonantajapalaute 14/2002.

Kaski, Markus & Manninen, Anja & Mölsä, Pekka & Pihko, Helena 2001. Kehitysvammaisuuden monet muodot ja avuntarpeiden syyt. Teoksessa Kaski, Markus (toim.) *Kehitysvammaisuus*, 17–31. Helsinki: Wsoy.

Kehitysvammaisuus. Määrittely, luokittelu ja tukijärjestelmät 1995. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Ketola, Kimmo 1997. Mitä on uskontotiede? Teoksessa Ketola, Kimmo & Korkee, Simo & Pesonen, Heikki & Pyysiäinen, Ilkka & Sakaranaho, Tuula & Sjöblom, Tom *Näköaloja uskontoon. Uskontotieteen ajankohtaisia suuntauksia*. Helsinki: Yliopistopaino.

Ketola, Kimmo & Kääriäinen, Kimmo & Sakaranaho, Tuula & Sama`neh, Meri-Satu & Vappula, Katri & Vuorio-Hellman, Irma 2004. *Maailmanuskontojen Arkki*. Helsinki: Edita.

Kumpuvuori, Jari & Högbacka, Marika 2003. *Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 10*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuopila, Antti 2007. Teoksessa Kuopila, Antti & Möttönen, Sakari & Blom, Jari & Ojala, Juha & Pohjola, Tuija & Lähteenmäki, Heli & Pulkkinen, Marja-Riitta & Koivunen, Mari & Eloranta Eeva-Johanna & Päckilä, Jussi & Ruotsalainen, Ari *Tilaa tuottaja -toimintatapa käytäntöön. Näin me sen teimme*: Jyväskylä, Oulu, Raisio ja Rovaniemi. Helsinki: Kuntaliitto.

Kääriäinen, Kimmo & Kati Niemelä & Kimmo Ketola 2003. Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhannella. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82. Jyväskylä: Gummerus.

König, Karl 1990. Camphill essentials. Teoksessa Cornelius Pietzner (toim.) A Candle on the Hill. Images of Camphill Life, 27-35. Edinburgh: Floris Books.

Lappalainen Sirpa 2007. Mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus, 9-15. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Ainomaija 2000. Elämäntapana ekoyhteisö. Suomessa toimivien ekoyhteisöjen tarkastelua. Helsingin yliopisto. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma.

Lehtonen Ainomaija 2001. Pilvilinna kivijalassa. Ekotopiaa suomalaisissa ekoyhteisöissä. Teoksessa Sakaranaho, Tuula (toim.) Retorinen tutkimus uskontotieteessä. Helsingin yliopiston uskontotieteen laitoksen Uskontotiede-julkaisusarja 7, 105–127. Helsinki.

Lipsker Barbara 1990. Three pillars. Teoksessa Pietzner, Cornelius (toim.) A Candle on the Hill. Images of Camphill Life. 59-60. Edinburgh: Floris Books.

Matero, Marja 2004. Kehitysvammaisuus. Teoksessa Malm, Marita & Matero, Marja & Repo, Marjo & Talvela, Eeva-Liisa Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet, 165–204. Helsinki: Wsoy.

Matthies, Aila-Leena 1994. Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Me itse ry 1999. Hyvä elämä – me itse. Tampere: Kehitysvammaisten tukiliitto ry.

Metsämuuronen, Jari 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. 2. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp.

Multimäki Matti 2003. Standardin ISO 9001 soveltamismenetelmä. Acta Wasaensia no 120. Tuotantotalous 7. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Murto, Kari 1991. Parantava yhteisö. Johdatus Maxwell Jonesin terapeuttiseen yhteisöön. Jyväskylä: Jyväskylän Koulutuskeskus Oy.

Murto, Kari 1997. Yhteisöhoidon suuntauksia. Jyväskylä: Jyväskylän Koulutuskeskus Oy.

Niemelä, Markku & Brandt, Krista (toim.) 2008. Kehitysvammaisten yksilöllinen asuminen. Pitkäaikaisesta laitosasumisesta kohti yksilöllisempiä asumisratkaisuja. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2007: 73. Helsinki: Yliopistopaino.

Niikko, Anneli 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Nikanne, Urpo 1992. Metaforien mukana. Teoksessa Harvilahti, Lauri & Kalliokoski, Jyrki & Nikanne, Urpo & Onikki, Tiina (toim.) Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin, 60–79. Helsinki: SKS.

Niiniluoto, Ilkka 1994. Järki, arvot ja välineet. Helsinki: Otava.

Nouko-Juvonen, Susanna 2000. Vammaiset henkilöt ja pirstaleinen palvelujärjestelmä. Teoksessa Nouko-Juvonen, Susanna & Ruotsalainen, Paavo & Kiikala, Irma (toim.) Hyvinvointivaltion palveluketjut. Helsinki: Tammi.

Numminen, Heli & Vesala, Hannu T. & Ainali, Ilona & Järveläinen, Irene 2005. Ikääntyminen haasteena kehitysvammapalveluille. Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotun raportteja 6. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Pakkanen, Airi 1990. Sosiologinen peruslaki Rudolf Steinerin yhteiskunnallisessa kolmijäsennyksessä. Esimerkkinä Sylvia-koti. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma.

Partanen Anna-Maija 2003. Onnistuuko? Opettajien käsityksiä kehitysvammaisen oppilaan inkluusiivisesta koulusijoituksesta. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.

Patomäki, Heikki 2007. Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Helsinki: Wsoy.

Rajavaara, Marketta 2007. Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Rantala, Anja & Elo, Timo (toim.) 1984. Raportti Steinerin virikkeistä Suomessa. Terveiden maailma 4. Helsinki.

Raunio, Kyösti 1999. Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Kyösti 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Roivainen, Irene 2001. Setlementtityö sosiaalisen työn toteuttajana. Teoksessa Roivainen, Irene (toim.) Yhteisöt hyvinvoinnin tuottajina. Uusi Yhteisötyö -projektin loppuraportti. Kolmen setlementin kokemuksia, 9–21. Helsinki: Suomen Setlementtiliitto ry.

Saari, Juho & Kainulainen, Sakari & Yeung, Anne Birgitta 2005. Altruismi. Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Helsinki: Yliopistopaino.

Saastamoinen, Mikko 2000. Identiteettien hybridisoituminen ja sosiaalinen konstruktionismi – nuorallatanssia dualismien rajoilla. Teoksessa Kuusela, Pekka ja Saastamoinen, Mikko (toim.) Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 21.

Salo, Ulla-Maija 2007. Etnografinen kirjoittaminen. Teoksessa Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus, 227–247. Tampere: Vastapaino.

Stark, Rodney & Bainbridge, William Sims 1987. A Theory of Religion. New York: Peter Lang.

Steiner, Rudolf 1972. Johdatus ihmisen ja mailman henkiseen tiedostamiseen. Helsinki: Tammi.

Steiner, Rudolf 1975. Yhteiskunnallisen kysymyksen ydinkohtia. Oulu: Pohjoinen.

Steiner, Rudolf 1987. Luonnonkuntien ja taivaankappaleiden henkiset olennot. 3. uudistettu painos. Helsinki: Suomen antroposofinen liitto.

Steiner, Rudolf 1995. Tietoisuuden kehitystie. Antroposofia ajan vaatimuksena. Helsinki: Suomen antroposofinen liitto.

Strandén, Kaisa 1998. Ei tyhmä vaan erilainen oppija. Stakes. Helsinki: Gummerus.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet 1998. Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. London: Sage Publications.

Syrjä, Vesa 2006. Koulutusko kannattaa aina? Eräiden korkeakoulutettujen ammattinimikkeiden ansiokehitys 1995–2004. Palkansaajien tutkimuslaitoksen raportteja 7. Helsinki.

Talentia ry, Ammattieettinen lautakunta 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Talentia ry.

Tuori, Kaarlo 2004. Sosiaali oikeus. Helsinki: Wsoy.

Tuottavuuden toimenpideohjelman selvitysryhmä 2005. Yksityisen palvelutuotannon rooli julkisessa palvelutuotannossa 2005. Valtionvarainministeriön työryhmämuistioita 6. Helsinki.

Uljens, Michael 1989. Fenomenografi – forskning om uppfattningar. Lund: Studentlitteratur.

Valleala, Siru 1997. Kehitysvammainen Camphill-yhteisön parantavan kasvatuksen kehossa. Tampereen sosiaalialan oppilaitoksen julkaisusarja B. Opinnäytetyöt. Nro 11.

Vehmas, Simo 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Vilkka, Leena 1993. Ympäristöetiikka. Helsinki: Yliopistopaino.

Vuorikoski, Marjo 1999. Sosiaalityön professionalistuminen ja koulutus. Acta Universitatis Tamperensis 687. Tampere: Tampereen yliopisto.

Yeung, Anne Birgitta 2002. Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Helsinki: Sosiaali ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.

Suomen säädöskokoelma

Asetus yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 1208/1996.

Kuntalaki 365/1995.

Laki julkisista hankinnoista 348/2007.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.

Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta 169/2007.

Laki omaishoidon tuesta 937/2005.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta 733/1992.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987.

Laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Elektroniset lähteet

AAMR 2002. The AAMR Definition of Mental Retardation. Viitattu 5.4.2006.
http://www.aamr.org/Policies/faq_mental_retardation.shtml

Christensen, Janelle 2004-2005. Camphill communities in disparate socio-legal environments: negotiating life for adults with developmental disabilities in Germany and the United States. University of Hawaii. International institute of sociology and law, master's thesis. Viitattu 2.3.2008.
www.iisj.net/modulos/usuariosFTP/conexion/archi389A.pdf

Gesetz über den Zivildienst der Kriegsdienstverweigerer 2005. Viitattu 2.3.2008.
<http://www.gesetze-im-internet.de/ersdig/BJNR000100960.html>

Kehitysvammaliitto 2008. Alli-valmennusohjelmat. Viitattu 2.3.2008.
<http://kehitysvammaliitto.fi/koulutus/alli.html>

Kraus, Sabine 2008. Ohjelmassa Davide Pavone (ohj.) Basaari, Hyvässä hoidossa, Erilainen kylä. Esityspäivämäärä 2.3.2008.

Huurre, Birgitta & Jäntti, Merja & Järvenpää, Lea & Mäntykenttä, Teija & Peltonen, Anne & Raaska, Osmo & Ristoja, Tuula & Siipola, Anne & Smedberg, Rauni & Soukka, Anna-Maija & Varsila, Tarja & Vasama, Leena 2005. Kuuden suurimman kaupungin kehitysvammahuollon palvelujen ja kustannusten vertailu 2005. Viitattu 7.3.2008.
www.kuusikkokunnat.fi/SIRA_Files/KV2005tilastot.pdf

Matikka Leena 2002. AAMR:n kehitysvammaisuuden määritelmä. Kehitysvammaliitto, Tutkimusyksikkö Kotu. Viitattu 14.2.2004. http://www.kehitysvammaliitto.fi/files/kvl/pdf-tiedostot/AAMR_mritelm_2002.pdf

Pál, Juha 2004. Tapolan kyläyhteisö. Viitattu 3.4.2004. <http://www.kolumbus.fi/tapolan/finn2.htm>

Rihmasto – Yhteisöelämän verkosto 2003. Yhteisöjä. Viitattu 12.11.2003.
<http://www.kulma.net/rihmasto/rihmasto2.html>

Suomen kestävä elämäntavan yhteisöt ry 2005. Ekoyhteisön itsearviointikriteeristö. Viitattu 29.2.2008. <http://www.visili.fi/ekoyhteison.pdf>

Teräväinen, Jaana 2002. Kehitysvammaiset ihmiset. Viitattu 27.3.2004.
<http://www.kvtil.fi/kehitysvammaisuus/index.htm>

Haastattelut

Kaikki haastattelut ovat tekijän hallussa.

Litteroimattomat haastattelut

Yltävä, Harry 29.3.2004. Nauha A.

Yksityishaastattelu

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha D.

Litteroidut haastattelut

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha B.

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha B.

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha C.

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha C.

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha D.

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha E.

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha F.

Yksityishaastattelu 05/2004. Nauha F.

Kenttäpäiväkirja

Kenttäpäiväkirja 74 sivua on tekijän hallussa.

1 (5)

Mitä kehitysvamma palveluja yhteisönne virallisesti tarjoaa? (Ympäri oikea vaihtoehto)

- 1) harjaantumiskoulu
- 2) erityisammattikoulu
- 3) tuettu asuminen (henkilökunta paikalla tarvittaessa)
- 4) ohjattu asuminen (henkilökunta paikalla päivisin, iltaisin ja viikonloppuisin, öisin puhelinpäivystys)
- 5) autettu asuminen (henkilökunta paikalla ympäri vuorokauden)
- 6) perhehoito
- 7) laitoshoido
- 8) päivä- ja työtoiminta (kuntoutuksellinen toiminta omassa yhteisössä)
- 9) tuettu työllistyminen / työtoiminta (työvalmennus, pääasiassa oman yhteisön ulkopuolella)
- 10) muita kehitysvamma palveluja, mitä? yhteisöhoito, ympärivuorokautinen avohoito, hoidon tarve lisääntynyt

Mitä koululuokkia yhteisössä on mahdollista suorittaa?

.....

.....

Mitä työpajoja yhteisössä tällä hetkellä on?

maatalo/naetta, puutarha, yrppipaja,
juustola, kutomo talviaikana,
talotyöpajat

Kuinka monta asuintaloa yhteisössä on? Mainitse nimeltä.

Seitsemän: Väinälä, Seppola, Kaukamoinen,
Antero Vipunen, Taavetti, Kallio,
Kotikunnas

2 (5)

Onko kyläläisten / oppilaiden joukossa muita kuin kehitysvammaisia erityistä huolenpitoa tarvitsevia ihmisiä?

- a) ei
 b) kyllä => Miksi he tarvitsevat erityistä huolenpitoa?
-

Mitä kehitysvamman vaikeusastetta kyläläiset / oppilaat edustavat?

- a) lievä kehitysvamma (kuinka monta?) 13 hlöä
 b) keskivaikea kehitysvamma 20 hlöä
 c) vaikea kehitysvamma 1 hlöä
 d) syvä kehitysvamma hlöä
 e) ei tietoa hlöä
 f) viranomaisten määrittelemä kehitysvamman vaikeusaste ei ole yhteisössä relevantti, koska kehitysvammaisuus määritellään yhteisössä toisin, miten?
 näin on, koska yrittäimme etsiä henkilöistä vahvuuksia, joiden varaan rakentaa kehitystä
-

Mistä kyläläiset / oppilaat ovat saapuneet yhteisöön?

- a) koti ~~5~~ hlöä
 b) koulu 20 hlöä
 c) perhehoitopaikka 1 hlöä
 d) asumispalveluyksikkö (sisältää tuetun ja ohjatun asumisen) hlöä
 e) autetun asumisen yksikkö 2 hlöä
 f) kehitysvammalaitos 3 hlöä
 g) muu taho, mikä?
- hlöä

Mistä kunnista kyläläiset / oppilaat ovat saapuneet?

(esimerkkivastaus: Helsinki 8 hlöä) Helsinki 14, Lahti 7, Hellola 3,
 Heinola 2, Mänttä 2, Turku 2, Orimattila 2,
 Espoo 1, Laitila 1

.....

3 (5)

Kuinka paljon yhteisössä asuu kyläläisiä /oppilaita?

34 hlöä

Kuinka paljon yhteisössä asuu henkilökuntaa?

20 hlöä

Kuinka paljon yhteisössä työskentelee ulkopuolista palkattua henkilökuntaa?

10 hlöä

Mitä ammatteja henkilökunta edustaa / Kuinka monta ko. ammatin harjoittajaa yhteisössä työskentelee / Mikä koulutus kyseistä ammattia edustavalla henkilöllä on / Mikä on tehtävän yleinen pätevyysvaatimus?

(esimerkkivastaus:

a) talon äiti / 6 kpl / lähihoitaja 4 kpl, nuorisotyöntekijä 2 kpl / opistoasteinen sosiaali- ja terveysalan tutkinto,

b) pajamestari / 2 kpl / artesaani 2 kpl / tehtävään soveltuva koulutus ja riittävä kokemus)

- toiminnan johtaja 1 / leipuri 1
- talonäiti 7 kpl / sos. onomi 1, sairaanhoitaja 1, sosiaaliolijana 2, lähihoitaja 1, ei koulutusta 2 / opistoasteinen sosiaali- ja terveysalan tutkinto tai riittävä kokemus
- pajamestari 5 / puutarhuri 1, juustomestari 1, maataloustyöntekijä 1, yrttipajan hoitaja 1, kutoja 1 / koulutus + kokemus
- sairaanhoitaja 1
- taideterapeutti 3
- toimisto työntekijä 1 / merkkantti 1

Kuinka moni henkilökunnan edustaja on lisäksi suorittanut täydentävän antroposofisen koulutuksen / mistä koulutuksesta on kyse?

(esimerkkivastaus: 6 hlöä lääkintäpedagoginen koulutus, 1 hlö sosiaaliterapeuttinen koulutus, 1 hlö taideterapeutin koulutus)

- 2 hlöä lääkitäped. koulutus
- 2 hlöä kuvataideterapeutin koulutus
- 1 hlö eurytmia koulutus
- 1 hlö talonäiden jatkokoulutus
- 4 hlöä on jatkuvassa sosiaaliterapeuttisessa koulutuksessa, 3x/vuosi, loko
- lisäksi kokoukset, sekä omat, että paikkojen väliset, sekä kansainväliset, ovat jatkuvaa koulutusta, johon eri henkilöt osallistuvat joko ammatteihinsa tai kiinnostuksensa mukaan

4 (5)

Mikä on yhteisössä asuvan henkilökunnan työaika?

Kylän yhteinen työaika $3\frac{1}{2}t + 2\frac{1}{2}t + \text{Esrpeiden vaatimaa}$
aika + varallaoloa

Mikä on ulkopuolisen palkatun henkilökunnan työaika?

7 + 40 min

Kuinka monta vapaaehtoistyöntekijää yhteisössä tällä hetkellä on?

yhteisössä asuvat
ulkopuolella asuvat

2 hlöä
..... hlöä

Kuinka moni vapaaehtoistyöntekijä on tullut yhteisöön ulkomailta? / Mistä maasta?

maa Häivältä 1 hlöä
..... Saksa 1 hlöä
..... hlöä
..... hlöä
..... hlöä
..... hlöä

Kuinka usein yhteisössä on raamattuilta?

N. 2 krt / kk, vaihtelee talottain

Kuinka usein pidetään jumalanpalvelus?

N. 3 krt / kk

Onko uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumispakko?

- a) kyllä, raamattuiltaan
b) kyllä, jumalanpalvelukseen
c) tilaisuudet ovat vapaaehtoisia, mutta kuuluvat yhteisön elämäntapaan

5 (5)

Mitä eri uskontokuntia henkilökunnan jäsenet edustavat?

(esimerkkivastaus: ev.lut. srk 10 kpl / ortodoks. srk 2 kpl / Kristiyhteisön jäsen 4 kpl)

ev.lut. 26 (tämä ei ole
 room.kat. 2 tarkka tieto
 ortod. 1
 kristiyht. 1

Yhteisöverkosto Rihmaston tietojen mukaan yhteisönne on ekoyhteisö, mikä tekee yhteisöstänne ekologisen?

biodynaaminen maatalo, vuorovaihtely
 (kierrätys
 kompostointi
 kätöstarvikkeiden hankinta ekot. periaatt.
 mukaan, reihen kauppa, tukemine, etc

Lisäkysymyksiin ja haastattelupyyntöihin ovat valmiita vastaamaan tarvittaessa:**(Nimi ja yhteystiedot)**

.....

Kiitokset vastauksistanne!

Valmis tutkimus tullaan postittamaan tähän kyselyyn vastanneille etukäteistarkastelua ja kommentointia varten ennen tutkimuksen jättämistä arvosteltavaksi.